T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ

EKİM SARIKAYA
16716010

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MEHMET AKİF OKUR

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

SOĞUKSAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ

EKİM SARIKAYA
16716010

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MEHMET AKİF OKUR

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ

EKİM SARIKAYA
16716010

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih:
Tez Oy Birliği / ~~Oy Çokluğu~~ ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. İlyas Topsakal	
	: Dr. Öğretim Üyesi Lâçin İdil Öztig	

İSTANBUL
HAZİRAN 2019

ÖZ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK- RUS İLİŞKİLERİ
Ekim Sarıkaya
Haziran, 2019

Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle, uluslararası politikada değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler, devletler, toplumlar, uluslararası kuruluşlar arasında işbirliği, etkileşim gibi kavramların yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. 1973 Petrol Krizi'yle birlikte enerji ihtiyacının ve devletlerarası ekonomik ilişkilerin uluslararası politika üzerindeki artan etkisi bu değişimlerden biridir. Bu süreçte devletlerarası ilişkiler geleneksel kalıplar yerine yeni kavramlarla açıklanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada ülkeler arasındaki işbirliğinin karşılıklı bağımlılık teorisiyle açıklanması hedeflenmiş ve Türkiye ile Rusya arasındaki enerji projeleri ele alınmıştır. Bu konunun seçilmesinin en önemli nedeni, önceki tez çalışmalarında iki ülke arasındaki bağımlılık ilişkilerini karşılıklı bağımlılık teorisiyle ele alan ve enerji ticareti ilişkilerini tüm projeleri kapsayacak şekilde analiz eden bir çalışmaya rastlanmamış olmasıdır. Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkileri boru hattı projeleri ve nükleer enerji anlaşmalarının iki ülke arasındaki ilişkilere etkisi bağlamında inceleyen çalışmalar bulunsa da, günümüzde enerji anlaşmalarının önemi göz önüne alınarak karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasına gerek duyulmuştur.

Tez çalışmasında, Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasının ülkeler arasında etkileşim ve işbirliğini arttırdığı ve böylelikle ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlı hale geldikleri varsayımını temel alınmıştır. Bu doğrultuda, *"Türkiye ve Rusya arasında karşılıklı bağımlılık var mıdır? Varsa asimetrilerinin boyutu nedir?"* sorularından hareket edilerek, aralarında karşılıklı bağımlılığın olduğu, yapılan doğal gaz ve nükleer enerji projelerinin asimetrileri arttırıcı bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır. İki yönlü etki eden bu asimetriler

Türkiye’nin Rus enerjisine olan ihtiyacını arttırırken, bir yandan da Rusya’nın Türkiye’nin talebine olan ihtiyacını arttırmıştır.

Çalışmada ilk olarak enerji güvenliği kavramının uluslararası politikadaki etkisi ve dış politika, güvenlik, jeopolitik kavramlarıyla olan ilişkisi incelenmiş, ardından karşılıklı bağımlılık teorisi ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Daha sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türkiye ve Rusya’nın bölge üzerinde ve birbirlerine karşı uyguladıkları politikalar incelenmiştir.

Son olarak, Türkiye ve Rusya’nın anlaşmaya vardıkları Batı Hattı, Mavi Akım, Türk Akımı doğal gaz boru hattı projeleri ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projesinin iki ülke arasındaki bağımlılığın asimetrilerini ne denli etkiledikleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Güvenliği, Karşılıklı Bağımlılık, Boru Hattı Projeleri, Nükleer Enerji, Dış Politika

ABSTRACT

TURKISH-RUSSIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF ENERGY SECURITY IN THE POST- COLD WAR ERA

Ekim Sarıkaya
June, 2019

International politics have gone through changes after the end of the Cold War. These changes necessitate the redefinition of concepts such as cooperation and interaction between states, societies and international organizations. One of these changes was the impact of energy need and economic relations between states on international politics after the 1973 Oil Crisis. In due course, new narratives replaced the traditional ones in explaining interstate relations. This study aims to explain interstate relations with the theory of interdependency in the context of energy project between Turkey and Russia. The main reason of choosing this subject is that there is no study covers dependency relations with the theory of interdependency and energy trade relations with all projects included. Today, in the light of the importance of energy agreements, it is necessary to study interdependent relations comprehensively.

This study based on the assumption that the collapse of the bipolar world order by the end of the Cold War increased interaction and cooperation between states and thus created interdependency. Accordingly, by answering questions; "Is there any interdependency between Turkey and Russia?", "If there is, to what extent this interdependency goes?", it concluded there is an increasing asymmetrical interdependency between the two with new agreements for natural gas and nuclear power projects. This asymmetry has two dimensions that while Turkey becoming dependent on Russia gas, Russia at the same time becoming dependent on Turkish energy demand.

Effects of energy security concept on international politics is the first part of this study. Second part covers interactions among energy security, foreign policy, security, geopolitics and interdependency theory. Following these theoretical parts,

policies adopted by Turkey and Russian Federation against each other and throughout the region in the post-USSR era is analyzed.

Finally, it tries to analyze how do natural gas pipeline projects between Turkey and Russia like Westline, Blue Stream and Turkish Stream and The Akkuyu Nuclear Power Plant influence their asymmetries of dependency.

Key Words: Energy Security, Interdependence, Pipeline Projects, Nuclear Energy, Foreign Policy

ÖNSÖZ

İki kutuplu dünya düzeninin son bulmasının ardından devletlerarası işbirliğinin ilişkilere olan etkisini geleneksel kalıpların dışında ve Türk-Rus ilişkileri özelinde ele alan çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, öncekilerden farklı olarak Türk-Rus ilişkileri enerji projeleri üzerinden karşılıklı bağımlılık teorisi ekseninde incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığın asimetrilerini etkileyen anlaşmalar ve anlaşmaların yapıldığı dönemlerdeki dış politika tutumları sorgulanmıştır. Yöntem olarak da literatür taraması yöntemi ve vaka analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada, enerji güvenliği, dış politika, güvenlik, jeopolitik kavramları ve karşılıklı bağımlılık teorisi niteliksel olarak incelenmiştir. Ardından, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticareti ilişkileri vaka analizi ve literatür taraması yöntemi kullanılarak ele alınmıştır.Bu yöntemler uygulanırken; Türk-Rus ilişkilerini ele alan akademik çalışmalar, bakanlık verileri, anlaşma metinleri, basında çıkan haberler ve enerji güvenliği üzerine yayınlar yapan uluslararası kuruluşların raporlarından faydalanılarak anlaşmaya varılan enerji projelerinin iki ülke arasındaki bağımlılığın asimetrilerine olan etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma süresince yapıcı eleştirilerini, yönlendirmelerini, kaynak desteğini esirgemeyen ve tezimin tamamlanmasında çok büyük emeği olan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Mehmet Akif Okur'a gösterdiği anlayış ve nezaket için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, hayatım boyunca benim için fedakarlık yapan annem Saadet Sarıkaya'ya, her zaman desteğini hissettiğim kardeşim Yusuf Sarıkaya'ya, bana kitapları sevdiren ağabeyim M.Okan Sarıkaya'ya ve tezimi yazabilmem için desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen yol arkadaşım Ali Fırat Sasaoğlu'na teşekkür ederim.

İstanbul;Haziran, 2019 Ekim Sarıkaya

İÇİNDEKİLER

ÖZ ... iii
ABSTRACT ... v
ÖN SÖZ ... vii
İÇİNDEKİLER ... viii
TABLOLAR LİSTESİ ... x
ŞEKİLLER LİSTESİ ... xi
KISALTMALAR ... xii
1. GİRİŞ ... 1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ENERJİ GÜVENLİĞİ, DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK KAVRAMLARI VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİ İLİŞKİSİ ... 15
2.1. Enerji Güvenliği Kavramı ... 15
2.2. Enerji Güvenliği ve Dış Politika Kavramı ... 23
2.3. Enerji Güvenliği ve Güvenlik Kavramı ... 27
2.4. Enerji Güvenliği ve Jeopolitik Kavramı ... 29
2.5. Enerji Güvenliği Kavramı ve Karşılıklı Bağımlılık Teorisi ... 32
3. TÜRK- RUS İLİŞKİLERİNDE ENERJİ GÜVENLİĞİ ... 37
3.1. Dünya Üzerindeki Doğal Gaz ve Nükleer Enerji Üretim- Tüketim Görünümü ... 38
3.2. Rusya'nın Enerji Güvenliği Politikaları ... 43
3.3. Türkiye'nin Enerji Güvenliği Politikaları ... 56
3.4. Tarihsel Perspektifte Türkiye ve Rusya Arasındaki Enerji İlişkisi ... 63
4.BORU HATLARI VE NÜKLEER ENERJİ SANTRALİ ... 71
4.1. Batı Hattı Projesi ... 71
4.2. Mavi Akım Projesi ... 74
4.3. Türk Akımı Projesi ... 79

4.4. Akkuyu Nükleer Enerji Santrali.....88

5. SONUÇ.....95

KAYNAKÇA.....100

ÖZGEÇMİŞ.....110

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Üzerinde Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri.....38
Tablo 2: Başlıca Ülkelere Göre Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri.....40
Tablo 3: Dünya Üzerinde Nükleer Enerjinin Elektrik Üretimindeki Payı.....41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Aktörler Arasındaki İlişki 17
Şekil 2: 2017 Yılına Kadar Nükleer Enerjinin Bölgesel Tüketimi 42
Şekil 3: Yerek Kaynaklarla Üretilen Enerji.....57
Şekil 4: Nükleer Enerji Hedefleri.....62
Şekil 5: Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri.....72
Şekil 6: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi.....75
Şekil 7: Türk Akımı Boru Hattı Projesi.....79

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO : Barış için Ortaklık Programı
BOO : Build Own Operate
KEİ : Karadeniz Ekonomik İşbirliği
MEB : Münhasır Ekonomik Bölge
NATO : North Atlantic Treaty Organisation
OECD : Organisation for Economic Co- Operation and Development
TRACECA : Transport Corridor Europe Caucasus and Asia
TANAP : Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
UAED : Uluslararası Atom Enerji Ajansı

1. GİRİŞ

Türkiye ve Rusya, Soğuk Savaş yıllarının iki kutuplu dünya düzeni içinde karşıt bloklarda yer almaktaydılar. Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, bölgedeki diğer ülkelerle olduğu gibi, Rusya'nın Türkiye ile de ilişkileri gelişmiş ve günümüze kadar farklı boyutlar kazanmıştır.

İki ülke arasındaki ilişkiler, önemli ölçüde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesiyle yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda önemli bir dönüm noktası, Sovyetler Birliği'nin son yıllarında üzerinde anlaşmaya varılan doğal gaz boru hattı projesi olan, Batı Hattı Projesi'dir. Bu projeyle birlikte, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ivme kazanmıştır. Ekonomik ilişkiler gelişirken 1990'lı yıllarda politik ilişkilerde bazı anlaşmazlıklar yaşanmaya devam etmiştir. Bunun nedeni ise, iki ülkenin de ilgi alanına giren jeopolitik bölgeler üzerinde farklı ve yer yer çatışan politikalar geliştirilmesidir.

Ekonomik ilişkilerde yaşanan gelişmelerin en önemli unsuru arz-talep ekseninde şekillenen enerji ticareti olmuştur. Bu çerçevede, doğal gaz önemli bir faktör haline gelmiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde enerji faktörünün ağırlığının artışı, sadece bu iki ülkeye özgü bir durum da değildir. 1973 Petrol Krizi'yle birlikte, enerjinin ülkelerin dış politikasını ne kadar etkileyebileceği görülmüş ve enerji güvenliği kavramının uluslararası politikadaki önemi artmıştır.

Enerji güvenliğinin dış politikadaki artan önemiyle birlikte Türkiye ve Rusya ilişkilerinde de, doğal gaz faktörü ön plana çıkmıştır. Doğal gazın sanayide, ısınmada ve elektrik üretiminde kullanılıyor olması, çevreye zararlı olmaması gibi etkenler, doğal gazın kullanım alanlarındaki genişlemeyi açıklamaktadır. ABD, Avrupa ve Çin'in doğal gaz tüketimindeki artış, doğal gazın yükselen önemini gösteren veriler

arasında yer almaktadır. Doğal gaz, yıllık yaklaşık %1,4 büyümeyle birlikte kömürden sonra tüketilen ikinci büyük fosil kaynak olma statüsüne de yaklaşmıştır.[1]

Dünyada doğal gaza olan talebin giderek artması devletlerarası ilişkileri etkilemekte, talebin kesintisiz bir şekilde karşılanması ihtiyacı devletlerarası işbirliğini gerekli kılmaktadır. İşbirliği faktörü, enerji güvenliğinin ve enerji ticaretinin sürdürülebilirliğinin sağlanması adına gereklidir. Türkiye ile Rusya arasındaki enerji ticareti ilişkisi de enerji güvenliği açısından karşılıklı bağımlılık ekseninde gerçekleşmektedir.

Araştırma Konusunun Takdimi

Soğuk Savaş Sonrası dönemde dünya üzerinde politikaların değişmesiyle, geleneksel kalıpları değiştiren yeni faktörlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, ülkeler arasındaki ilişkileri değerlendirme konusunda da yeni kıstaslar belirmiştir. Küreselleşme olarak adlandırılan bu yeni dönemle birlikte devletler, uluslararası kuruluşlar ve toplumlar arasında işbirliği, etkileşim gibi kavramların yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Ülkeler arasında gelişen etkileşim, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ve Rusya arasında da etkisini göstermiştir. 1984 yılında Batı Hattı Projesi'yle başlayan süreç, Türkiye'nin enerjiye olan talebinin artması ve Rusya'yla olan yüksek enerji ithalatı, coğrafi yakınlık gibi unsurların katkısıyla ilerlemiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki enerjideki bu karşılıklı bağımlılık; politik ve ekonomik ilişkilerin iç içe geçmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu ülkelerin enerji güvenliği politikaları ve dış politikaları birbirlerini etkilemiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın konusu; temelde üretici ve tüketici devletlerarasındaki ilişkilerin karşılıklı bağımlılık ve işbirliğine neden olduğu fakat zaman zaman çıkar çatışmalarının da meydana geldiği ve asimetrilerin belirginleştiği düşüncesi etrafında şekillenmiştir.

Çalışma, üretici ve tüketici devletlerarasındaki ilişkileri karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamının yanında, Türkiye ve Rusya özelinde enerji güvenliği açısından da ele almaktadır. Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında alternatif enerji kaynakları temin etmek amacıyla 1984 yılında doğal gaz sevkiyatı konusunda Batı Hattı Projesi

[1] Organisation for Economic Co-operation and Development, **World Energy Outlook 2015**, (France, 2015), 66.

hayata geçirilmiş ve bu proje ile başlayan süreç iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamıştır.[2]Daha sonrasında Mavi Akım, Türk Akımı ve son olarak Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ile birlikte ilişkiler derinleşmiştir.

Çalışmanın nihai amacı

Çalışma, Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticaretinin ilişkilere etkilerini ele almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık düzeyi ve bu bağımlılığın enerji temini kapsamında ürettiği asimetrinin politik pazarlık süreçleriyle etkileşim halinde ilişkilerinasıl etkilediği incelenecektir. Böylece, çalışmanın ana sorusu;

"Türkiye ve Rusya arasındaki bağımlılığın dinamikleri nelerdir?" şeklindedir. Çalışmanın alt soruları ise aşağıda sıralanmıştır:

- Siyasal pazarlık süreçlerinde bağımlılığın ürettiği asimetrilerin etkisi ne kadardır?
- Doğal kaynakların iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığın ürettiği asimetrilere ve pazarlık pozisyonlarına etkisi nedir?
- Sahip olunan jeopolitik konum, var olan asimetriler üzerinde ne denli değişiklikler yapabilir?
- Asimetrileri azaltmak adına alternatif yollar yeterli midir? Yoksa alternatif yollar bağımlılık üzerinde yeterli etkiyi göstermemekte midir?

Çalışmanın önemi

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkide enerji temini ihtiyacı önemli bir etkendir. Şöyle ki, Türkiye enerji ihtiyacının yarısından fazlasını, Rusya'dan karşılamaktadır.[3] Buna karşın Türkiye, Rusya'nın Almanya'dan sonra en büyük ikinci gaz tedarikçisi konumundadır. Bu durum da, iki ülke arasındaki enerji alışverişinin öneminin yadsınamaz ölçüde olduğunu göstermektedir. Enerji tedarikinde iki ülke arasındaki işbirliğinin göstergesi olarak bugüne kadar ikisi faaliyette olan Batı Hattı ve Mavi Akım boru hattı projeleriyle birlikte biri yapım

[2] "Doğal Gaz Boru Hattı ve Projeleri", https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri [16.02.2019].

[3] "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", 40, https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

aşamasında olan Türk Akımı boru hattı projesi olmak üzere üç tane enerji aktarımı yolu bulunmaktadır. Buna ek olarak, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ile fosil yakıtlardan farklı olarak, iki ülke arasında yeni bir enerji anlaşması imzalanmıştır. Enerjide bağımsız olma yönünde yapılmak istenen bu projenin, Türkiye'nin enerji arz güvenliğini ne ölçüde bağımsızlaştıracağı belirsizdir. Bu nedenle çalışmada, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler ele alınarak, doğal gaz boru hatları projeleri ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali üzerinden Türkiye ve Rusya arasındaki bağımlılık ilişkisinin asimetrileri ifade edilmiştir. Tüm bunlarla birlikte, Türkçe literatürde Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisini inceleyen kapsamlı çalışma olmaması, literatüre katkı sağlamak adına önemli bir motivasyon teşkil etmektedir.

Kuramsal çerçeve

Uluslararası sistemin farklı birimleri arasındaki ilişkileri anlama ihtiyacından doğan teorik çalışmaların ürünlerinden biri de karşılıklı bağımlılık kuramıdır. Kuramın ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerin başında 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik gelişmeler gösterilebilir. Bu gelişmeler, ekonomi temelli yeni paradigmaların geliştirilmesini sağlamıştır.[4]

Karşılıklı bağımlılık kuramının ayırt edici unsuru olarak her zaman maliyet ve kısıtlama içereceği gösterilmektedir. Karşılıklı bağımlılığın her zaman özerkliği kısıtlayıcı bir unsur olduğu, faydaların maliyetleri aşıp aşmayacağının ise aktörler arasındaki ilişkinin niteliğine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Karşılıklı bağımlılığın ayırt edici unsurlarından bir diğeri ise, bağımlılığın simetrik değil "asimetrik" olmasıdır. Çünkü aktörler arasındaki ilişkilerde etki sağlama olasılığı en yüksek olan bağımlılıklarındaki asimetrilerdir. Böylelikle, daha az bağımlı olan aktörler, genellikle, pazarlık yaparken bir güç kaynağı olarak karşılıklı bağımlılığı kullanabilmektedirler. Yapılan bu nitelikli siyasi pazarlık ise sürecin kalbi olarak nitelendirilmektedir. Aktörler arasındaki ilişkide daha az bağımlı olan aktör önemli bir siyasi nüfuz kaynağına sahiptir. Daha az bağımlı olan aktörün başlatabileceği veya tehdit edebileceği değişiklikler bu aktöre, ilişkideki diğer aktörlere nazarandaha

[4] Evren Çelik Wiltse, "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", **Küresel Siyasete Giriş,** ed. Evren Balta (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 142.

az maliyet yükleyecektir. Fakat yine de, bu avantajilişkide kesin bir kontrol modeli oluşturulacağıanlamına gelmemektedir.[5]

Karşılıklı bağımlılık, asimetrilerin güç kaynağı olabileceğini ifade ederken gücü "hassasiyet" ve "kırılganlık" kavramlarıyla ilişkilendirmektedir. Hassasiyet(sensitivity), bir politikaya karşı cevap verme derecelerini kapsamaktadır. Şöyle ki, hassasiyeti bir ülkede meydana gelen değişikliğin diğer ülkeyi etkileme hızı ve bu değişikliğin maliyeti olarak ifade etmek mümkündür.[6]Karşılıklı bağımlılığın savunmasızlık boyutu çeşitli aktörlerin karşılaştığı alternatiflerin göreceli kullanılabilirliğine ve maliyetine dayanmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın maliyeti kısa dönemli hassasiyet veya uzun dönemli kırılganlık(vulnerability) içerebilmektedir. Hassasiyet, bağımlılığın etkisinin hızını ve miktarını ifade etmektedir. Fakat hassasiyetin yüksek seviyede olması yüksek seviyede kırılganlık olarak adlandırılmamaktadır.[7]

Kırılganlık içeren karşılıklı bağımlılık ise, hassasiyet kavramının gözardı ettiği stratejik boyutu ele almaktadır. Buna göre bir politika yürütülürken güvenlik açıkları analiz edilerek o şekilde yol izlenmelidir.[8]Bu nedenle, hassasiyetin yüksek seviyede olması yüksek seviyede kırılganlık olarak adlandırılmamalıdır. Kırılganlık, karşılıklı bağımlılık sisteminin yapısındaki değişikliklerin göreceli maliyetini ifade etmektedir. Kırılganlık, değişimlerden veya sistemden kaçmanın maliyeti olarak görülmektedir. Daha az kırılgan olan ülkenin daha az hassasiyet göstermesi yönünde bir şart bulunmamaktadır. Örneğin, 1973 Petrol Krizi'nde ABD enerji ihracatına toplam enerji tüketiminin %16'sı kadar bağımlıdır. Japonya ise, 1973'te enerji ihtiyacını karşılamada ithalata %95 oranında bağımlıdır. ABD, Arap petrollerindeki aşırı fiyat artışına karşı hassastır fakat kırılganlığı Japonya kadar değildir.[9]

Görüldüğü üzere, karşılıklı bağımlılık kuramı devletlerarasındaki ilişkiyi ele alırken; işbirliği, çatışma, maliyet ve güç gibi kavramları kullanmaktadır. Fakat kullanılan bu kavramlar, geleneksel olarak birbirine zıt iki kuram olan realizm ve

[5]Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, 2.bs. (Harper Collins Publishers, 1989), 9-11.
[6] Nye, Keohane, **age**, 12.
[7] Joseph S. Nye, Jr. David A Welch, **Understanding Global Conflict and Cooperation: an Introduction to Theory and History,** 8.bs. (Boston: Longma, 2011), 249.
[8] Nye, Keohane, **age,** 16.
[9] Nye, Welch, **age**, 249.

liberalizm açısından farklı şekillerde ele alınmaktadır. Kavramlar arasındaki ayrıma bu çerçevede bakıldığında;

Liberal görüşü benimseyenler küreselleşmeyle birlikte, ekonomik ilişkilere dayalı karşılıklı bağımlılığın işbirliğini arttırdığını ve çatışmayı önlediğini ifade etmektedir.[10] Onlara göre barış, ortak bağımlılığın bir parçasıdır. Bu görüşü savunanlara göre ortak bağımlılık çatışmanın maliyetini daha fazla arttıracak ve böylece devletler çatışmanın maliyetlerinden kaçınacaklardır.[11] Barışı ortak bağımlılığın bir parçası olarak görenler, devletlerarasındaki ticaretin işbirliğini arttıracağı ve çatışmayı azaltacağı görüşündedirler.[12] Fakat Nye ve Keohane küreselleşme kavramını evrensel bir nitelik olarak değil, dünya çapında karşılıklı bağımlılık olarak tanımlamıştır.[13]Karşılıklı bağımlılığı ortak bağımlılığın aracı olarak görmektedirler. Onlara göre, devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık bazen zenginliğin, bazen fakirliğin, bazen daha iyinin, bazen de daha kötünün aracıdır.[14]

Realist görüşü benimseyenler ise, iki taraf arasında kurulan ticaret ilişkisinin büyük kazançlar sağlanmasına rağmen taraflar nezdinde birbirlerinin artan yeteneklerini nasıl kullanacakları yönünde korkuya sebep olacağını ve bunun da işbirliğini mümkün kılmayacağını ifade etmektedirler.[15] Bununla birlikte, karşılıklı bağımlılığın uluslararası politikada iç politikadaki kadar etkili olmadığını söylemektedirler.[16]

Karşılıklı bağımlı bir ilişkinin fayda ve maliyetleri analiz edilirken, birincisi ortak kazançlar ve ortak kayıplar, ikincisi göreceli dağılımlar ve kazançlar üzerine olan iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Fakat Nye ve Keohane, tek bir konuya odaklanmanın diğer konuyu önemsizleştireceğini ifade etmektedir.[17]

---

[10] John R. Oneal, Bruce M. Russett, "The Classical Liberals Were Right: Democracy, Interdependence, and Conflict, 1950-1985", **International Studies Quarterly**, c. 41, s. 2 (1997): 288.
[11] Solomon William Polachek, "Conflict and Trade", **The Journal of Conflict Resolution**, c. 24, s. 1 (1980):56.
[12] Solomon W. Polachek, diğ., "Liberalism and Interdependence: Extending the Trade-Conflict Model", **Journal of Peace Research**, c. 36, s. 1(1999): 405.
[13] Nye, Welch, **age**, 240.
[14]**age**, 246.
[15] Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, çev. Osman S. Binaltı(Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015), 133.
[16] Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War", **International Security**, c. 25, s.1 (2000): 14.
[17] Nye, Keohane, **age,** 10.

Güç söz konusu olduğunda ise, liberal görüşü savunanlar ulus devletlerarasındaki ilişkileri düzenlemede temel araç ve en önemli güç faktörü olarak askeri güç kavramının yerine ekonomik gücü koymaktadır. Böylelikle ekonomik ilişkilerin savaş unsurunu ortadan kaldıracağına inanmaktadırlar.[18]

Fakat realistler, güç kavramını yüksek politika (high politics) ve alçak politika (low politics) şeklinde ayırdıkları alanlara göre farklı değerlendirmektedirler. Buna göre askeri politikalar yüksek politika başlığı altında ele alınırken, ekonomi ve refah düzeyinin arttırılması gibi politikalar ise alçak politika başlığı altında ele alınmaktadır. Realistler tarafından karşılıklı bağımlılık teorisinin ön plana çıkardığı ekonomik ilişkiler ikincil planda tutulmakta ve karşılıklı bağımlılık teorisi devletlerin rolünün küçümsendiği yönünden de eleştirilmektedir.[19] Realistler çok uluslu şirketlerin uluslararası alanda başlıca aktör haline gelmelerinin devletlerin rolünün önüne geçemeyeceğini, başarılı olabilmelerinin devletlerin topraklarına ulaşmalarıyla mümkün olduğunu ve bunun da bir devletin izni olmadan mümkün olamayacağını belirtmektedir.[20]Askeri bir harekâtın sosyal, ekonomik ve politik birçok unsuru mahvedebileceğini, askeri gücün güvenlik konusunda merkezde olduğunu ve bir ülkenin güvenliğinin en önemli unsur olduğunu ifade etmektedirler.[21]

Görüldüğü gibi geleneksel teoriler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Fakat Nye ve Keohane, liberal kuramın karşılıklı bağımlılık politikalarında net fayda üzerine kurulu olan düşüncesinin aksine rekabet unsurunu içerdiğini ifade etmişlerdir. Askeri güçle yönetilen dünya sistemine karşı güç kapasitesi olan kaynakların artık daha karmaşık hale geldiğini belirtmişlerdir.[22] Kendi tasarladıkları dünya görüşünde diğer aktörlerinde direkt olarak dünya politikalarına katıldığı, hiyerarşinin olmadığı ve askeri gücün politikanın etkisiz bir aracı olduğu görüşündedirler. Nye ve Keohane realizmi yok saymadıklarını ifade

---

[18] Robert Gilpin, **War and Change in World Politics,** (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 7.

[19]Kenneth N. Waltz, "The Myth of National Interdependence", **The International Corporation: A Symposium**, ed. Charles P. Kindelberger (Cambridge: Cambridge MIT Press, 1970): 212'den aktaran Edward L. Morse, "Transnational Economic Processes", Transnational Relations and World Politics ed. Joseph S. Nye ve Robert O. Keohane (Massachusetts: Harvard University Press, 1972): 30-33.

[20] Stephen D. Krasner, **Structural Conflict: The Third World Against Globalism**, (London: University of California Press, 1985): 195.

[21] Barry Buzan, **People,States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, (Brighton: Wheatsheaf Books, 1983), 75.

[22] Nye, Keohane, **age**, 10- 11.

etmektedirler.[23]Buna ek olarak,realistlerin karşılıklı bağımlılık teorisini hayal ürünü olarak görmelerine karşı Nye ve Welch, sadece gücün ön planda olduğu bir dünyanın hayal ürünü olduğunu iddia etmektedirler.Nye ve Welch, dünyanın karşılıklı bağımlılıkla realizmin ortasında bir yerde olduğunu ifade etmektedirler.[24]

Nye ve Keohane,gücü asimetrik karşılıklı bağımlılık ile açıklarken, bir aktöre normal şartlarda yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme yeteneğinin de güç olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedirler. Aynı zamanda, gücün sonuçlar üzerinde kontrol olarak da düşünülebileceğini ve her iki durumda da ölçümün basit olmadığını söylemektedirler. Bu nedenle, asimetrik karşılıklı bağımlılığın bir güç kaynağı olabileceğini iddia ederek, gücü kaynakları kontrol etme veya sonuçları etkileme potansiyeli olarak görmektedirler.[25]

Gücün uluslararası rejimlere olan etkisini inceleyen Waltz'a göre güç kavramı güçlü devletler için üstünlük sağlayıcı bir unsurdur, zayıf devletler için bu söz konusu olmamaktadır.[26] Bununla birlikte, Bull, güçlü devletlerin zayıf devletleri kendi taraflarına çekerek diğer güçlü devletlere karşı düşman etme politikası uyguladıklarını ifade etmektedir.[27]Liberal görüşü savunan Gilpin ise, sistemin ekonomik ve politik düzenlemelerin yapılmasıyla dengeye kavuşacağını belirtmiştir.[28] Nitekim, uluslararası ticaretin politik yönünün uluslararası ticaretin inşasında çok önemli olduğu ifade edilmektedir.[29] Nye ve Keohane ise, realist görüşün ekonomik unsurları göz ardı ettiği gerekçesiyle, ekonomik gücü artan zayıf devletlerin varsayımlarının değişeceğini ve tek taraflı bağımlılığı kabul etmeyeceklerini düşünmektedirler. Böylelikle hegemon devletin gücünün aşınacağını ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindeki iki devletin de politikalarının değişeceğini savunmaktadırlar.[30] Onlara göre, ekonomik karşılıklı bağımlılık, değerler ve maliyetler hakkındaki politika seçimlerini de içermektedir.[31]

---

[23] Nye, Keoahne, **age**, 24.
[24] Nye, Welch, **age**, 257-258.
[25] Nye, Keohane, **age,** 11.
[26] Waltz, **age**, 16.
[27] Hedley Bull, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, 3.bs (Newyork: Palgrave, 2002): 221.
[28] Gilpin, **age,** 11.
[29] Albert O._Hirschman, **National Power and the Structure of Foreign Trade**, (California: University of California Press, 1980), 5.
[30] Nye, Keohane, **age**, 45 .
[31] Nye, Welch, **age,** 246.

Çalışmanın sınırları

Enerji üretiminin sağlanmasında fosil kaynaklar ve nükleer enerjinin yanı sıra yenilenebilir enerjinin kullanımında da artış olmaktadır. Fakat yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi yönünde yapılan çalışmaların kısa vadede yeterli olmadığı gözlenmektedir.

Devletler kısa vadede çoğunlukla fosil kaynakların ve ek olarak nükleer enerjinin kullanımını artırmayı hedeflemektedirler. Türkiye ve Rusya arasındaki enerji güvenliği ilişkisine bakıldığında da, doğal gaz ve nükleer enerji ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, doğal kaynakların görünümü ve politik ilişkilere olan etkisi incelenirken, çalışmanın odağı nükleer enerji ve doğal gaz ile sınırlı tutulmuştur. Böylelikle, çalışmada iki ülke arasındaki enerji ilişkisi boru hattı projeleri ve nükleer enerji santrali projesi etrafında ele alınmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin enerji ihtiyacını büyük ölçüde Rusya'dan temin etmesi ve Rusya için de Türkiye'nin Almanya'dan sonra en büyük ikinci alıcı olması iki ülke ilişkisinin boyutlarını etkilemektedir. Bu şekilde, iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi artmış bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamı, Türkiye ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin asimetrilerinin ele alınması ile sınırlandırılmaktadır. Yöntem olarak, literatür taraması yöntemi ve vaka analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmadaki zaman sınırının belirlenmesinde Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticaretinin 1984* yılında Batı Hattı doğal gaz boru hattı projesiyle başlamasıetkili olmuştur. Bu nedenle, zaman sınırı olarak Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar gelen süreç belirlenmiştir.

Çalışmanın yapısı

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın hedefleri, amaçları, yapısı, literatür incelemesi, sınırları, metodolojik ve kuramsal çerçevesi ifade edilecektir. Çalışmanın birinci bölümünde enerji güvenliği kavramı anlatılacak akabinde enerji güvenliğinin dış politikayla, güvenlikle ve karşılıklı bağımlılık teorisi ile bağlantısı kurulmaya çalışılacaktır.

* Anlaşma Sovyetler Birliği dağılmadan önce imzalanmıştır. Fakat geçerliliğinin günümüze kadar sürmesi nedeniyle, "Rusya ile yapılan anlaşma" olarak adlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle doğal gaz ve nükleer enerjinin dünya genelindeki tüketiminden ve devletlerarası ilişkilerdeki öneminden bahsedilecektir. Sonrasında, Soğuk Savaş sonrasındaki süreçle birlikte, Türkiye ve Rusya'nın enerji politikaları ayrı ayrı ele alınacak ve böylelikle enerji politikalarının karşılıklı bağımlılık ilişkisine olan etkisi ifade edilmeye çalışılacaktır. Akabinde, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişki, enerji güvenliği bağlamında, tarihsel olarak ifade edilecektir.

Üçüncü bölümde ise, iki devlet arasındaki karşılıklı bağımlılığın asimetrileri boru hattı projeleri ve nükleer enerji santrali üzerinden analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde sırasıyla, Batı Hattı, Mavi Akım, Türk Akımı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projeleri incelenecektir. Neticede asimetrinin boyutları tüm hatlarıyla ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Literatür taraması

Devletlerarasındaki enerji ticareti ilişkilerinin anlatımında literatürde en çok kullanılan kuramlardan birisi de "Karşılıklı Bağımlılık Kuramı" olmuştur. Nye ve Keohane'nin kuramı açıklarken[32] "maliyet" ve "kısıtlamalar" üzerinden bir kıstas geliştirmeleri kuramın ayırt edici unsuru olmuştur. Çalışmanın kuramsal çerçevesiyle ilgili açıklamalar yukarıda yapılmaya çalışılmıştır.

Ülkelerin enerji bağımlılığının uluslararası politikada tuttuğu yer ve açıklanması ihtiyacı hakkında, konu üzerinde çalışmalar yapan Yergin şunları söylemektedir:[33]

> "Ancak enerji sistemlerine, artan karmaşıklıklarına ve erişimine olan bağımlılık, 21.yy'da enerji güvenliğinin risklerini ve gereksinimlerini anlama ihtiyacını vurgulamaktadır. Giderek artan bir şekilde, enerji ticareti ulusal sınırları aşmaktadır. Dahası, enerji güvenliği sadece çok çeşitli tehditlere karşı koymakla ilgili değildir; Aynı zamanda uluslararasındaki ilişkilerin, birbirleriyle nasıl etkileşimde bulundukları ve enerjinin genel ulusal güvenliği nasıl etkilediğiyle de ilgilidir. Enerjinin karşılıklı bağımlılığı yüzyıllardır uluslararası yaşamın bir gerçeği olmuştur."

Yergin'in ifadelerinden yola çıkarsak, devletlerin enerjiye olan bağımlılıkları uluslararası alanda geniş yer tutmakta, enerji güvenliğinin anlaşılması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Devletlerin enerji ticareti ilişkilerinin anlaşılma çabası, enerji güvenliğinin ve devletlerin bu yönde izledikleri politikaların uluslararası

[32] Nye, Keohane, **age,** 9-10.
[33] Daniel Yergin, **The Quest Energy, Security, and the Remaking of the Modern World ,** (New York: ThePenguin Press HC, 2011), 508.

politikada yer almasını gerekli kılmaktadır. Enerji güvenliğinin uluslararası politikadaki etkisini anlamak için bu çalışma Türk- Rus ilişkilerini enerji güvenliği bağlamında ele almaktadır.

Bu konuda Bahgat'ın:

> "Ülkelerin enerji politikaları sadece ulusal düzeyde ele alınamamaktadır. Devletlerin uygun fiyatlı enerji ihtiyaçları, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu da üretici ve tüketici devletler ile uluslararası şirketleri işbirliğine zorunlu kılabilmektedir. Enerji güvenliğinin uluslararası ilişkilerde bu şekilde geniş yer almaya başlaması onu çok boyutlu hale getirmektedir."[34]

Şeklindeki ifadesi, enerji güvenliğinin sağlanabilmesi için aktörler arasındaki işbirliğinin gerekliliğini göstermektedir. Keza, karşılıklı bağımlılığın farklı bir boyutu endüstriyel dünyada işbirliğinin artması olmuştur.[35] Aktörler arasındaki işbirliğinin zorunluluğu ise, enerji güvenliğini uluslararası politikanın birçok yönünden etkilenebilir aynı zamanda etkileyebilir kılmaktadır. Böylelikle, enerji güvenliği ile ilgili uluslararası literatürde yapılan analizler ulusal politikalarla ilgili çeşitli konularla bağlantılı olmaktadır.[36]

Enerji güvenliği, bir devletin dış politika çıktılarını ve araçlarını etkileyen bir faktördür.Enerjiyi ihraç eden devletlerin politik gündemini belirleyen unsurlardan birisi pazar istikrarı olmasına rağmen, enerji arz güvenliğini artırmak ithal eden devletlerin ulusal güvenliğinin bir parçasıdır. Aynı zamanda enerji ihtiyacı ihraç ve ithal eden devletlerin dış politikasını etkilemektedir.".[37]Devletlerin enerji tedarikini sağlamalarının dış politikaları üzerindeki etkisi, devletlerin enerji ilişkilerinin önemini göstermiştir. Bu nedenle, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere bakıldığında enerji tedarik ihtiyacının iki ülke arasında büyük rol oynadığı görülmektedir. Enerji güvenliğinin oynadığı bu rol, iki ülke arasındaki enerji ticareti ilişkilerinin incelenmesini gerekli kılmıştır.

Son zamanlarda, uluslararası politikada kısa bir süre önce kendine yer bulan enerji güvenliği kavramı ve dış politikayla ilişkisi üzerine literatürdeki çalışmalar artmıştır. Literatüre bakıldığında, devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık ve enerji güvenliği ilişkilerinin birbiriyle bütün halinde veya ayrı olarak incelendiği örnekler bulunmaktadır. Fakat çalışmalar genel olarak; AB ve Rusya arasındaki enerji

---

[34]Gawdat Bahgat, **Energy Security: an interdisciplinary approach**, 1.bs. (New Delhi: John Wiley & Sons, 2011), 6.
[35] Nye, 1982, 129.
[36] David A. Deese, "Energy: Economics, Politics and Security", **International Security**, c.4., s.3 (1979):142.
[37] Brenda Shaffer, **Energy Politics**, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009), 28.

güvenliği ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatürdeki bazı örneklere aşağıda değinilmektedir.

Karşılıklı bağımlılık teorisinin, Rusya ve AB ilişkilerinde siyasal bir amaca hizmet etme yönünde kullanıldığı iddia edilmektedir.[38] Öte yandan, karşılıklı bağımlılık teorisi aracılığıyla AB ve Rusya arasındaki enerji ilişkisi Baltık Denizi üzerinden ele alınmıştır.[39] Buna ilaveten, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ekseninde asimetriler üzerinden değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır.[40]Anılan çalışmaların hiçbirinde iki ülke arasındaki bütün projeleri kapsayacak şekilde bir değerlendirme yapılmamıştır. İncelenen tez çalışmalarında ikili ilişkilerin tek bir proje üzerinden ele alındığı gözlemlenmiştir. Enerji projeleri kapsamında ele alınan çalışmalardan biri NABUCCO'nun AB enerji politikası üzerine hazırlanmıştır.[41] Bir başkası, TANAP üzerinden Türkiye-Rusya ikili ilişkilerini incelemiştir.[42] Bir diğeri ise boru hatları projelerinin Türkiye ve Rusya ilişkilerinde enerji diplomasisine olan etkisini ele almaktadır.[43]Bu tez çalışmasında literatürdeki bu eksiklikten yola çıkılarak, Türkiye ile Rusya arasındaki enerji ilişkisi tüm projeleri kapsayacak şekilde (Batı Hattı, Mavi Akım, Türk Akımı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali) incelenecektir.

Nataliya Esakova, "European Energy Security: Analysing the EU-Russia Energy Security Regime in Terms of Interdependence Theory" adlı çalışmasında, karşılıklı bağımlılık teorisini enerji güvenliği bağlamında Rusya ve Avrupa Birliği üzerinden ele almıştır.[44] Esakova'nın, karşılıklı bağımlılık kuramını konu üzerinde uygulama şekli, bu çalışmanın kuramsal bakış açısının şekillenmesine katkı sağlamıştır.

---

[38] Burcu Uçaray, "Economic Interdependence and Security: The Russian- EU Case" (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University Institute of Economic and Social Sciences, 2002), 5.
[39] Svetlana Izosimova, "Understanding the Energy Interdependence Between the EU and Russia: Case of the Baltic Sea Region" (Yüksek Lisans Tezi, Linköping Universitet, 2016), 10.
[40] Tolga Demiryol, "Rusya- Türkiye İlişkilerinde Enerjinin Rolü: Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık ve Sınırları", http://dergipark.gov.tr/download/article-file/543656, [12.01.2019]:1439.
[41] Evrim Demirci Soranlar, "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Sahip olduğu Potansiyelin Nabucco Projesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 1.
[42] Azime Telli, "Rusya- Türkiye İlişkilerinde Akkuyu'nun Rolü: Bağımlılık mı, Karşılıklı Bağımlılık mı?", **Alternatif Politika**, (2017): 20.
[43] Burcu Kanbal, "Türkiye ve Rusya Federasyonu İlişkilerinde Boru Hatları Diplomasisi" (Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2011), 4.
[44] Nataliya Esakova, **European Energy Security Analysing the EU-Russia Energy Security Regime in Terms of Interdependence Theory**, (Heidelberg: Springer VS, 2012), 16.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler incelenirken güvenlik temelindeki işbirliğini vurgulayan, enerji güvenliğini bunun bir parçası sayan,[45] enerji güvenliği kapsamında da AB ve Türkiye ilişkilerini ele alan[46] çalışmalar bulunmaktadır.

Ayrıca, enerji güvenliği kavramını enerji kaynakları yönünden inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları, nükleer enerji gibi tek bir kaynağın enerji güvenliğinin sağlanmasına olan etkisini ele almaktadır.[47]Kaynak bakımından ele alınan çalışmalardan bir diğeri nükleer enerjinin Türkiye ve Rusya'nın enerji güvenliğine olan etkisine dairdir.[48] Kaynakları ön planda tutan bir diğer çalışma ise doğal gaz ve petrolün kriz yönetimine etkisini ifade etmektedir.[49] Bu perspektifte, enerji güvenliği kriz yönetimi üzerinden ele alınmaktadır. Enerji güvenliğini kaynaklardan ziyade dış politikaya olan etkisi üzerinden ele alan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin bir çalışmada doğal gaz üzerinden AB'nin ve Rusya'nın enerji politikaları incelenmiştir.[50]Enerji güvenliğinin dış politikaya etkisini ön plana alan bu yaklaşım, tez çalışmasının Türk-Rus ilişkilerine yönelik bakış açısıyla genel itibariyle bir paralellik göstermektedir. Fakat tez çalışmasından aktör bazında farklılaşmaktadır.

Tüm bu çalışmalar, karşılıklı bağımlılık teorisi ve enerji güvenliğinin devletlerarası ilişkiler üzerindeki etkisini farklı şekillerde ele almaktadırlar. Fakat Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiyi enerji güvenliği üzerinden değerlendirip aynı zamanda karşılıklı bağımlılık kuramı ekseninde kapsamlı olarak ele almamaktadırlar.

Oysa Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin enerji güvenliği üzerinden değerlendirilip karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde de ele alınması gerekmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri; Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkinin karşılıklı bağımlılık üzerine kurulu olduğu ve Rus gazına olan

---

[45] Özge Işık, "Bölgesel Güvenlik: Türkiye ve Rusya İşbirliği" (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 3.

[46]Emirhan Göral, "European Energy Security Policy and Turkey" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, 2011), 5.

[47]E. Önder Uyar, "Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Kurulacak Olan Nükleer Reaktörlerin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2009), 4.

[48] Murat Günvar, "Türkiye ile Rusya Arasındaki Nükleer Enerji İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2011), 2.

[49] Yazgan Erbil, "Rusya Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Enerji Güvenliği" (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 4.

[50]Ömer Akdoğan, "Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi" (Yüksek Lisans Yezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 1.

bağımlılığının Türkiye'nin seçeneklerini sınırlamakta olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin Rus gazına karşı alternatifinin olmaması, onu savunmasız pozisyonda bırakmaktadır. Bununla birlikte, çevresindeki ülkelerle olan ilişkisi göz önüne alındığı zaman Rusya için de Türkiye'nin önemli bir güzergâh pozisyonunda olması ve Rusya'nın ikinci büyük doğal gaz alıcısı olması gibi etkenler[51] iki aktörün enerji güvenliği kapsamındaki ilişkilerin boyutu ve bundan kaynaklanan asimetrilerin neler olduğu hakkında ipuçları vermektedir.

Diğer bir önemli neden ise, doğal gazın son zamanlarda tüketim oranı artan ve dış politika kararlarını önemli ölçüde etkileyen bir faktör olarak ön plana çıkmış olmasıdır. Dış politika aracı olarak kullanımına bakıldığında, doğal gaz uzun dönemli anlaşmaları içermektedir. Bu şekilde, ihraç eden ve ithal eden devletlerarasında uzun dönemli anlaşmalarla kalıcı bağlar oluşturulabilmektedir. Doğal gazın artan üretimi ve ticareti enerji arzının sağlanmasında dış politika aracı olarak kullanılmasını da artıracaktır[52]. Buna ek olarak, son dönemde Türkiye ve Rusya arasındaki nükleer enerji anlaşmasının gündeme gelmesiyle birlikte ikili ilişki daha karmaşık bir hal almıştır. Nükleer enerjiye sahip olmanın enerji bağımlılığını ne yönde etkilediği ve bunun Türkiye ve Rusya için ne anlam ifade ettiğini anlama çabası da çalışmada yer bulmaktadır.

İfade edilmeye çalışılan unsurlarla birlikte bu tez çalışmasında, Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisi taraflar arasında hayata geçirilen tüm projeler üzerinden incelenmektedir. Çalışma, iki ülke arasındaki proje anlaşmalarından günümüze kadar gelen süreci ele alırken, karşılıklı bağımlılık kuramı temelinde ikili ilişkilerin asimetrileri üzerinden genel bir anlamlandırma çabasında da bulunmaktadır. Böylelikle, yukarıda verilen örneklerdeki gerekçelerle birlikte literatüre bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

[51] Tolga Demiryol, "The Geopolitics of Energy Cooperation between Turkey and the European Union", **L'Europe en Formation**, (2013): 132-133.
[52] Brenda Shaffer, " Natural Gas Supply Stability and Foreign Policy", **Energy Security**, (2013): 114-115.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ENERJİ GÜVENLİĞİ, DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK KAVRAMLARI VE KARŞILIKLI BAĞIMLILIK TEORİSİ İLİŞKİSİ

Devletlerarasındaki enerji ticareti ilişkisi küreselleşmeyle birlikte ilişkilerin ve etkileşimlerin artmasından dolayı yalnızca ekonomik olarak açıklanamamaktadır. Bu durum da, devletlerin enerji ilişkileri açıklanırken daha detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir.

Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde; enerji güvenliği kavramının tarihsel dönüşümü belirtildikten sonra kavramın kendi içerisindeki etkenleri ele alınacaktır. Sonrasında, dış politika, güvenlik ve jeopolitik kavramlarıyla olan ilişkisi ifade edilecektir. Son olarak, enerji güvenliği kavramının devletler üzerindeki etkisi açıklanırken karşılıklı bağımlılık teorisiyle olan uyumu ele alınacak ve konuyla ilgili olarak teorinin kullanılmasının uygun olduğu ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Enerji Güvenliği Kavramı

Küreselleşmeyle birlikte önemi giderek artan bir kavram olan enerji güvenliği kavramı, insan hayatının birçok alanında yer etmiştir. Bu kavram insanların günlük hayatlarının yanı sıra devletlerin dış politika konularında da etkindir. Bu başlıkta, enerji güvenliği kavramının öne çıktığı süreç ve kavramın kapsadığı durumlar ele alınacaktır.

Enerji güvenliği kavramının tarihsel dönüşümüne bakıldığında; Modern Almanya'nın 19.yy sonlarında tecrübe ettiği endüstri devrimi ile başladığı varsayılmaktadır. Kavramın kullanımı I. Dünya Savaşı'nda Winston Churchill'ın ülke donanmasınıntemel enerji kaynağının kömür yerine petrol olmasına karar vermesiyle başlamıştır. Böylelikle enerji güvenliği, ulusal stratejiyle bağlantılı hale

gelmiştir.[53] Buna ek olarak, 20.yy'ın "petrol çağı" olarak adlandırılması da enerji güvenliği ve uluslararası ilişkiler arasında yakın ilişki kurulmasını sağlamıştır.[54]

Enerji güvenliği kavramının uluslararası politikada öne çıkmasında 1973 Petrol Krizi'yle petrol ihraç eden devletlerin petrol arzını bozması ve fiyat yükseltmesi etkili olmuştur.[55] 1973 Petrol Krizi'nin temel sebebi olarak yine aynı tarihli 1973 Arap- İsrail Savaşı(Yom Kippur) görülmektedir. Bu savaşla birlikte, İsrail'i destekleyen Batılı devletlere karşı petrol silah olarak kullanılmış ve sonrasında tüm dünya genelinde petrol krizi meydana gelmiştir. Fakat 1973 Arap-İsrail Savaşı yaşanan petrol krizinin temel sebebi değil, tetikleyici unsuru olmuştur. Bununla birlikte, 1951 yılında İran petrolünün millileştirilmesi, 1956 Süveyş Krizi, 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı petrol piyasalarında, bu yönde etki beklenmemesine rağmen, göreceli tesirler yaratmışlardır.[56]

1960 yılında OPEC'in kurulmasının sebebi, üretici ülkelerin petrol fiyatlarıyla ilgili sıkıntılarına çözüm bulmaktır. Bu durum petrol konusundaki anlaşmazlıkların 1960'lı yıllarda ortaya çıktığını göstermektedir. Daha sonra, 1970'li yıllarda petrol şirketlerinin millileştirilmesi hareketi başlamıştır. 1972 yılında Irak, 1973'te İran tüm şirketlerin faaliyetlerini milli şirketlerin denetimi altına almışlardır. Aynı şekilde 1967 Arap İsrail savaşı sonrasında da petrolün Batı'ya karşı silah olarak kullanılması düşünülmüştür fakat buna cesaret edilememiştir.[57]

Bu şekilde enerji güvenliği kavramı devletlerin güvenlik ve dış politika kararlarında rol oynamıştır. 1973 yılındaki krizle birlikte, üretici ülkeler, üretilecek miktarı belirlemeye ve fiyatlar üzerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Böylelikle güç dengesi, görece zengin ithalatçı ülkelerden görece fakir üretici devletlere doğru evirilmiştir.[58]

Bu yeni dengelerin içinde enerji güvenliği, kendisinden daha çok söz ettirmeye başlamıştır. Enerji güvenliği kavramı, üçana aktörü içine alan

[53] Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security", **Foreign Affairs**, c.85, s.2 (2006): 14.
[54] Christoper Flavin, Seth Dunn, "A New Energy Paradigm for the 21st Century", **Journal of International Affairs**, c.53, s.1 (1999): 168.
[55] Daniel Yergin, "The Politics of Energy Conservation", **Annals of the New York Academy of Sciences**, c. 324, s. 1 (2006): 78.
[56] Daniel Yergin, "Energy Security in the 1990s", **Foreign Affairs**, c.67, s.1 (1988): 114.
[57] Fahir Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, 16.bs. (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007), 725-726.
[58] Nye, Welch, **age,** 259.

değerlendirmelerlekullanılır olmuştur. Enerji güvenliğinin sağlanmasında; ihraç eden, ithal eden ve transit ülke olmak üzere üç aktör bulunmaktadır.

Aşağıdaki şekilde üç aktör arasındaki ilişki gösterilmektedir:

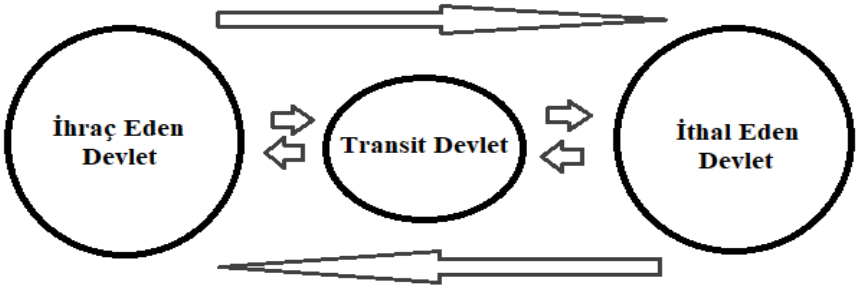

Şekil 1: Aktörler Arasındaki İlişki

Enerji ihtiyacını karşılayamayan ülkeler, diğer ülkelerden enerji ithal etmek durumundadırlar. Enerji arzı olarak adlandırılan bu ihtiyacın karşılanması için ülkeler arasında diyaloglar geliştirilmektedir. Enerji ilişkilerini değiştirebilen; üreten, ithal eden ve transit ülke olmak üzere üç önemli aktör bulunmaktadır. Bu aktörler ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Enerji üreten ülkenin sahip olduğu kaynağı satabilmek için bir pazara, ithal eden ülke ise kaynağa mümkün olduğunca uygun fiyatlı ve devamlı olarak erişmeye ihtiyaç duymaktadır. Transit ülkeler ise, ülkelerinden geçme ihtimali olan boru hattı projelerine ev sahipliği yapmayı amaçlamaktadırlar. Böylece, bu üç aktör, aralarında oluşan karşılıklı bağımlılıkla, ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar.[59] Örneğin Ukrayna ve Rusya arasında doğal gaz fiyatları, transit ücret ve borçlardan kaynaklanan anlaşmazlık sonucunda, Türkiye'nin Batı Hattı üzerinden temin ettiği gaz kesintiye uğramıştır.[60] Böylece transit ülke ve ihraç eden ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlığın ithal eden ülkeyi de etkileyebileceği görülmektedir.

[59] Remziye Yılmaz, **Interdependence between Energy and Foreign Policy Russia and Turkey As Case Studies**, (Latvia: Lambert Academic Publishing, 2011), 9.

[60]"Rusya, Ukrayna Batı Hattı'nı Kesti Türkiye 'Ek Gaz Alarmı'na Geçti",http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/rusya-ukrayna-bati-hatti-ni-kesti-turkiye-ek-gaz-alarmi-na-gecti-10714500 [12.02.2019].

Bu temel aktörler, enerji güvenliğini de kendi çıkarlarını merkeze alarak tanımlamaktadırlar. Çünkü enerji güvenliğinin ithalatçı ve ihracatçı devletler için farklı anlamları vardır. Enerji ihracatçısı ülkeler ekonomilerini geliştirmek için talep çeşitliliği ararken, enerji ithal eden devletler ise arz çeşitliliği bulmaya odaklanmaktadırlar.[61] Enerji ithal eden ülkeler için enerji güvenliklerini sağlamaları, kaynak ve enerji tedarikçileri açısından çeşitlilik sağlamalarıyla mümkündür. Aynı şekilde enerji ihraç eden ülkeler için de talep çeşitliliğiyle mümkün olmaktadır.

Enerji güvenliği kavramının birden fazla tanımı bulunmaktadır;

- "Bir devletin yeterli enerji kaynağına uygun fiyata ulaşabilme kolaylığıdır."[62]
- "Yeterli miktarda arza uygun fiyatlı erişebilirlik ve tedarikçilerin çeşitlendirilmesidir."[63]
- "Enerjinin yeterli, ödenebilir, güvenilir, zamanında, temiz ve çeşitlendirilmiş kaynaklardan, olabildiğince yerli kaynaklardan, kesintisiz ve kaliteli olarak elde edilebilmesidir."[64]
- "Enerji arz güvenliği, enerji sisteminin enerji akışının fiziksel bütünlüğünü tehdit eden veya ekonomik temellerden bağımsız olarak enerji fiyatlarında artışa yol açan benzersiz ve öngörülemeyen olaylara karşı dayanıklılığıdır."[65]
- "Enerji güvenliği başlıca üç bileşen etrafında: arz güvenilirliği, uygun fiyatlılık ve çevre dostu olması şeklinde genişletilmiştir."[66]

İfade edilmeye çalışılan farklı enerji güvenliği tanımlarında yer alıp belirli bir ortak paydada buluşan kavramlar; erişebilirlik, alt yapı, enerji fiyatları, toplumsal etki, çevre, yönetim ve enerji yeterliliğidir.[67] Genel anlamda enerji güvenliği, enerji kaynaklarının zamanında, uygun fiyatlı ve yeterli miktarda erişimi olarak adlandırılmaktadır. Temel amaç, enerji tedarikinin kesintiye uğramamasıdır. Bir

---

[61] Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Türkiye", **Journal of Yasar University**, c.26, s.7 (2012):4386.
[62] Deese, **age,** 140.
[63] Yergin, 2006, 71.
[64] Necdet Pamir, **Enerjinin İktidarı**, 2.bs. (İstanbul: Hayy Kitap, 2016), 39.
[65] Organisation for Economic Co-operation and Development, **The Security of Energy Supply and the Contribution of Nuclear Energy**, (Massachusetts, 2010), 20.
[66] Shaffer, 2009, 91.
[67] B.W.Ang ve diğ., "Energy security:Definitions, Dimensions and Indexes", **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, c.42 (2015): 1081.

ülkenin başka bir ülkeye bağımlı olması, özellikle temel bir kaynağahassasiyetinin artmasına neden olmaktadır. Fakat Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmeyle birlikte, enerji güvenliğinin sağlanması adına devletlerarası etkileşimin getirisi olarak karşılıklı bağımlılık gerekli görülebilmektedir.[68]

Enerji güvenliği tanımının en basit anlamı "uygun fiyatla enerji tedariki" şeklinde olsa da bu basit tanımın birkaç önemli boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki "fiziki güvenlik"tir. Fiziki güvenlik; altyapı, ticaret yolları, hızlıca ikame etme gibi unsurları içerir. Bir diğeri "enerjiye erişim"dir. Bu enerji kaynaklarını geliştirme ve onları temin etme anlamındadır. Bunlarla birlikte diğer önemli husus, arz istikrarının kesintisiz olarak sağlanması için oluşturulması gereken ulusal politikalar ve uluslararası kurumların oluşturduğu politikalardır. Son olarak da, enerji güvenliğinde uzun vadeli politikaları teşvik edecek yatırımların yapılmasıdır.[69]

Enerji güvenliğini açıklarken kullanılan diğer kavramlara bakılacak olunursa;

Yeterlilik ve güvenilebilirlik kısaca, fiziki tedarik aksaklıklarının yaşanmadığı durumları tanımlamak için kullanılabilmektedir. Ödenebilirlik (affordability) kavramı fiyat seviyesinin normatif yönüne işaret etmektedir. Enerji güvenliği iki ülke arasındaki ticarete bağlı olduğu ölçüde, ticaretin ödenebilir fiyattan yapılmasında ısrar edilmesi ve dolayısıyla belirli dağıtım düzenlemelerine gidilmesi düzenlemeleri amacından saptırabilir. Buna rağmen ödenebilirlik en düşük fiyat olarak değil, fiyat değişimlerinin etkili bir şekilde yönetilmesi olarak tanımlanabilmektedir.[70]

Uygun fiyat(affordable price), sosyo-ekonomik hayatın işleyişini büyük ölçüde etkilemeyecek fiyat olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle ülke liderleri aylar öncesinden yeterli enerji kaynağına uygun fiyata sahip olabileceklerini kestirebilmelidirler. Eğer devletler öngörülü şekilde hareket etmezlerse, pazar koşullarındaki değişikliklerden etkilenmeye açık hale gelebileceklerdir.[71] Buna ek olarak, enerji jeopolitiği, güvenilir ve uygun fiyatlı enerji arzıyla, küresel güvenlik ve refahı etkilemektedir. Enerjinin politik yönü bir kriz anında büyük ölçüde kaynağın

[68] Yılmaz, **age**, 20.
[69] Daniel Yergin, 2011, 512.
[70] The Security of Energy, 20.
[71] Deese, **age,** 140.

arz ve talebine bağlı olmaktadır. Böylelikle, enerji piyasasının istikrarsızlığı enerji politikalarını da daha karmaşık hale getirmektedir.[72]

Çeşitlendirme ve jeopolitik faktörler enerjiye ulaşabilmenin anahtar kavramları olarak görülmektedirler. İthal eden devletler arz çeşitliliği yaptıkları zaman tek bir kaynağa bağlı olma ve arz kesintisi riskini azaltmaktadırlar. Jeopolitik konular hakkındaki kaygılar; rejim istikrarsızlığı, savaş çıkması veya bölgesel gerginlikleri kapsamaktadır.[73] Yaygın görüş, bir devletin enerji arzının dış politika tercihlerini etkileyebileceği yönündedir. Enerji arzının bir devlete karşı silah olarak kullanılabileceğini, aynı zamanda enerji ihtiyacının karşılanma aşamasında kullanılan hat ve güzergâhların terörist grupların olası terörist eylemlerine açık olduğu ifade edilmektedir.[74]

Uluslararası ekonomik ve politik gelişmeler, küresel enerji pazarındaki esnek olmayan arz ve talep etkisini artırabilmektedir. Geçici şartlar altında, politik gücün ihraç eden devletlerin elinde olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, fiyatlardaki değişkenlik enerji ihraç eden devletlerdeki kötü ekonomi politikalarını da şiddetlendirebilmektedir.[75] Keza, petrol fiyatlarındaki değişimler de diğer malların fiyatlarındaki değişimler gibi arz ve talep üzerindeki değişimleri yansıtmaktadır. Petrol fiyatları, diğer malların fiyatları gibi, arz ve talepteki değişiklikleri yansıtmakta ve bunlara cevap vermektedir. Böylece ihraç eden ülkelerdeki politik ve ekonomik ayaklanmalar, büyük tüketici ülkelerinsavunmasızlıklarını artırabilmektedir.[76]

Sürdürülebilirlik ise, geçmişte çevresel unsurları içermeyen enerji güvenliği tanımlarının güncel nitelikleri bakımından önemli bir etkendir. Enerji kaynaklarının ve tüketiminin doğaya olan etkileri gibi çeşitli nedenler göz önüne alındığı zaman çevresel sürdürülebilirlik önemli bir yere sahip olmaktadır. Sürdürülebilirlik, klasik

[72] Carlos Pascual, Evie Zambetakis, "The Geopolitics of Energy From Security to Survival", **Energy Security : Economics, Politics, Strategies, and Implications**, ed. Carlos Pascual, Jonathan Elkind, (Washington: Brookings Institution Press, 2010), 9.
[73]B.W.Ang, diğ., **age,** 1081.
[74] Shaffer, 2013, 114.
[75] Carlos Pascual, Evie Zambetakis, **age**, 11.
[76] Gawdat Bahgat, "Global Energy Outlook: Opportunities and Challenges", **Perceptions,** c. 19, s. 3 (2014): 9.

anlamda hem ülkelerin enerji politikalarını bağımsızlaştırmaları için hem de çevresel anlamda iklim şartları ve enerji sistemlerinin kullanımı için mühimdir.[77]

Yapılan bu değerlendirmelerle birlikte enerji güvenliği kavramının, enerji kaynaklarının fiyatlandırılmasında ve fiyat istikrarının sağlanmasında önemli bir unsur olduğu ifade edilebilmektedir. Özellikle enerjide yüksek oranda dışa bağımlı olan ülkelerde enerji fiyatlarındaki artışın ekonomiye yansıması daha net görülmektedir.[78] Enerji güvenliği ve enerji politikalarının temelinde, kaynak çeşitliliğine gidilmesi, kaynakların akılcı şekilde kullanımı bulunmaktadır.[79]

Enerji güvenliğinin en önemli unsurlarından bir diğeri, enerjinin kesintisiz olarak iletimini etkileyen transit ülke faktörüdür. Bu faktörü Shaffer şu şekilde ifade etmektedir;

> "Enerji tedarikinin transit ülkeler aracılığıyla sağlandığı durumlar alıcı ve tedarikçi ülkeler arasında doğrudan bağlantının olduğu durumlara göre tedarik kesintisine daha müsaittir. Enerji nakil hattının üç aktöründen biri olan transit ülke, kendi çıkarları doğrultusunda sevkiyatın kesilmesi konusunda en yüksek inisiyatife sahip ve en az risk alan aktör konumundadır. Aracı konumlarını kendi tedariklerini fazla riske etmeden politik, ekonomik ve diğer çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedirler. Bu yüzden transit ülke aracılığıyla sağlanan tedarikler kesintiye daha çok açık olup üretici ve tüketici ülkelerin politikalarında dikkatli olmalarını gerektirir. Geçtiğimiz dönemlerde transit ülkelerin yer aldığı tedarik anlaşmaları üç sebepten ötürü revaçtaydı: 1) doğal gaz talebindeki artışların uzak ülkelere uzanması ve devletlerarası nakil hatlarının ticari açıdan cazibeli oluşu, 2)Türkmenistan ve Azerbaycan gibi denize sınırı olmayan ülkelerden doğal gaz ve petrol ihracatlarının başlaması, 3)Rusya'dan Avrupa ülkelerine yapılan ihracatların transit ülkelerden geçen Sovyet döneminden kalma hatlarla gerçekleştirilmesi."[80]

Enerji güvenliğinin ekonomik ve politik olmak üzere iki esas bileşeni bulunmaktadır. Birincisi yerel enerji tedarikinin miktarını ve güvenilirliğini etkileyen tüm uygulamaları kapsamaktadır. İkincisi ise, dışarıdan tedariki etkileyen uygulamalardır. Bu iki bileşen özellikle yerel tedarikin ithalat üzerinde baskı yaptığı durumlarla yakinen bağlantılıdır. Ulusal güvenlik bağlamında problem yaratan dış etki ithalattır. Enerji güvenliği enerji talebinin yönetilmesi, yerel enerji tedarikinin artırılması, ithal veya yerel tedarikin güvenilirliğinin artırılması gibi yöntemlerle geliştirilebilmektedir. Ulusal veya uluslararası güvenlik üç başlık altında analiz edilebilir Bunlar; sosyokültürel, politik-ekonomik ve askeri'dir. Enerji güvenliğiyle ilgili yaşanan problemler bu üç bileşeni de etkilemekte ve daha büyük bir güvenlik

---

[77] Jonathan Elkind, "Energy Security: Call for a Broader Agenda", **Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications**, ed. Carlos Pascual, Jonathan Elkind, (Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2010), 128.
[78] Örgen Uğurlu, **Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları,** 1. bs, (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2009), 144.
[79] Uğurlu, **age,** 147.
[80] Shaffer, 2013, 120.

sorununa sebep olmaktadır. Ülkelerin enerji güvenliğini sağlamak adına aldıkları önlemler yaptıkları faaliyetlerin güvenliklerinden bağımsızlığını artırıcı veya azaltıcı yönde etki edebilir; bu etkileşim sonucunda enerji güvenliği seviyeleri de etkilenebilmektedir. Bileşenler arasındaki bu ilişki yerel politika, dış politika ve uluslararası politikadan oluşan daha karmaşık bir bütünün parçasını oluşturmaktadır. Böylece görülmektedir ki, enerji güvenliği kavramı dış politika ve güvenlik kavramlarıyla iç içe geçmiş bir kavram olmakta ve uygun şartlarda onları etkileme kabiliyetine sahip olabilmektedir.[81]

Enerji güvenliğinin normatif tanımı, yeterlilik ve uygun fiyatlı olmak haricinde birbirinden farklı fakatbirbirleriyle bütünlük oluşturan unsurlar da içermektedir. Bunlar; iç politika, ekonomi, jeopolitika ve güvenlik politikası boyutları şeklindedir. Enerji güvenliği kavramı ekonomik ilişkilerle bağdaştırılsa da esasen politik istikrar ve meşruiyet için önemli bir unsur olarak görülmektedir.Şöyle ki, enerji piyasalarında yerel ve uluslararası tedarik temeldir fakat ülkelerdeki istikrar ve güvenlik unsurları olmadan bir anlam ifade etmemektedirler.[82]

Enerji kaynaklarına olan bağımlılıklar, enerjiye erişimin karmaşıklığının artması, 21.yy'da enerji güvenliğinin risklerini ve gerekliliğini anlama ihtiyacını göstermektedir. Enerji ticareti artan bir şekilde ulusal sınırları aşmaktadır. Bununla birlikte, enerji güvenliği sadece tehditlere karşı koymak değil, aynı zamanda devletlerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri ve enerjinin ulusal güvenliği nasıl etkilediğiyle de ilgili olmaktadır.[83]

Sonuç olarak, enerji güvenliği kavramı küreselleşme olgusunun etkisiyle birlikte, etki alanını genişletmiştir. Enerji güvenliği artık ayırt edici birçok unsuruyla birlikte devletlerarası ilişkileri etkileme kabiliyetine sahip olmuştur. Bir bakıma devletlerin dış politikalarındaki bağımsız olma çabaları enerji güvenliği ile eşgüdümlü ifade edilebilmektedir. Bu durumda, bağımsızlaşma politikası yürütmeye çalışan devletler, yukarıda ifade edildiği gibi, enerjide bağımsızlaşma yönünde bir takım politikalar izlemek durumundadırlar.

---

[81] Deese, **age,** 140-141.
[82] Florian Baumann, "Energy Security as Multi Dimensional Concept", **Center for Applied Policy Research**, (2008): 5.
[83] Yergin, 2011, 508.

2.2. Enerji Güvenliği ve Dış Politika Kavramı

Günümüzde, enerji güvenliği ve dış politika tanımı birbirleriyle iç içe kavramlardır. Bu kavramlar, yaşanan gelişmelere göre birbirlerini etkileyebilme kabiliyetlerine sahiptirler. Nitekim bir ülkenin enerji temini noktasında yaşadığı sıkıntılar diğer ülkeyle olan ilişkisini ve aynı şekilde ülkeler arasında yaşanan politik sorunlar da aralarındaki enerji anlaşmalarını etkileyebilmektedir.

Öncelikle dış politika kavramının tanımına değinilecek olunursa dış politika; *"devletlerarası politik sorunlara karşı bir devletin amaçları, hedefleri ve davranışları"*şeklinde tanımlanmaktadır.[84]Dış politika kavramı, bir devletin etkileşimde bulunduğu diğer devletlere yaklaşımlarını ve hedefleriniifade etmektedir. Bir devletin maksimize etmek istediği ulusal çıkarları ekonomik, diplomatik, askeri, kültürel ve sosyal ilişkileri kapsamaktadır. Bu bağlamda, enerji politikaları enerjinin üretimini, dağıtımını ve tüketimini de içermektedir. Enerji pazarında aktörler; devletler ve uluslararası enerji şirketleri şeklinde sıralanmaktadır. Aktörler ve dış politikaları farklı olsa da aktiviteleri büyük ölçüde örtüşmektedir. Bundan dolayı, dış politika enerji politikalarıyla ilişkili olarak görülmektedir.[85]

Enerji güvenliği, Endüstri Devrimi sonrasında devletlerarası savaşların ve gerilimlerin nedenleri arasında yer almıştır. Çoğu zaman, lider olmak isteyen devletlerin dış politikaları ile enerji kaynakları arasında bağlantı kurulmaktadır. Son yüzyılda enerji güvenliği, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Kore Krizi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, Arap İsrail Savaşı, Süveyş Krizi, Körfez Savaşları gibi krizlerin bazılarının olmasında temel sebep, bazılarında ise etken sebep olarak yer almıştır.[86]

Nitekim 1973 yılında ortaya çıkan Arap- İsrail Savaşı, Batılı ülkelerin petrol şirketlerinin hisse senetlerinde değer kaybı yaşamalarına neden olmuştur. Böylece başta Batılı devletler olmak üzere birçok devlet savaşın yarattığı sonuçtan etkilenmiştir.[87] Bu eksende, Ortadoğu'da başlayan 1973 Petrol Krizi, bir süre sonra

[84] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 3.bs. (İstanbul: Alfa, 1999), 12.
[85] Yılmaz, **age,** 18.
[86] Sevim, **age,** 4380.
[87] "İsrail Genel Hücuma Geçti", **Milliyet,** 9 Ekim 1973, 1.

birçok ülkenin enerji problemi yaşamasına sebep olmuştur. Özellikle AB ve ABD gibi bazı ülkeler için enerji güvenliği dış politikada temel sorun haline gelmiştir.[88]

Enerji alanındaki gelişmeler ve kaynağı temin etme politikalarında sadece ülkenin nüfusu, ekonomik büyümesi, enerji fiyatları ve tasarrufa yönelik tüketici davranışları gibi etkenler dikkate alınmamaktadır. Ek olarak, dünyadaki jeopolitik gelişmeler, petrol üreten ve tüketen devletlerin iç ve dış politikalarındaki gelişmeler de takip edilerek enerji sağlanan kaynakların güvenilirliği de ele alınmaktadır.[89] Enerji kaynaklarının yoğun olduğu ülkelerde yaşanacak bir siyasi değişim (Irak Savaşı gibi) hem o bölgenin hem de o bölge ile ilişkide olan ülkelerin enerji güvenliğini etkileme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, enerji alanında yapılan çalışmalar da ulusal güvenlik ve iç politikayı etkileyebilmektedir. Örneğin enerji fiyatlarının artışı, iç ekonomiyi ve uluslararası ekonomiyi olumsuz bir yöne doğru çekebilmektedir.[90]

1973 Petrol Krizi ekonomik ve politik açıdan bir takım çarpıcı sonuçlar doğurmuştur. Ekonomik olarak, Araplar en büyük petrol tüketicisi olan Batılı ülkelerin ekonomilerini etkileme kapasitelerini fark etmişlerdir. Böylelikle Batılı ülkelerin ekonomik kırılganlıkları ortaya çıkmıştır. Politik açıdan ise, Arap ülkeleri enerjinin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için politik bir araç olarak kullanılacağı yeni bir politika oluşturmuşlardır. Günümüzde bu yöntem enerji kaynaklarına sahip olan ve önemli güzergâhlar üzerinde yer alan Rusya ve transit ülke konumundaki Türkiye gibi ülkeler tarafından da kullanılmak istenmektedir.[91] 1973 Petrol Krizi'yle birlikte, petrolün sadece ekonomik bir mal değil, aynı zamanda stratejik bir unsur olduğu görülmüştür. Petrol piyasalarındaki bir değişim, muhtemelen, üretici ve tüketici devletlerarasında siyasal ve güvenlik ilişkileri üzerinde önemli bir etki yapabilme potansiyeline sahiptir.[92]

Doğal gaz ticareti uzun dönemli anlaşmalarla gerçekleşmektedir ve son zamanlarda tüketim miktarı da diğer fosil kaynaklara nazaran artış göstermiştir. Bu şekilde, ihraç eden ve ithal eden devletlerarasında uzun dönemli anlaşmalarla kalıcı

[88] Yılmaz, **age,** 31.
[89] Uğurlu, **age,** 130.
[90] **age,** 124.
[91] Yılmaz, **age,** 32.
[92] Bahgat, 2014, 12.

bağlar oluşturulabilmektedir.Bunlar da doğal gazı dış politikanın bir aracı olma yönünde ön plana çıkarmaktadır.[93]

Dış politikayla ilişkilendirirken doğal gaz boru hattı projeleri üzerinden bakıldığında; enerji güvenliğinin amacı, enerji ihtiyacını uygun fiyatlarla, ulusal değerleri tehlikeye atmayacak şekilde yeterli ve güvenilir miktarda karşılamakken,[94] doğal gaz projelerinde bunun aksi yönünde gelişmeler yaşanması, çoğu zaman ülkelerin ulusal çıkarlarını ve enerjiye erişimini etkilemektedir. Bu bağlamda, büyük uluslararası boru hatlarının kaldırılması ilgili hat güzergâhında bulunan ülkeleri doğrudan etkilerken projede doğrudan yer almayan ülkelerüzerinde ikincil etkiye sahip olmaktadır.[95] Örnek olarak, Türk Akımı Projesi'nin hayata geçirilmesiyle birlikte Batı Hattı Projesi'nin devre dışı bırakılması planlanmaktadır. Bu durumdan transit ülke pozisyonunda olan Ukrayna gibi devletler doğrudan etkilenmek durumunda kalacaklardır.

Enerji fiyatlarının belirlenmesinde ülkelerin ulusal yaklaşımları, politik-ekonomileri üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmektedir.[96] Bununla birlikte transit,ihracatçı ve ithalatçıülkelerin dış politikaları, enerji politikalarını etkilemektedir. İhracatçı ve ithalatçı ülkeler arasında politik anlamda iyi ilişkiler mevcut olduğu zaman, aralarındaki enerji anlaşmaları da kolaylıkla sonuçlanabilmektedir. Aksi halde, iki ülke arasında gerginlik varsa ithal eden ülkenin ihraç eden ülkeyi ikna etmesi zorlaşabilmektedir.[97]

Enerji kavramı, hem iç politikada önemli, hem de uluslararası boyutlara sahip bir konu olarak görülmelidir. Bu nedenle, ülkelerin üretim kararları, vergileri, ülkeler arasında yapılan sınır dışı işlemlerine bağlı ithalat- ihracat ücretleri, IEA ve OPEC gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da etkileşimde bulundukları noktalar vardır.[98] Ulusal ve uluslararası enerji politikalarının ulusal güvenliği tehdit etmeyecek bir biçimde oluşturulması ve bu politikaların ulusal strateji ile farklı hedef ve uygulama

[93] Shaffer,2013, 114-15.
[94] Yergin, 1988, 111-112.
[95] Peter Hartley, Kenneth B. Medlock, "The Baker Institute World Gas Trade Model", **Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040**, ed, David G. Victor, Amy M. Jaffe, and Mark H. Hayes, (Edinburgh: Cambridge University Press, 2006), 417.
[96] Pascual, Elkind, **age**, 128.
[97] Yılmaz, **age,** 27.
[98] Nye, 1982, 127.

yöntemleri içermemesi önemlidir. Bu bağlamda, enerji politikalarının dış politika ile uyumlu olması gerekebilmektedir.[99]

Bu konuyu Shaffer şu şekilde açıklamaktadır:

> "Enerji ve politikalar ayrılamazlardır. Enerji eğilimleri ve uluslararası politikalar doğuştan birbirine bağlıdırlar ve enerji güvenliği ülkelerin ulusal güvenlik ve dış politikalarının bütünleyicisidir. Enerji, devletlerin yerel ve dış politikaları arasında ilave bağ yaratmaktadır. Hidrokarbon kullanımının küresel ısınmaya etkisi, enerji fiyatları ve enerji arzına erişebilirlik devletlerin yerel tüketim alışkanlıklarını ve politikalarını uluslararası politik çıkar ve kaygıların bir konusu yapmaktadır."[100]

Enerji güvenliğinin üç aktörü (ihraç eden, ithal eden ve transit ülke)arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinden doğan asimetriler bulunmaktadır. İthal eden bir ülke kolaylıkla güvenilir enerji arzı bulamayacağı için ihraç eden ülkenin enerji stratejisi dış politika hedeflerini etkileyebilecektir. Böylelikle, kendi ulusal çıkarını gerçekleştirmek adına enerji yarışındaki avantajını kullanmak isteyecektir. Fakat ithal eden ülkelerin kırılganlıkları (vulnerability) sadece ihraç eden ülkelerden kaynaklanmamaktadır. Transit ülkeler de ithal eden ülkelere karşı bir takım avantajlara sahiptir. Onlar tüketici ülkeye karşı enerji akışını kesme kabiliyetine sahiptirler. Transit ve ihraç eden ülkeler sahip oldukları enerji pozisyonlarını ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek adına politik bir araç olarak kullanabilmektedirler. Bu durum, enerji güvenliği ve ülkelerin dış politikaları arasında direkt bir bağlantı oluşturmaktadır ve enerji güvenliği dış politika hedeflerini gerçekleştirmenin bir yolu olarak algılanmaktadır. Ama bu durum genellikle üç aktör arasındaki ilişkiye zarar verebilmektedir.[101] Enerji güvenliğinin dış politikaya olan olumsuz etkisini azaltmada ithal edilen enerjinin depolanması, korunması, enerji kaynağının veya transit ülkenin çeşitlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması etkilidir. Alınabilecek bu önlemlerle kaynağa erişim güvenliği sağlanabilmektedir. Böylelikle, enerji güvenliğini sağlamak, ülkelerin sahip oldukları enerji ve dış politikalarını koordine etme kabiliyetlerine de bağlı olabilmektedir.[102]

Tüm bu faktörlerle birlikte, dış politika ve enerji güvenliği kavramlarının birbiriyle etkileşimde olan kavramlar oldukları ifade edilmeye çalışılmaktadır. Dış politikada yaşanan olumlu/olumsuz bir gelişme, birbirleriyle enerji ticareti yapan ülkelerin gelecekteki planlarını etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Aynı şekilde,

---

[99] Uğurlu, **age**, 395-96.
[100] Shaffer, 2009, 3.
[101] Yılmaz, **age**, 10.
[102] **age**, 23.

enerji anlaşmaları üzerinden yaşanan olumlu/olumsuz gelişmeler de dış politikadaki davranışları etkileme potansiyeline sahiptir.

2.3. Enerji Güvenliği ve Güvenlik Kavramı

Ülkeler arasındaki enerji ilişkileri, enerji üzerine bir alışverişten ibaret değildir, daha geniş bir çerçevede meydana gelmektedir. Enerji güvenliği ülke ekonomisini doğrudan etkileyen bir kavram olmasının yanı sıra ülkelerin güvenlik algılarını da etkileyebilmektedir. Günümüzde enerji güvenliği ülkelerin listesinde öncelikli sıralarda yer almaktadır. Ayrıca çoğu anlaşmazlıkların bir bölümü enerji güvenliği kaygısından kaynaklanmaktadır. İhraç eden, ithal eden ve transit ülkelerin uluslararası politikaları, ulusal ve ekonomik güvenlikle ilgili bir dizi sorun üzerinden karar alıcıları etkilemektedir.[103]

Küreselleşmeyle birlikte değişim yaşayan güvenlik kavramının değişimini Dedeoğlu şu şekilde ifade etmektedir;

> "Küreselleşmenin devletleri dış çevreye ve diğer oyuncularla kurduğu ilişkilere daha bağımlı hale getirmiş olması, güvenlik olgusunun da doğrudan bu çerçeve içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Devletlerin sadece güç ve kapasitelerini artırdığında daha güvende olacağına ilişkin yaklaşımı savunmak, mutlak sonuçlar vermemektedir. Güç ve kapasite artırımı, caydırıcı bir özellik olarak varlığını korumakla birlikte güvenlik sağlamada yeterli olmamakta, hatta bazı durumlarda devleti hedef haline bile getirebilmektedir. Dolayısıyla, devletin güç kapasitesini artırması kendi başına pozitif bir etki yaratmamakta, bunun ancak güvenlik üretimine girdi oluşturması sonuç vermektedir."[104]

Güvenlik kavramı yalnızca askeri bir doğaya sahip değildir. Bir ülkenin ulusal güvenliği enerji, ekoloji, insan güvenliği gibi birçok unsuru içermektedir.[105] Artık güvenlik kavramı, diğer devletlere karşı alınan önlemler olarak değil, onları gözönüne alarak oluşturulan kapsamlı politikalarla ifade edilmektedir.[106]

Güvenlik kavramı genel anlamda; enerji güvenliği, çevre güvenliği, siber güvenlik gibi birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Böylelikle güvenlik kavramı, kapsamlı bir hale gelmektedir.[107] Bu bağlamda,ulusal güvenlik ile ülkelerin enerji güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Şöyle ki; ucuz, kesintisiz, verimli ve gerek kaynaklar gerek temin yolları açısından

---

[103] Yılmaz, **age,** 27.
[104] Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, 3.bs. (İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları, 2014),372-373.
[105] Yergin, 2006, 79.
[106] Dedeoğlu, **age**, 373.
[107] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Dış Politika ve Dış Politka Analizi**, 5. bs. (İstanbul: Der Yayınları, 2012), 368.

çeşitlendirilmişenerji politikası tüm ülkeler açısından ulusal güvenlikleri için önemli bir unsur olabilmektedir.[108]

Sönmezoğlu, güvenlik kavramıyla bütünlük gösteren "hayati çıkarlar" kavramına vurgu yapmıştır. Buna göre hayati çıkarlar, bir ülkenin uğrunda savaşmaya hazır olduğu dış politika çıkarlarıdır. Bu çıkarların neler oldukları ise ülkelerin ulusal çıkarlarına göre belirlenmektedir. Bundan yola çıkarak, enerji güvenliği de hayati çıkarlar arasına girebilmekte ve güvenlik kavramı ile olan bağlantısı görülebilmektedir. Örneğin, ABD'nin Ortadoğu petrolleri üzerine olan politikası birebir topraklarının güvenliğiyle ilgili olmasa da, enerji güvenliği, ulusal çıkarları kapsamında görülmekte ve karar alıcıları açısından hayati çıkarlar niteliği taşımaktadır.[109]

Nitekim enerji güvenliği 21.yy'da devletlerin dış politika stratejileri açısından belirleyici unsurlardan birisi olarak görülmektedir. Enerji ithalatı ve ihracatı konusunda devletlerin birbirlerine olan bağımlılığı, dış güvenlik yaklaşımlarını şekillendirmelerinde etkili olmaktadır. Ülkelerin dış politika tutumlarında, enerji kaynaklarına sahip olma, enerji transferinin güvenliği ve dünya üzerinde var olan enerji kaynaklarını denetleme yetisine sahip olma gibi unsurlar etkili olabilmektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'dan sonra petrol ve doğal gaz yönünden zengin olan Hazar bölgesi de politik mücadelelerin yaşandığı alanlardan birisi olmaktadır.[110]

Güvenlik ekseninde değerlendirildiğinde, artan enerji talebinin karşılanması ve enerji iletim yollarının kontrolü ABD, Çin, İran, Rusya gibi bölgesel güçler tarafından ulusal güvenlik sorunu olarak kabul edilmektedir. Günümüzde, dünya üzerinde petrol ve doğal gaz arzının karşılanmasında stratejik öneme sahip olan Ortadoğu ve Orta Asya, küresel ve bölgesel güç çekişmelerinin odağı olmaktadırlar.[111] Dünyada güvenlik sistemleri,hâlâ gelişmekte olan Batı Afrika açık denizleri ve Hazar Denizi gibi doğal gaz ve petrol alanlarından yeni arz kaynaklarına giderek bağlı olacaktır. Bununla birlikte kırılganlıklar; terör, politik kargaşa, silahlı çatışmalar ve korsan tehlikeleriyle sınırlı değildir.[112] Tüm bunlarla birlikte, enerji güvenliği sadece çok çeşitli tehditlere karşı koymakla ilgili değildir; aynı zamanda

[108] Uğurlu, **age**, 128.
[109] Sönmezoğlu, **age,** 375-376.
[110] Sevim, 2012, 4381.
[111] Uğurlu, **age**, 314.
[112] Yergin, **Ensuring Energy**, 70.

uluslararasındaki ilişkiler, birbirleriyle etkileşimde bulunma şekilleri ve enerjinin ulusal güvenliğe olan etkisiyle de ilgilidir.[113]

Ülkelerarası güvenlik ve güç dengelerinde enerji politikalarının dikkate alınması, ülkeler ve uluslararası kurumlardaki güvenlik anlayışındaki değişim, küresel alanda enerji güvenliğini sağlamada yeterli olmamaktadır. Enerji bağımlılığının belli bir bölgede yoğunlaşması ithal eden ve ihraç eden ülkeler arasında sorunlara veya yeni ittifaklara yol açabileceği gibi var olan jeopolitik dengeleri sarsabileceği de dikkate alınmalıdır.[114]

Petrol tedarikine ve dolayısıyla enerji güvenliğine yönelik gelecekteki tehditler dünyanın farklı yerlerindeki savaşlardan, devrimlerden ve beklenmedik teknolojik problemlerden veya tüm bu problemlerin birleşiminden doğabilmektedir. Fakat tehditler sadece bunlarla sınırlı değildir. Örneğin; 1980'lerin başında Reagan yönetimi, Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği doğal gazına yüksek derecede bağımlı olmasından dolayı Sovyetlerin politik avantaj sağlamak için yapacağı tedarik manipülasyonlarından endişelenmiştir. Bununla birlikte, çevresel kaygıların artması da, özellikle sera etkisi ve küresel ısınmayla ilgili fosil kaynak kullanımından uzaklaşılmak istenmesine neden olmaktadır. Bu durum, enerji politikalarında ciddi belirsizliklerin ve enerji sektöründe büyük kafa karışıklıklarının yaşanmasına neden olmaktadır.[115]

Sonuç olarak, enerji güvenliği devletlerin güvenlik politikaları açısından önemli bir yere sahiptir. Birçok devlet açısından enerji güvenliği ulusal güvenlik politikasının içerisinde yer almaktadır.

2.4. Enerji Güvenliği ve Jeopolitik Kavramı

Devletlerarasındaki ilişkiler enerji güvenliği bağlamında değerlendirildiğinde, bir ülkenin doğal kaynaklara sahip olması ve bu sayede enerji kartını elinde bulundurması büyük ölçüde jeopolitik konumuyla bağlantılıdır. Bu nedenle, jeopolitik kavramı ülkelerin enerji politikalarını da doğrudan etkileyen bir faktör haline gelebilmektedir.

[113] Yergin, 2011, 507.
[114] Uğurlu, **age,** 134.
[115] Yergin, 1988, 113-114.

Jeopolitik kavramının tarihsel gelişimi, kavramın bilimsel bir statü kazanması 20.yy'ın ilk yarılarında olmuştur. Bu süreçte jeopolitik kavramı, devletlerin özellikle askeri stratejilerini planlama ve devlet adamlarına öneride bulunma gereksinimini karşılamıştır. Daha sonra özellikle Avrupa'da yeni politik gerçekliklerin anlaşılması üzerine çalışmalar yapılarak akademik bir alana dönüşmüştür.[116] Kısaca ifade edilmesi gerekirse, jeopolitik kavramı coğrafya faktörünün politikaya olan etkilerini ele alarak, hükümet yetkililerinin politik kararlarını etkilemektedir.[117]

Jeopolitik kavramı hava, kara, deniz hâkimiyeti gibi birçok açıdan ele alınmış ve dönemlere göre çeşitli tanımlar yapılmıştır. Çalışmanın sınırı gereği iki tanım üzerinden gidilecektir. Öncelikli olarak, Halford John Mackinder, devletlerin konumunun elverişli olmasını sadece bulundukları coğrafyayla ilişkilendirmediğini askeri, stratejik ve jeopolitik açılardan dünyanın ortasında bulunulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Avrasya'yı "dünyanın kalbi"(heartland) olarak adlandırmakta ve önemine vurgu yapmaktadır. Mackinder, oluşturduğu sistemi "tarihin coğrafya tezi" veya "merkezi bölge" olarak adlandırmaktadır. Bu sistemde "iç kenar kuşak"(Almanya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye) ve "dış kenar kuşak"(Büyük Britanya, Amerika ve Kanada) şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak, iç kenar kuşak bölgesindeki devletlerin hızla geliştiklerini ifade etmiştir. Mackinder, iç kenar kuşak devletlerinin maddi alt yapılarının güçlenmesine rağmen zayıflayacaklarını ve bu devletlerin çökeceğini bu nedenle de deniz devletlerinin Avrasya'da etkinliklerinin azalacağını ve Rusya'ya karşı gelemeyeceklerini düşünmektedir. [118]

Bir diğer tanım ise, Alfred Mahan'ın deniz hâkimiyeti üzerine dayandırdığı tanımdır. Mahan, denize sahip olmanın ve denizi kontrol altında tutmanın büyük bir etken olacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda denizi, tarihten beri ticaret, savaş ve sömürge elde etmede en elverişli araç olarak görmektedir.[119] Nitekim enerji güvenliği bağlamında değerlendirildiğinde, Mahan ve Mackinder'in tanımları da devletlerarasındaki enerji ilişkisine farklı açılardan vurgu yapmaktadırlar.

---

[116] Ali Hasanov, **Jeopolitik**, çev, Azad Ağaoğlu, Fuad Şammedov, (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2012), 15.
[117] Fatih Özbay, "21.yy'ın Başında Karadeniz'in Artan Jeopolitik Önemi ve Türkiye-Rusya İlişkilerine etkileri", **Dünya Jeopolitiğinde Türkiye**, ed. Hasret Çomak (İstanbul. Hiperlink, 2011): 51.
[118] Ali Hasanov, **age**, 67- 69.
[119] **age**, 72.

Günümüzde, devletlerin sahip olduğu enerji kaynaklarını boru hatları ve LNG yoluyla ihraç etmeleri var oldukları coğrafyanın imtiyazlarıyla mümkün olmaktadır.

Jeopolitik kavramının bir özelliği de, uluslararası sistem değiştikçe gelişmesi ve dinamik olmasıdır. Coğrafyanın dinamik doğası, ülkelerin sahip oldukları jeopolitik konumlarında değişikliklere de neden olmaktadır. Doğal kaynakların keşfi, tükenmesi, insan ve sermaye akışının hareketi ve iklim değişikliği gibi unsurlar jeopolitiği etkilemektedir.[120]

Enerji jeopolitiğinde, kaynakların coğrafyası büyük önem arz etmektedir. Enerji kaynakları farklı bölgelerde bulunmaktadır. Kaynakların bulunduğu coğrafyalar enerji jeopolitiğini belirlemekte ve kaynak çeşitlenmesiyle enerji jeopolitiği de değişim göstermektedir. Günümüzde, enerji jeopolitiğinin temel kaynakları, fosil kaynaklardan oluşmaktadır. Bunlar; petrol, kömür ve doğal gazdır. Bu kaynakların bulunduğu alanlar, geçiş güzergâhı ve talebin olduğu coğrafyadaki ülkeler etkileşim halindedir. Böylece, ithal eden ülkeler tedarikçi çeşitliliğine gitmeyi, ihraç eden ülkeler ise alıcı ülkeleri çeşitlendirmeyi amaçlayabilmektedir.[121]

Çalışmanın kapsamı dolayısıyla, fosil kaynakların değerlendirilmesinde doğal gaz ayrı bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda doğal gaz, devletlerarasındaki kullanımı çok yaygın olan ve özellikle elektrik enerjisinde kullanımı nedeniyle de çok tercih edilen bir kaynak olmaktadır. Doğal gazın ihracatı çok büyük alanlara yayılmıştır ve birincil enerji kaynak tüketiminde çevreye olan pozitif etkisi de tercih edilmesinin bir diğer sebebidir. Nitekim talebindeki bu artışla birlikte, doğal gaz arz güvenliği jeopolitiğin konusu olmaktadır. Enerji tüketen ve üreten devletler genellikle birbirine uzak coğrafyalarda bulunmaktadırlar. Bu bağlamda büyük boru hatlarına sahip olan ülkeler arasındaki ilişkiler arz güvenliğini etkilemekte ve o güzergâhların jeopolitik önemini göstermektedir.[122]

Ülkeler arasındaki jeostratejik gerçekler küresel yapıda en üst seviyede bulunmaktadır. Bu gerçekler, bölgedeki büyük güçlerin, devletlerin stratejik ihtiyaçlarına etki etmektedirler. İnsanları, mallar ve düşüncelerle bağlayan, dolaşım

---

[120] Saul Bernard Cohen, **Geopolitics: The Geography of International Relations**, 3.bs (London: Rowman & Littlefield, 2015), 5.
[121] Sevim, **age,** 4381.
[122] Christian von Hirschhausen, diğ., "Supply Security and Natural Gas", **Security of Energy Supply in Europe: Natural Gas, Nuclear and Hydrogen**, ed. François Lévêque (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010): 5.

kalıplarıyla şekillenen, stratejik olarak konumlanmış kara ve deniz geçitlerinin kontrolünü bir arada tutmaktadırlar. Günümüz dünyasında gelişen jeostratejik bölgelerden birisi de Avrasya'dır.[123]

Avrasya ise, Rusya'nın egemenliğinin yoğun olduğu bir bölgedir ve dış ekonomik güçlerle temasta daha az etkilenmiş bir coğrafyadır. Diğer toplumlarla etkileşimin az olduğu ve çoğunlukla kapalı toplumlar olan eski Sovyetler Birliği ülkeleri kendine özgü ekonomik sistemlere sahip olmuştur. Yönetim sisteminden farklı olarak diğer ülkelerle etkileşime geçmeleri gecikmiştir.[124] Fakat eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 90'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanan devletler AB ile etkileşim yaşamaya başlamıştır. Bu durum, Sovyetler Birliği dönemindeki gibi bölge üzerinde etkili politika izlemek isteyen Rusya'yı büyük ölçüde rahatsız eden bir unsur haline gelmiştir.

Avrasya örneğinde görüldüğü üzere enerji güvenliğinin jeopolitiği, arz ve talep merkezlerinin dağılımı gibi birçok coğrafi faktörler, devlet ve devlet dışı eylemler üzerinde etki edebilmektedir.[125] Jeopolitik, devletler üzerindeki etkileriyle, ulusal, ekonomik ve askeri gücün enerji belirleyicisi güçlü devlet ve diğer aktörler arasındaki konumsal rekabetin varlığını da ifade etmektedir.[126]

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, jeopolitik ve enerji güvenliği kavramlarının ilişkisini çok daha karmaşık bir hale getirmiştir. Enerji tüketiminin insan hayatında giderek artan önemi ulusal çıkar faktörünü etkilemekte ve bu durum da devletlerin oluşturduğu enerji politikalarıyla birlikte iki kavramın ilişkisini belirlemektedir.

2.5. Enerji Güvenliği Kavramı ve Karşılıklı Bağımlılık Teorisi

Ülkelerin sanayileşmesindeki hızlı artış, teknolojik gelişmeler, ülkeler arası ticaret hacminin gelişmesi ve çeşitlenmesi gibi birçok unsur, ülkelerin sahip oldukları enerji politikalarını da değişikliğe uğratmıştır. 1980'li yıllardan itibaren uluslararası politikada askeri güç ve güç dengesi unsurlarının yanı sıra uluslararası aktörler ve

[123] Cohen, **age**, 41.
[124] **age,** 43.
[125] Michael J. Bradshaw, "The Geopolitics of Global Energy Security", **Geography Compass**, c. 3, s. 5 (2009): 1921.
[126] Timothy C. Lehmann, "The Geopolitics of Global Energy", **The Geopolitics of Global Energy: The New Cost of Plenty**, ed. Timothy C. Lehmann (London: Lynne Rienner Publishers, 2017): 15.

karşılıklı bağımlılık unsurları daha fazla vurgulanmaktadır.[127]Bu çerçevede çalışmada, ülkelerin enerji politikalarında oluşan değişiklikler, kuramsal açıdan "karşılıklı bağımlılık teorisi" ekseninde açıklanmaya çalışılacaktır.

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte, ekonomik konuların dünya politikasında daha merkezi bir konuma geldiği tartışılmaya başlanmıştır. Bu durum, mesafe etkisinin küçülmesi, ulaşım ve iletişimdeki yeniliklerin maliyetleri azaltması gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle ülkeler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisi artış göstermiştir. Bilgi ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, pazarın rolü artmıştır. Böylece, bazı teorisyenler tarafından ekonomik yaptırımlar ve ambargolar uluslararası politikanın anahtar argümanı olarak görülmeye başlanmıştır.[128]

Bu bağlamda, karşılıklı bağımlılık teorisi de devletlerarasındaki ekonomik ilişkilerin uluslararası politikaya olan etkisini ele almıştır. Nye ve Keohane, devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisini bağlılıktan ayıran unsurlar olarak "maliyet" ve "kısıtlama" kavramlarına işaret etmektedirler.[129]Karşılıklı bağımlılık teorisinin önemli bir unsuru da bağımlılığın simetrik değil de asimetrik oluşudur. Çünkü aktörler arasındaki ilişkilerde etki sağlamak büyük ölçüde bağımlılıktaki asimetrilerden kaynaklanmaktadır. Asimetrilerden kaynaklanan siyasi pazarlık ise sürecin kalbi olarak görülmektedir.[130]Enerji güvenliği ile ilişkilendirildiğinde ise, devletlerin enerji politikalarında karşı karşıya kaldıkları koşulları ifade edebilecek kuramlardan birisi de karşılıklı bağımlılık kuramı olabilmektedir. Nitekim, devletler arasında yapılan enerji anlaşmalarında arz veya talep güvenliğinin koşullarına göre bağımlılığın asimetrilerinin değişebileceği söylenebilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde aktörler,aralarındaki etkileşimin artmasıyla birlikte birbirlerine daha fazla bağımlı hale gelmişlerdir. Devletlerin aralarındaki bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi bazı durumlarda devletlerin hareket yetilerini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, devletler ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmeleri için çoğu zaman işbirliği yapmak durumunda kalabilmektedirler. Bunun nedenleri

[127] Nye, 1982, 121.
[128] Nye, Welch, **age,** 239.
[129] Keohane, Nye, **age,** 9-10.
[130] **age,** 10-11.

arasında devletlerin, işbirliklerinin bozulmasının maliyetlerinin karşılanmasından çekinmelerigösterilmektedir.[131]

Nye, karşılıklı bağımlılıkla ilgili kavramlardan hassasiyet(sensivity) ve kırılganlık(vulnerability) arasındaki farkı aşağıdaki gibi ifade etmektedir;

> "Verilecek siyasi karşılığın belirlenmesinde önem arz eden bir başka husus karşılıklı bağımlılık tipleri olan "hassasiyet" (sensivity) ve "kırılganlık" (vulnerability) arasındaki ayrımdır. Hassasiyet (veya bağımlılık) ülkeler arası meta akışının büyüklüğü ve canlılığıyla ölçülebilir. Örneğin petrolde bağımlılık ithalat miktarıyla ölçülür. Diğer yandan kırılganlık, ülkelerden birinin yüksek maliyetlere maruz kaldığı ve bundan kurtulmak için daha yüksek maliyetlerle yüzleşmek zorunda olduğu durumdur. Başka bir deyişle, kırılganlık derecesi ne kadar ithalat yapıldığıyla değil, kırılganlık durumunu değiştirmek için alınan tedbirlerin verimliliğinin ve maliyetinin ithalatın kesilmesiyle gündeme gelecek maliyetlerin ne kadarınıkarşılayabileceğiyle ölçülür."[132]

Nye'ın ifade ettiği bu koşullar, devletlerarasındaki enerji ticaretindeki koşulları ifade etmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi, bağımlılığın asimetrilerinden dolayı devletlerarasındaki enerji ticaretinde, ihtiyacın karşılanamaması durumunda yaşanabilecek sıkıntıların derecesini göstermektedir. Bu durum da, hassasiyetve kırılganlık kavramları devletlerarasındaki bu ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır.

Bu bağlamda 1973 Petrol Krizi ve karşılıklı bağımlılık teorisi ilişkisi ele alındığında, aralarında bir bağlantı kurulabilmektedir. 1973 Petrol Krizi öncesinde 1967 Arap-Israil savaşıyla Arap ülkeleri petrolü batıya karşı silah olarak kullanmayı tasarlamış, OPEC'i kurmuş fakat faaliyete geçirememiştir. Bunun gerçekleşmeme sebeplerinden biri olarak, Batı'nın tek kaynağının Ortadoğu olmaması ve düşük petrol fiyatları karşısında Arap ülkelerinin büyük bir gelirden mahrum kalma kaygısı gösterilmektedir.[133]. Ancak bu doğrultuda daha sonra atılan adımlar, 1973 Petrol Krizi'ni tetiklemiş ve bir enerji kaynağı olarak petrolün etkili ve sınırlı bir kaynak olduğu görülmüştür. Petrol, Orta Doğu'yu ABD'nin dış politika gündemine taşımıştır. Fakat Suudi Arabistan ile karşılıklı bağımlılıkları nedeniyle dramatik bir politika değişimi yaşanmamıştır.[134] Bununla birlikte, Batılı devletler Arap devletlerinin fiyatları düşürmesi adına İsrail ile ilişkileri sınırlandırmak durumunda kalmışlardır.[135] Petrol Krizi'yle birlikte üretici ülke faktörünün önemi artmıştır. Bu

[131] Dedeoğlu, **age,** 372.
[132] Nye, 1982, 128.
[133] Armaoğlu, **age,** 726.
[134] Nye, 1982, 126.
[135] Armaoğlu, **age,** 726.

şekilde petrolün dış politika aracı olarak kullanılması da gündeme gelmiştir fakat petrol sınırlı bir araç olarak kullanılmıştır.[136]

Doğal gaz ticaretinde taraflar birbirine karşılıklı olarak bağımlı olarak görülmektedir. Aktörler arasındaki ilişki, sahip oldukları hassasiyet ve kırılganlıklarını dış politikalarında araç olarak kullanmaları için çeşitlilik arz etmektedir. Gaz ticaretinde, bağımlılık derecesi ve bağımlılığın asimetrisi daha az bağımlı olan tarafın politik amaçları için kullanması adına önemlidir. İhraç eden ve ithal eden devletlerarasında göreceli karşılıklı bağımlılık bulunmaktadır. Devletlerarasındaki tüm ekonomik ve politik ilişkiler; üretici ve transit devletin yerel arz durumunu kapsamaktadır. Bununla birlikte karar alma süreci ise, ekonomik kazançları ve transit devletlerin arz düzenlemelerini etkilemektedir.[137] Enerji ticaretinde, karşılıklı bağımlılık ve ticaret oranında büyüme olması ve ticaret ilişkisinin geliştirilmesi için üretici ve tüketici ülkeler arasında işbirliğinin devam etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sınır ötesi boru hatlarının uzun vadede küresel enerji ticaretinin en geniş tamamlayıcısı haline geleceği öngörülmektedir.[138]

Soğuk Savaş yıllarında AB ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılıklarındaki hassasiyet ve kırılganlık seviyeleri açısından mevcut olan fark, doğal gaz ithalatındaki anlaşmazlıkların netleşmesine yardım etmiştir. ABD, Sovyetler Birliği'nden kaynaklı bir kesintinin çözüm önlemlerine daha iyi odaklanabilirken, Avrupa için bu durum sadece satın alabileceği doğal gazın ithalat seviyesiyle ilgili değildi. Aynı zamanda, kırılganlığı azaltmak için alınan diğer önlemlerle de ilgiliydi. Karşılıklı bağımlılığın bir diğer boyutu da müttefikler arasındaki işbirliğini kapsamaktaydı. Nye, dönemin şartlarına göre ele alarak, hem petrol yönünden hem de genel güvenlik açısından müttefiklere bağımlı olmanın yalnızca kaynak bağımlılığını azaltarak enerji güvenliği sorununu çözmeyeceğini ifade etmektedir. Buna ek olarak, ittifak içerisindeki kargaşanın dış politikada maliyetleri olacağına da vurgu yapmaktadır.[139]

Buraya kadar anlatılanlarla, enerji güvenliği kavramının çok boyutlu bir kavram olduğu ve fiyatlarla enerji temini meselelerinin sadece ulusal düzeyde ele

[136]Mehmet Efe Biresselliоğlu, **European Energy security: Turkey's Future Role and Impact**, (London: Palgrave Macmillan, 2011), 10.
[137] Shaffer, 2013, 115.
[138] Yergin, **The Politics of**, 78.
[139] Nye, 1982, 129-130.

alınamadığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Enerji politikalarında uluslararası işbirliği büyük ölçüde bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle, enerji devletlerarasındaki ilişkinin bir parçası olarak daha geniş yer tutmaktadır. Günümüzde, enerji piyasalarının ana teması tüketiciler ve üreticiler arasındaki karşılıklı bağımlılık olarak görülmektedir. Nitekim enerji güvenliğini sağlama arzusu devletlerarasında işbirliği yoluna gitmeye yardımcı olmaktadır.[140]

Karşılıklı bağımlılık kavramı, ihraç eden, ithal den ve transfer ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Çünkü ithal eden bir ülke için temel amaç ihtiyacı karşılamak iken ihraç eden ülke içinse sahip olduğu kaynağı istediği fiyattan satabilmek ve transfer ülke için de kendi sınırları içerisinden geçen boru hatlarından yeterli miktarda kar elde etmektir. Bu üç aktör birbirine, asimetrik olarak, bağlıdır. Enerjide ihracattan ithalata kadar geçen süreçte ortak payda enerji aktarımının güvenli şekilde olmasıdır. Enerjinin güvenli bir şekilde iletilememesi ambargo sebebiyle, transit hatlarda terör grupları tarafından yapılan saldırılarla veya bir doğal afet yüzünden bile söz konusu olabilmektedir. O nedenle, enerji güvenliği sadece bağımlılığı ifade etmemekte aynı zamanda aktörler arası karşılıklı bağımlılığı da ifade etmektedir.

[140] Bahgat, 2011, 3.

3. TÜRK- RUS İLİŞKİLERİNDE ENERJİ GÜVENLİĞİ

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkinin şekillenmesinde etkili olan unsurlardan birisi de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan jeopolitik boşluk olmuştur. Jeopolitik boşluğun oluşmasına da bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyet devletlerinin politikaları, bölgenin enerji kaynakları bakımından zengin olması ve bu ülkelerin stratejik konumları gibi unsurlar etki etmiştir.

Türkiye ve Rusya aynı coğrafya üzerinde farklı politikalar uygulamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve eski Sovyet devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması, Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki eski hegemon gücüne olan özlemini açığa çıkartmıştır. Bu nedenle, dış politika hedefleri arasında sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politikada bir araç olarak kullanıp bölgede egemen olma arzusu da bulunmaktadır.

Türkiye ise, kültürel bağları olan Kafkasya ve Orta Asya toplumlarıyla olan ilişkilerini çok yönlü olarak artırmayı hedeflemiştir. Bölgedeki devletlerle ilişkilerini geliştirmesini istemesinin bir diğer sebebi ise ihtiyaç duyduğu enerjiyi temin etme arzusundan kaynaklanmaktadır.Böylelikle, uygulanan farklı politikalar zaman zaman politik anlamda anlaşmazlıklara neden olmuştur. Ancak, Suriye'de Su 24 Krizi'nden yeni ve daha yakın ilişkiler doğuran bir atmosfere geçilişi, iki ülke arasındaki enerji projelerinin ivme kazanmasına katkı sağlamıştır.

Bu konular detaylandırılmadan önce, aşağıdaki bölümde iki ülke ilişkileri için önemli olan doğal gaz ve nükleer enerji kaynaklarının dünya üzerindeki tüketim ve üretim oranlarına bakılacak, ardından Türkiye ve Rusya'nın enerji politikaları ele alacaktır. Son olarak ise, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişki ana hatlarıyla incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. Dünya Üzerindeki Doğal Gaz ve Nükleer Enerji Üretim- Tüketim Görünümü

Günümüzde, hızlı nüfus artışı, teknolojik gelişmelerin, kentleşmenin ve sanayileşmenin artması enerji tüketimini de artırmıştır. Fakat enerji talebi coğrafyalara göre farklılık göstermektedir.[141] Enerji tüketimi, çoğunlukla elektrik tüketimine duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Elektrik üretiminde en çok kullanılan kaynaklar doğal gaz ve nükleer enerji olarak öne çıkmaktadır. Çalışmanın kapsamı, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji güvenliği ilişkileriyle sınırlandırıldığı için bu başlıkta dünya üzerindeki doğal gaz ve nükleer enerji verileri ele alınacaktır.

Doğal gazın yaygın kullanımı 1600'lü yıllarda İngiltere ve Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Petrolün üretildiği ilk yıllarda doğal gaz, üretimi, ayrıştırması gibi birçok nedenle kullanılmak istenmeyen bir yakıt türüyken günümüzde doğal gaz, dünya genelinde tüketim payı hızla artan bir kaynak haline gelmiştir. Doğal gaz tüketiminin giderek artmasının nedenleri; diğer fosil yakıtlara göre temiz olması ve günlük hayatımızın konut, elektrik üretimi, sanayi gibi birçok alanında kullanılması olarak sıralanabilmektedir.[142]

Tablo 1: Dünya Üzerinde Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri

BÖLGE	Miktar (Trilyon m^3)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
Orta Doğu	80,0	42,8%
Avrupa ve Avrasya	56,8	30,4%
Asya Pasifik	15,6	8,4%
Afrika	14,1	7,5%
Kuzey Amerika	12,8	6,8%
Güney ve Orta Amerika	7,6	4,1%
Dünya Toplamı	186,9	100%

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü,**https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

Dünya üzerindeki doğal gaz rezervlerinin %42,8'i Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Ardından Avrupa ve Asya rezervleri %30,4 oranla ikinci sıradadır.

[141] Bradshaw, 2009, 1922.
[142] Pamir, 2016, 94.

Asya Pasifik %8,4, Afrika %7,5, Kuzey Amerika %6,8 ve Güney ve Orta Amerika da %4,1 oranıyla rezervlerdeki paylara sahiptirler.

1973-74 Arap ambargosundan kaynaklanan petrol piyasalarındaki karışıklık, ithal eden ülkeleri kaynak çeşitledirmesi yapmaya yöneltmiştir. Böylece doğal gazın küresel enerji piyasasındakiönemi hızla artmıştır.[143]Aynı zamanda doğal gazın dünya genelindeki tüketimi son 30 yılda 3 katına çıkmıştır. Doğal gazın tüketimindeki bu miktarın artması toplam enerji pazarındaki payını da artırmıştır. Bunun nedenleri ise; nispeten düşük karbonlu olması, elektrik üretiminde de payının büyük olması, boru hatları ve LNG yoluyla ihracat alanlarının genişlemesi olarak sıralanabilmektedir.[144]

Geleneksel olarak, enerji güvenliği politikaları petrol üzerine odaklanmıştır. Son dönemlerde doğal gaz kullanımının çarpıcı bir şekilde artmasıyla birlikte enerji arz güvenliği genişlemiştir. Fakat doğal gazın kullanımı ve transfer hattı üzerinde olması onu petrole kıyasla enerji güvenliğinde daha önemli yapma imkânı sunmaktadır.[145]Günümüzde doğal gaz, kullanımının küresel olarak artmasıyla birlikte, enerji arz ilişkilerinin politik etkilerine daha fazlamaruz kalmaktadır. Fakat bu aynı zamanda, doğal gazı politik etkilere karşı daha kırılgan bir hale getirmiş ve enerji güvenliği politikalarının belirlenmesinde önemli bir pozisyon sağlamıştır.[146]

Dünya genelinde doğal gaz rezervlerine bakıldığında en zengin olan devletler sıralamasında İran ve Rusya bulunmaktadır. Gaz tüketiminin bölgelere oranı açısından %28,8 oranla Avrupa ve Avrasya birinci, %28,1 oranla ise Kuzey Amerika ikinci sırada yer almaktadır.[147]

[143] Bahgat, 2011, 6.
[144] Yergin, 2011, 655.
[145] Shaffer, 2009, 94.
[146] **age,** 4.
[147] Dünya ve Türkiye, 11.

Tablo 2: Başlıca Ülkelere Göre Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri

ÜLKE	Miktar (Trilyon m^3)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
İran	34,0	18,2%
Rusya	32,3	17,3%
Katar	24,5	13,1%
Türkmenistan	17,5	9,4%
ABD	10,4	5,6%
Suudi Arabistan	8,3	4,5%
Birleşik Arap Emirlikleri	6,1	3,3%
Venezuela	5,6	3,0%
Nijerya	5,1	2,7%
Cezayir	4,5	2,4%
Çin	3,8	2,1%
Irak	3,7	2,0%
Dünya Toplamı	186,9	100%

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü,**https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

Bir diğer enerji kaynağı olan nükleer enerjinin ise, II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilmesiyle birlikte bugünkü rolü şekillenmiştir.[148] Nükleer enerjinin tercih edilmesinin sebeplerine bakılacak olunursa; uzun vadede uygun maliyetler, zararlı gazların çevreye salınımının önüne geçmesi, sera gazı emisyonunun, bölgesel ve çevresel kirliliğin azaltılması gibi sebepler söylenebilmektedir.

2000'li yıllarda birçok devlet nükleer enerjiye karşı ilgi duymaya başlamıştır. Bunun nedenleri arasında; petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artış ve bu yakıtların geleceklerindeki belirsizlik, Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları üzerinde yürüttüğü ödül/ceza politikasının AB'nin enerji bağımlılığına olan kırılganlık seviyesini artırması, bu kaynakların çevreye olan zararlarının iklim değişikliğine olan etkisi gösterilebilmektedir. Devletler fosil kaynaklara olan bağımlılıklarını azaltmak adına çeşitli yollar aramaktadırlar ve nükleer enerji de bu alternatiflerden biri olmaktadır. Fakat nükleer enerjinin faydaları olduğu kadar nükleer atıkların planlı bir şekilde atılmaması çevre için büyük zararlara neden olabilmektedir.[149]

Aynı zamanda, güncel olarak nükleer enerji, enerji arz ihtiyacının karşılanmasında sınırlı bir rol oynamaktadır. Nükleer enerjinin kullanım alanı elektrik-yakıt araçlar üretiminden ziyade elektrik üretimi üzerinedir. Bu da petrol

[148] Yergin, 2011, 694.
[149] Bahgat, 2011, 8.

tüketimiyle kıyaslandığı zaman petrol piyasasının nükleer enerjiye karşı önemini göstermektedir.[150]

Tablo 3: Dünya Üzerinde Nükleer Enerjinin Elektrik Üretimindeki Payı

Ülkeler	İşletmedeki Nükleer Santral Sayısı*	İnşaat Aşamasındaki Santral Sayısı*	Elektrik Üretiminde Nükleer Enerjinin Payı (%)**
ABD	99	4	%19,5
Fransa	58	1	%76,3
Japonya	42	2	%0,5
Çin	37	20	%3,0
Rusya	35	7	%16,
Güney Kore	25	3	%31,7
Hindistan	22	5	%3,5
Kanada	19	-	%16,6
Birleşik Krallık	15	-	%18,9
Ukrayna	15	2	%56,5
İsveç	10	-	%34,3
Almanya	8	-	%14,1

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü,**https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

Dünya genelinde nükleer enerji üretimine bakıldığında, enerji üretiminin %11'i nükleer enerjiden sağlanmaktadır. ABD, sahip olduğu 99 santral ile en fazla nükleer santrale sahip olan ülkedir. Rusya ise işletimde olan 36 nükleer santral ve 7 tanesi inşaat halinde olan santralleriyle birlikte, elektrik üretiminin %18,6'sını nükleer santralden sağlamaktadır. Güney Kore ise 25 santralle birlikte enerji ihtiyacının %31,7'sini karşılamaktadır. Çin ise, sahip olduğu 36 nükleer santrale ek olarak 21 tane daha nükleer santral inşasına başlamıştır.[151]

[150] Shaffer, 2009, 102-103.
[151] Dünya ve Türkiye, 53.

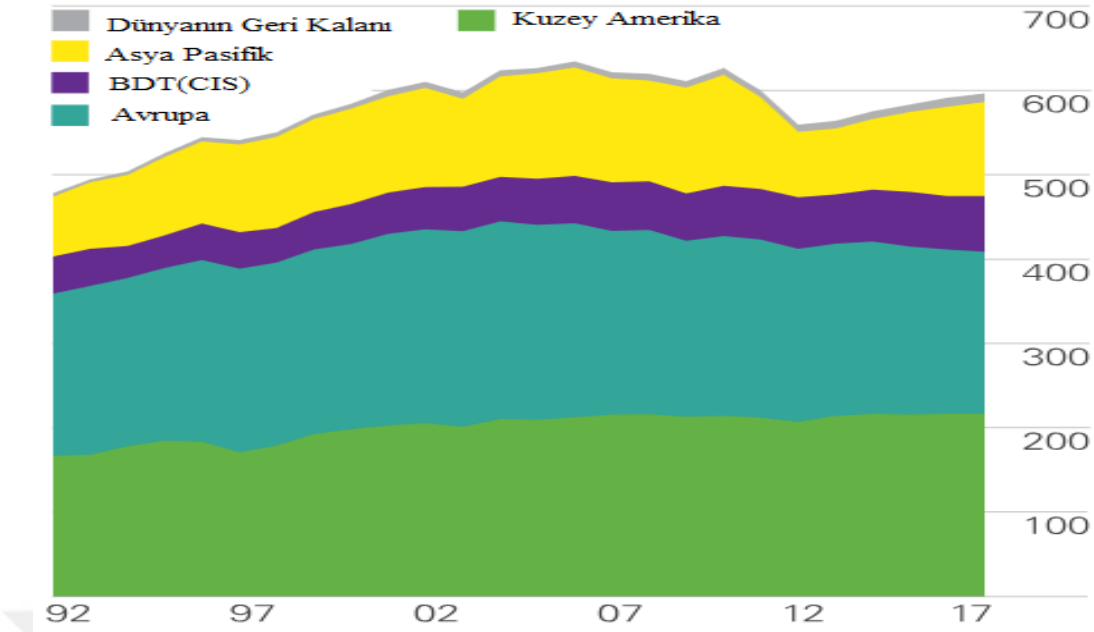

Şekil 2: 2017 Yılına Kadar Nükleer Enerjinin Bölgesel Tüketimi

British Petroleum, **Global Corporate Energy Economics Statistical Review of World Energy,**https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world energy/nuclear-energy.html [21.03.2019].

ETKB'nin verilerine göre; orta süreli analizler kapsamında 2040 yılına kadar geçecek sürede fosil kaynaklar miktarında azalma olsa da bunlar yaygın olarak tüketilmeye devam edilecek enerji kaynağı olacaktır. Bununla birlikte, nükleer enerji, yenilenebilir enerji ve hidroelektrik enerjisinin birincil kaynak sıralamasındaki yerleri artacaktır. Fakat fosil kaynaklar arasında bakıldığında liderin yıllık %1,5 büyüme oranı ile doğal gaz olduğu saptanmaktadır. Dünya üzerinde doğal gaz rezervleri 2015 yılı sonu itibariyle 187 trilyon metreküp olarak belirlenmiştir ve küresel üretimdeki tahmini ömrü 53 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.[152]

Sonuç olarak, dünya üzerinde doğal gaz ve nükleer enerji, tüketimde ön plana çıkan iki kaynak olmaktadırlar. Çevreye olan etkileri, enerji bağımlılığını azaltma, elektrik üretiminde kullanılmaları gibi unsurlar göz önüne alındığında, iki kaynak türünün de artıları ve eksileri bulunmaktadır. Fakat kısa vadede iki kaynak da büyük ölçüde devletlerin tercihleri arasında yer alacak gözükmektedir.

[152] Dünya ve Türkiye, 3-5.

3.2. Rusya'nın Enerji Güvenliği Politikaları

Sovyetler Birliği'nin dağılması, bölgede eski Sovyet devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına ve güç boşluklarının oluşmasına neden olmuştur. Yaşanan değişiklikler,Rusya'nın yeni dış politika hedefleri oluşturmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda, Rusya'nın bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyetler Birliği devletleriyle geliştirdiği ilişkiler, dış politikasıyla birlikte enerji politikasını da etkilemiştir.

Rusya, dünyanın en büyük enerji ihracatçısı ve ikinci en büyük enerji üreticisidir. Bununla birlikte, Rusya dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahiptir. Aynı zamanda Rusya büyük bir nükleer enerji üreticisidir ve reaktör ihracatını ve teknolojisini ihraç etmeyi amaçlamaktadır. Enerji ihracatı 19.yy'dan itibaren ekonomik gelişiminde rol oynamıştır. Rusya'nın dış politikası için enerji güvenliği bütünleştirici bir unsurdur. Enerji sektörü ülkenin yerel politikalarında önemli bir rol oynamaktadır ayrıca dış politikasını da etkilemektedir.[153]

Soğuk Savaş sonrasında, hükümetin başına gelen Boris Yeltsin,daha çok iç politikaya odaklanmıştır. Yeltsin, ülkenin iç politika sorunlarıyla yeni bir devlet kurmaya çalışırken büyük oranda Batı yanlısı siyaset izlemiş ve serbest piyasa ekonomisi ile etkileşime geçmiştir. Bölge üzerinde geleneksel dış politika tutumunu sürdürecek bazı adımlar atmıştır. Fakat bunlar, bölgede oluşan jeopolitik boşluğu doldurmak için yeterli olamamıştır.[154]

Dış politikada atılan adımlardan biri olan, 1993 yılında yürürlüğe koyulan "Ulusal Güvenlik Doktrini", Kafkasya ve Orta Asya'yı stratejik çıkarları açısından kendi nüfus alanı olarak görmüştür. Nitekim bu bakış açısı, ortak coğrafya üzerinde yürüttükleri politikalar nedeniyle, Türkiye ile ilişkilerini de dönem dönem rekabet anlayışı çerçevesinde şekillendirmiştir.[155]Soğuk Savaş sonrasında yaşanan değişimlerle Rusya'nın ulusal çıkar kavramının temel anlamda; bölgesel entegrasyon, kültürel kimlik, güvenlik gibi birçok ilişkisel boyutları kapsayacak şekilde olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunlarla birlikte, doğal kaynakların

[153] Shaffer, 2009, 114.
[154] Özbay, 2011, 87.
[155] Fatih Özbay, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 4 (2011): 46.

korunması ve yeterliliği de ulusal çıkarları arasına girmektedir.[156]Aynı zamanda Rusya'nın ulusal çıkarları doğrultusunda uyguladığı "yakın çevre"(near abroad) politikası Monroe Doktrini'ne benzetilmektedir. Rusya'nın bu politikası, Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki politikalarına saygı duyulmasını ve askerlerinin o bölgelerde uzun süre kalmasını haklı çıkarmak adına oluşturulmuş olarak görülmektedir.[157] Fakat Yeltsin'in bölgeyle yeterince ilgilenememiştir.

1995 Ulusal Güvenlik Konsepti'nin maddeleri arasında, bölgedeki devletlerin entegrasyonunu korumaya ve sürdürülebilir pazar reformlarını uygulamaya da yer verilmiştir. Rusya için enerjinin kıtalararası aktarım ağının kontrolü, ekonomik zenginliği devletlerle entegrasyonunda hayati önem taşımaktadır. Popüler güvenlik stratejisi kavramına göre Rusya, 21.yy'ı küresel ekonomi, devletlerarası jeoekonomik karşılıklı bağımlılık, kıtasal ve kıtalararası pazar yüzyılı olarak görmektedir. Rusya değişen dünya ekonomisiyle birlikte rolünü doğu-batı arasında köprü devleti olarak tanımlamaktadır. Bu nedenler Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) karşı güçlü bir motivasyon sağlamaktadır.[158]

Putin dönemine gelindiği zaman ise, Yeltsin döneminde uygulanan Batı'ya yönelik politikalar ülke adına istenilen düzeyde katkı sağlayamamış ve Putin ile birlikte yeni yöntemler uygulanmıştır. Putin'in dış politikasında dış ekonomik önceliklere ağırlık verilmektedir. Dış ticaret stratejisi; petrol, doğal gaz, boru hatları, silah ticareti ve nükleer işbirliğine dayanmaktadır. Bu da Rusya'nın üretim kapasitesi, stratejik konumu ve uygun fiyat avantajıyla birlikte küresel alanda rekabet edebilmesine katkı sağlamaktadır.[159]

Enerjinin jeopolitik önemi Putin'in başa gelmesiyle birlikte, Rus iç ve dış politikalarının merkezi unsurlarından biri haline gelmiştir. Bunun nedenleri arasında; Rusya'nın dünyanın en büyük doğal gaz üreticilerinden biri olması gösterilebilmektedir. Bununla birlikte, Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını

---

[156] Irina Isakova, **Russian Governance in The Twenty-First Century: Geop-strategy, Geopolitics and Governance**, (London: Frank Cass, 2005), 15-16.
[157] Şener Aktürk, "Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002)", **Turkish Studies**, c. 7, s.3 (2006): 343.
[158] Isakova, **age,** 31.
[159]Bobo Lo, **Vladmir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, (London: Blackwell Publishing, 2003), 61.

doğrudan devletin kontrolünün altında tutmaktadır. Bu şekilde Rusya, Avrupa enerji arzını stratejik manipülasyonlarla etkileme imkânına sahip olmaktadır.[160]

Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarından, petrole nazaran, doğal gaz ile hem ekonomik güç kazanmakta hem de uluslararası alanda yaptığı ihracatlarla büyük bir jeopolitik güce sahip olma imkânı yakalamaktadır. Ayrıca, Rusya Avrupa ve Asya pazarlarına yaptığı gaz ihracatıyla, ortaklıklarıyla ve doğrudan yatırımlarıyla küresel ticarete entegre olmaktadır.[161]

Daha önceden de bahsedildiği üzere, enerji güvenliğinin ihraç eden ve ithal eden ülkelere göre ayrı tanımları bulunmaktadır. Bundan dolayı, enerji ihraç eden ülkeler öncelikli olarak ihraç ettiği enerji için "talep güvenliğine" odaklanmaktadırlar. Örneğin, ihraç eden bir devlet olarak Rusya'nın enerji güvenliği anlayışı stratejik kaynakların kontrolü ve uluslararası pazarda boru hatları ve Pazar kanallarında öncelik kazanma etrafında şekillenmektedir.[162] Böylelikle Rusya, enerji ihraç ettiği ülkelere karşı pazarlık gücünü (bargaining power)artırmak için enerjiyi çıkarları doğrultusunda dış politika aracı olarak kullanmayı hedefleyebilmektedir.

İç politikanın ulusal çıkarlar adına dış politikanın bir aracı olarak kullanılması Gorbaçov'un 1980'lerde başlattığı "yeni düşünce" akımına kadar uzanmaktadır. Bu düşüncenin temelinde, Rusya'nın gerekli finansal kaynağının ve serbest piyasa tecrübesinin olmamasından dolayı merkezi planlamaya dayalı ekonomik yönetimden girişimcilik üzerine kurulu olan rekabetçi ekonomiye kendi başına geçemeyecek olması fikri bulunmaktadır. Bununla birlikte, Gorbaçov ve Yeltsin döneminde Rusya'nın ekonomik geçiş süresince Batı'dan büyük ölçekli finansal ve teknik yardım almasının gerekliliği savunulmuştur. Yeltsin döneminde iç politika ve dış politika arasındaki bağlantı Batılılaşmaya yönelik olmuştur. Tabi bu Rusya için risk ifade etmektedir.[163]

Rusya'nın enerji stratejisi üç temel üzerine kuruludur. Bunlar; enerji güvenliği, enerji verimliliği ve ekolojik uygunluktur. Enerji stratejisini uygulamada; pazar çevresini geliştirme, stratejik planlama ve teknik düzenlemeleri kullanacağını belirten Rusya, bu üç araçla enerji politikasının da temelini oluşturmaktadır. Pazar çevresini geliştirmek ekonomik açıdan Rusya'yı güçlendirecek bir unsur olmaktadır.

[160] Jeffrey Mankoff, "Eurasian Energy Security", **Council on Foreign Relations**, s.43 (2009): 7.
[161] Pamir, 2016, 244.
[162] Yergin, **Ensuring Energy**, 71.
[163] Lo, **age,** 53.

Bu güçlenmede ülkenin karşılaştığı fırsat ve zorluklar geçiş ülkelerindeki risklerin azaltılması olarak belirtilmektedir.[164]

Ekonomik faktörler dış politikayı ve çıktıları büyük ölçüde şekillendirmişlerdir. Bunun örneklerinden birisi de Rusya ve Avrupa arasındaki ilişkidir. Enerji stratejik bir unsurdur ve güvenlik, dış politika gibi sınırları olmayan alanları tamamlamaktadır. Ayrıca, Putin'in dış politikasında ekonomik unsurlar büyük bir derecede artmıştır ve Rusya'nın bölgedeki jeopolitik çıkarlarını koruması ve tanıtması açısından merkezi bir rol oynamıştır.[165]

Rusya'nın batılı devletler ve uluslararası kuruluşlara yönelik ekonomik amaçları ve yatırımları için kullandığı araçlardan birisi de pragmatizm anlayışıdır. Putin dönemindeki pragmatizm anlayışı başarılabilinen hedefler anlamına gelmektedir. Rus hükümetininzayıf ve güçlü olduğu alanlarda uyguladığı yöntemler, meselelere büyük ölçüde pragmatik yaklaştığını göstermektedir. Rusya'nın dış politikasında ekonominin önceliği dikkat çekmektedir. Keza Putin'le birlikte ekonomi ve dış politika büyük ölçüde iç içe geçmeye başlamıştır. Devletlerin kendi aralarında yarattıkları kıtasal ve kıtalar arası pazar, jeo-ekonomik karşılıklı bağımlılığında, Rusya'yı küresel ekonomide popüler pozisyona sokmaktadır. Rusya, AB serbest ticaret bölgesi ile olan Trans-Avrasya Bölgesi'nde köprü görevi görmektedir. Ekonomik zenginlik 21.yy'da Rusya'nın ulusal çıkarları için önemli bir konu olmuştur.[166]

Rusya'nın 2000 yılında imzaladığı Ulusal Güvenlik Belgesi ve 2003 yılında yayınladığı Enerji Stratejisi belgesi arasında bir bütünlük ve eşleşme görülmektedir. Ulusal Güvenlik Belgesi'nde enerji, ekonomik gelişmesinin ve uluslararası ilişkilerinin öncelikli konusu olarak görülmektedir. Enerji Stratejisi ise, uluslararası enerji piyasasında jeopolitik etkinin belirginleşmesi, ülkelerin ihtiyacı olan enerji kaynaklarının kesintisiz iletilmesi, enerji taşımacılığının yabancı pazarlara ulaşımı için transit geçit hakkına sahip olması, Rus şirketlerinin diğer ülkelerdeki enerji kaynaklarına ulaşması ve pazarında etkin rol oynaması gibi unsurları içermektedir.[167]

Rusya uluslararası politikada askeri gücün yanında ekonomik enstrümanları da kullanmaktadır. Ekonomik gücün kullanıldığı alanlar çoğunlukla enerji

[164] Uğurlu, **age,** 122.
[165] Lo, **age,** 67-68.
[166] Isakova, **age,** 27-28.
[167] Uğurlu, **age**, 136.

kaynaklarını kapsamaktadır. Enerji kaynaklarının uluslararası politikada kullanımıyla ilgili örneklerden birisini de küresel ve bölgesel seviyelerdeki enerji birlikleri oluşturmaktır. Bunlardan birisi de Rusya ve Orta Asya(Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan) devletleri arasında bölgede enerji ve güvenlik arasında bağ kurarak birlik oluşturmaktır.[168]Böylelikle, Rusya hem yakın çevre politikasını geliştirmekte hem de ABD ve NATO'ya karşı önlem almış olmaktadır.

Bu bağlamda, Rusya'nın AB ve ABD'nin tutumlarından duyduğu rahatsızlığın temel sebeplerine bakılacak olunursa; Rusya'nın bölge üzerindeki kaygılarını artıran sebepler arasında ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'yı "Stratejik ve Hayati Bölge" olarak tanımlaması ve 11 Eylül terör saldırısı sonrasında Afganistan üzerinden bölgede aktif politika izlemesi gösterilebilmektedir. Bununla birlikte, Çeçenistan savaşlarında ABD'nin tutumu Rusya'nın Kafkasya üzerindeki hassasiyetini artırıcı bir unsur olmuştur. Bu durum, Rusya'nın karşı ittifak oluşturup, "yakın çevre" politikasına zarar vermeyecek şekilde bir politika yürütmesine neden olmuştur. [169]

Ülkelerin sahip oldukları enerji kaynaklarını dış politikalarında araç olarak kullanmaları, aralarındaki ekonomik ve siyasal ilişkilerle ilişkilendirilmektedir. Keza, bunu uygulayan devletlerin başında Rusya yer almaktadır. Rusya bu politikayı daha çok eski Sovyetler Birliği devletlerine uygulamaktadır. Bunun nedenlerinden bazıları arasında, sahip oldukları enerji kaynaklarını aktaracak uygun bir pazara ulaşamamak ve kaynaklar yönünden zengin olmayıp enerji arz çeşitliliğini sağlayamamak gösterilebilir. Rusya, bu ülkelerin sadece enerji yönünden bağımlı olmalarını değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği dönemindeki gibi politik anlamda da kendisine bağımlı olmalarını arzulamaktadır. Bu şekilde, Rusya'nın enerji kesme politikasının belirli koşullar altında bir şablona bağlı olduğu görülmektedir.[170]

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kaybettiği gücü geri kazanmaya ihtiyaç duyan Rusya, enerji ve dış politikasını belirli bir stratejiye göre geliştirmiştir. Rusya politik ve ekonomik çıkarlarını artırmak için sahip olduğu kapasiteden faydalanmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda, petrol ve gaz fiyatları Rusya ve diğer ülkelerin ilişkisini belirlemede önemli bir faktör haline gelmiştir. Gaz ve petrol fiyatlarının

[168] Isakova, **age,** 294.
[169] Özbay, 2011, 107.
[170] Shaffer, 2013, 117.

belirlenmesine dış politika etki etmektedir.Böylelikle Rusya'nın politik amaçlarını gerçekleştirmek için uyguladığı farklı fiyat politikası, enerjinin politik araç olarak kullanılmasının bir yolu olmaktadır.[171]

Rusya'nın enerji politikasını Pamir şu şekilde değerlendirmektedir:

> "Doğal gaz ihracatı ve ortak gaz projeleri geliştirme yoluyla ise Rusya, özellikle yüksek oranda Rus gazına bağımlı hale gelen ülkeler üzerinde, politik etkisini artırmayı stratejik bir yöntem olarak benimsemiştir. Bu etki özellikle eski Sovyet ülkelerinde, Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri üzerinde gözlemlenmektedir. Türkiye de doğal gaz ithalatının (bir bakıma tüketiminin)%58'ini Rusya'dan yapan bir ülke olarak, benzer bir risk ile karşı karşıyadır. Rusya duruma göre doğal gaz fiyatlarını düşük tutarak söz konusu ülkeleri(başlangıçta) kendine aşırı bağımlı kılmakta, ancak politik ortamın kendi lehine gelişmediği koşullarda gaz akışında "teknik" ya da diğer nedenlerle kısıntılar yaşanabilmektedir. Bu uygulamalar zaman zaman Azerbaycan, Ermenistan ya da Ukrayna gibi ülkelerle olan ticarette somut olarak gözlemlenmiştir. Türkmenistan'ın Rusya'ya ihraç ettiği gaz konusunda da sık sık "anlaşmazlıklar" yaşanmıştır. Uzun erimli olmayan bir fiyat formülüne bağlı kalmamış anlaşmalarda, Rusya'nın baskısı daha çok hissedilmekte ve kendi çıkarlarına gelişme sağlaması kolaylaşmaktadır. Türkiye de zaman zaman ve özellikle Ukrayna, Moldova, Romanya, Bulgaristan güzergâhından aldığı Rus gazının kesilmesiyle ciddi sorunlar yaşamaktadır."[172]

Bu bağlamda, Rusya'nın enerji kaynaklarını dış politikada bir araç olarak kullanmasına yönelik bazı örnekler gösterilmeye çalışılacaktır.

Azerbaycan'ın petrol ve doğal gazda izlediği bağımsızlaşma politikası ve Gürcistan üzerinden ilerlettiği 1993 yılında AB önderliğinde kurulan BDT ülkelerinin Kafkasya veya Karadeniz üzerinden Avrupa'ya bağlamak suretiyle Doğu-Batı koridoru olarak kurulan Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA),[173] Azerbaycan'ın petrol ve doğal gazda izlediği bağımsızlaşma politikası kapsamında bölgede söz sahibi olma imkânı bulmasını sağlamıştır. Fakat bu Rusya için sıkıntılı bir durum teşkil etmiştir. Rusya, Kafkas koridorunun kendi arzu ettiği şekilde tanımlanmasını istemektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın Gürcistan'a olan müdahalesi yalnızca bölgesel üstünlük kurma amacıyla değil, Kafkasya'nın enerji hatları üzerinde etkili olmaması için izlediği bir politika olarak değerlendirilebilir.[174]

Rusya'nın bölge devletleri üzerinde fırsatları iyi değerlendirmesinin örneklerinden bir diğeri, 2009 yılında Ermenistan-Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik imzalanan protokolün Azerbaycan'ı Rus yanlısı

---

[171] Yılmaz, **age,** 40-41.
[172] Pamir, 2011, 244.
[173] "Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)", http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa [12.04.2019].
[174] Mert Bilgin, "Yeni Asya'nın Enerji Paradigmasında Orta Asya ve Kafkaslar: Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasındaki açmazlar ve stratejik açılımlar", http://www.stratejikongoru.org/pdf/yeniasyaninenerjiparadigmasi.pdf [12.04.2019]: 5.

politika izlemeye itmesinden yaralanmasıdır. Bu süreçte Rusya, Azerbaycan'la yılda 500 milyon metreküp gaz satışını içeren bir anlaşma imzalamıştır.[175] Bu anlaşmayla birlikte, Azerbaycan Rusya'yla enerji ticareti ilişkilerini geliştirmiş ve alternatif projelere yönelmede isteksiz kalmıştır.

Rusya, 2007 yılında Batı ile ilişkilerini geliştiren Gürcistan'ı cezalandırmak adına doğal gaz fiyatlarında bir artışa gitmiştir. Fiyat artışının sonucu olarak Gürcistan Azerbaycan'dan gaz tedarik etmiştir. Fakat Rusya aynı fiyat artışı uygulamasını Azerbaycan için de yapmıştır. AB ve Türkiye için uzun erimli fiyat politikaları uygulayan Rusya hükümetinin, eski Sovyet ülkeleri için bunu yapmayıp farklı fiyatlar üzerinden bir politika geliştirdiği görülmektedir. Bu şekilde, Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politikasında kullandığı görülmektedir.[176]Bununla birlikte, 2017 yılında Rus parlamenterlerin Tiflis'e giderek Gürcü yetkililerle görüşmesiyle iki ülke arasında işbirliği geliştirilebileceği yönünde sembolik bir adım atılmıştır.[177]

Rusya, AB ile ilişkileri yakınlaşan Ermenistan'a karşı 2013 yılında Azerbaycan'da silah ticareti ve enerji anlaşması yaparak dış Ermenistan'ın AB ile yakınlaşmasının sonlanmasına neden olmuştur. Ulusal güvenlik ve ekonomisinin büyük bir kısmında Rusya'nın etkili olduğu Ermenistan, AB ile Doğu Ortaklığı çerçevesinde imzalayacağı Serbest Ticaret Bölgesi Sözleşmesi'ni iptal ederek Rusya'nın bulunduğu Gümrük Birliği'ne katılmıştır. Bununla birlikte, Ermenistan hükümeti ve muhaliflerinin de Rusya'ya karşı alternatif bir seçeneklerinin olmaması, Rusya'ya karşı Ermenistan dış politikasının hassasiyetve kırılganlıkdüzeyini göstermektedir.[178]

Rus dış politikasının bölge devletlerine olan etkilerini gösteren bir diğer örnek Ukrayna'dır. 2005'teki Turuncu Devrim, Rus etkisinin azaltılmasını ve Ukrayna'nın Avrupa'ya yeniden yönlendirilmesini amaçlamıştır. Fakat Turuncu

---

[175] Anar Rzayev, "Rusya- Azerbaycan İlişkilerinin Ekonomi Politiği", http://www.bilgesam.org/incele/885/-rusya-azerbaycan-iliskilerinin-ekonomi-politigi/#.XNHa0Y4zbIW [06.04.2019].

[176] Pamir, 2016, 246.

[177] "Rusya ve Gürcistan arasında 10 yıl sonra bir ilk: Rus parlamenterler Tiflis'e gidiyor", https://tr.sputniknews.com/rus_medyasi/201707201029365218-rusya-gurcistan-rus-parlamenter/ [01.05.2019].

[178] Kerim Has, "Rus Dış Politikası'nın 2013 Yılı Değerlendirmesi: Kazanımlar ve Ötesi", **Ekonomi ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,** s. 25(2014): 41-42.

Devrim'in sonucu, Ukrayna'nın Rus gazına olan bağımlılığıyla birlikte, doğal gazı artan gerilimlerin odağı haline getirmiştir.[179]

Ukrayna'nın AB ile yürüttüğü müzakereler doğrultusunda 2013 yılında imzalamayı planladığı Ortaklık Anlaşması'nın iptal olmasında,Rusya'nın ekonomik ambargolarının da etkisi bulunmaktadır. Rusya, Ukrayna'yı yalnızca AB ile arasında bir tampon bölge veya "arka bahçesi" olarak görmemekte aynı zamanda Ukrayna'yı kendisinin de içinde bulunduğu entegrasyon projelerini tamamlamada çok önemli bir unsur olarak ifade etmektedir.[180] Buna ek olarak, Medvedev'in verdiği bir röportajda Ukrayna'nın borcunu ödeyememesi durumunda yapılacak kesintilerden AB'nin de etkilenebileceğini söylemesi enerji ve Rus dış politikası arasındaki ilişkiyi göstermektedir.[181] Ukrayna, Rusya'nın hem yerel enerji güvenliğini sağlamada hem de diğer ülkelerle etkileşiminde müdahale etmeye çalıştığı bir devlet pozisyonundadır.[182]

Boris Yeltsin döneminde Batı'yla ilişkileri kapsamında Orta Asya'ya ilgisi azalan Rusya, Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Orta Asya devletleriyle tekrar ilişki kurmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelmesinin başlıca sebepleri; Sovyet dönemindeki etkisine kavuşmak, terör olayları, NATO'nun bölgedeki varlığını ve ABD'nin bölgedeki etkinliğini azaltmak, petrol ve doğal gaz rezervlerini elinde bulundurmak ve bu nedenle ekonomik işbirlikleri yapmak şeklinde sıralanabilmektedir.[183]

Aktörler arasındaki karşılık bağımlılık ilişkisini ifade etmek adına Nye ve Welch;

> "Farklı konular arasında bağımlılıklarda asimetri olduğu zaman bir devlet bu asimetriyi manipüle etmek için bu farklılıkları bağlayabilir veya koparabilir. Bu durum bir poker oyununa benzetilecek olunursa, bir devlet kendi menfaatine göre, A masasına ve diğer devlet de B masasına oynar. Devletler iki oyunu birbirine de bağlayabilir ayıra da bilir. Bu yüzden karşılıklı bağımlılık içeren politik çelişkilerde bağlantıların koparılması veya bağlantı kurulması oluşmaktadır. Devletler karşılıklı bağımlılık alanlarında kendilerinin güçlü oldukları alana göre manipüle etmektedirler. Güçlü oldukları alanda baskı uygularken güçsüz oldukları alanda bağlantıyı kesmeye çalışırlar. Ekonomik yaptırımlar bu tip bağlantıların örneğidir. [184]

[179] Yergin, 2011, 648.
[180] Has, **age,** 40.
[181] "Gazprom: Türkiye üzerinden tüm Ortadoğu'ya gaz gönderilebilir", http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/gazprom-turkiye-uzerinden-tum-ortadoguya-gaz-gonderilebilir-10598370 [18.04.2019].
[182] Pascual, Elkind, **age,** 136.
[183] Özbay, 2011, 31.
[184] Nye, Welch, **age,** 252.

Rusya'nın ulusal çıkarını maksimize etmek ve pazarlık gücünü artırmak adına sahip olduğu avantajları kullanma şekillerinden biri de; uzun dönemli anlaşmalar yapmaktır. Bu bağlamda, uzun dönemli anlaşmalar yaparak, Orta Asya devletlerinin(Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) sahip olduğu rezervleri kullanmayı amaçladığı düşünülmektedir.[185]

Rusya özelikle Orta Asya devletlerine yönelik uyguladığı politikalarda o ülkelerin enerjilerini Batı'ya pazarlayabilecekleri tek kaynak olma özelliği taşırken, BTC boru hattı gibi alternatif projelerle, bu özelliğini yitirme riskiyle karşılaşmaktadır. Sahip oldukları kaynakların Rusya için önemini bilen Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan gaz fiyatlarını artırmaya yönelmişlerdir. Rusya, Orta Asya devletleri ile arasındaki ilişkilerin karşılıklı çıkarlara dayalı olması sebebiyle ve Rusya'nın bu devletlerin alternatif politikalara yönelmelerini istememesi nedeniyle bu fiyat artırımını kabul etmiştir. Keza, bu devletlerin yaptıkları fiyat artırımını Avrupa'ya ihraç ettiği gaz fiyatlarına yansıtacağı için Rusya açısından sorun teşkil etmemektedir. Diğer yandan her ne kadar alternatif politikaların olması bu devletlerin Rusya'ya karşı pazarlık güçlerini artırabilme imkânı sunsa da, kısa vadede Rusya'ya olan bağımlılık asimetrilerinin yüksek olduğu varsayılmaktadır.[186]

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan gibi bağımsızlığını kazanan devletler, çok uluslu şirketlerle yaptıkları işbirlikleriyle Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltma imkânı bulmuşlardır. Fakat eski Sovyetler Birliği zamanında bu devletlerle kurulan siyasi ve ekonomik bağ, Rusya'nın halen o bölgede etkili olmasına sebebiyet vermektedir. Bu devletler sahip oldukları çoğu petrol ve doğal gaz boru hatlarından çıkardıkları enerji miktarına göre Rusya'ya pay vermektedirler. Rusya'nın bölgeyle olan organik bağı, eski Sovyetler Birliği devletlerine Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak yönünde imkân vermemektedir.[187]

Mert Bilgin, Rusya'nın Hazar Havzası üzerinde oynadığı rolü şu şekilde ifade etmektedir:

> "Rusya'nın Hazar Havzası'nda oynadığı ve oynayabileceği rolü somutlaştırmak çok zor görünmemektedir. Başta bölgedeki hegemonik varlığını sürdürmeyi düşünen Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra girdiği ekonomik krizlerin ve etnik sorunların da etkisiyle sarsılmış ve

[185] Bilgin, **Yeni Asya'nın**, 5.
[186] İlyas Kamalov, "Rusya Orta Asya'nın Enerji'k Baskısına Boyun Eğiyor", **Stratejik analiz**, s. 93 (2008): 15.
[187] Mert Bilgin, **Avrasya Enerji Savaşları**, (İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2005), 33.

kendisini birdenbire çokuluslu firmaların bölgeye akınıyla baş başa bulmuştur. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın bağımsız birer devlet olmalarının yanı sıra Kafkasya'daki etnik hareketler Rusya'nın hareket kabiliyetini iyice sınırlandırmıştır. Nitekim Rusya hegemonik düşlerini bir kenara bırakarak, Hazar petrol ve gazı ile ilgili emellerini tekrar düzenlemiştir. Buna göre Rusya üretim aşamasında görece düşük yüzdelerle yetiniyor gözükmüş, buna karşın Kazakistan'ın petrol, Türkmenistan'ın ise gaz ikmalinde kontrolü elinde bulundurmaya çalışmış ve bunda önemli bir ölçüye kadar başarılı olmuştur. Bu açıdan yaklaşıldığında petrol ve gaz ticaretindeki Rus varlığı, Kazakistan ve Türkmenistan'da Azerbaycan'a nazaran daha yoğundur. Bu yaklaşım ranta dönüşmeye başlayan petrol ve gaz gelirlerinden mümkün olan en büyük payı almak, çokuluslu firmalarla işbirliğini Rusya'nın taşıma projeleriyle örtüştürerek arttırmak ve bu arada başta ABD olmak üzere diğer ülkelerin nüfuzunu artırmalarını önlemek olarak özetlenebilir."***[188]***

Kazakistan ise Orta Asya'daki enerji kaynaklarının iletilmesinde transit ülke konumundadır, Türkmen ve Özbek gazlarının Rusya ve Çin'e iletiminde önemli bir yeri bulunmaktadır.[189] Nitekim Rusya'nın Orta Asya devletleriyle aralarında en çok uzlaşma sağlayabildiği devlet Kazakistan'dır. Şöyle ki, Kazakistan'ın ticaret hacminin %25'ini elinde bulunduran Rusya, Kazakistan'ın birincil ticaret ortağı pozisyonundadır. Bu bağlamda, Rusya Kazak petrolünü ve doğal gazını kendi boru hatlarıyla Avrupa'ya ihraç etmektedir.[190] . Bununla birlikte Kazakistan, bölgeyi kontrol altında tutmak için siyasi baskılar uygulayan Rusya'nın enerji alanındaki etkisini azaltmak adına Batı ve Çin ile görüşmeler yapmıştır..[191] Bu görüşmeler Rusya tarafında tedirginliğe neden olmuştur..[192] Aynı zamanda Kazakistan, Çin ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken Rusya ile ilişkilerini de geliştirmeye devam etmiştir.[193]Nazarbayev'in istifası sonrası göreve gelen Tokayev ile yapılan görüşmeler işbirliğinin devam edeceğini ve doğal gaz anlaşmalarının yanında nükleer enerji anlaşmasının yapılma ihtimalini de gündeme getirmiştir..[194]

Orta Asya'da Rusya için diğer önemli iki devlet ise Tacikistan ve Kırgızistan'dır. Bu iki devlet Rusya için hem güney sınır güvenliği hem de Orta Asya'ya açılan kapı niteliğindedir. Rusya bölgedeki askeri varlığıyla devlet liderlerini korumakta ve buna karşılık ekonomik işbirliği anlaşmaları yapılmaktadır.

---

[188] Bilgin, 2005, 46-47.

[189] Elnur İsmayılov, Türkan Budak, "Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Enerji Politikası", **Bilgesam** (2015): 7.

[190] Özbay, 2011, 36.

[191]İsmayılov, Budak, **age,** 8.

[192] Kamşat Satiyeva, "Rusya- Kazakistan; Merkezi Asya'da Müttefik Mi Rakip Mi?", çev. Almagül İsina, http://www.tasam.org/trTR/Icerik/502/rusya_%E2%80%93_kazakistan_merkezi_asyada_muttfik_mi_rakip_mi [01.05.2019].

[193] Alp Yüce Kavas, "Kazakistan'da Rusya-Çin Rekabeti", http://www.bilgesam.org/incele/1758/-kazakistan'da-rusya-cin-rekabeti/#.XNH8jI4zbIU [01.05.2019].

[194] "Rusya'dan Kazakistan'a Nükleer Santral Teklifi", https://tr.sputniknews.com/rusya/201904041038601833-rusya-kazakistan-nukleer-santral teklifi/ [01.05.2019].

Bu sayede Rusya, bölge üzerindeki hedeflerinden biri olan ABD'yi bölgeden uzak tutma hedefini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.[195]

Özbekistan Rusya'nın politikasına karşı 1999 yılında Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova arasında kurulan GUUAM'a katılmış ve bu yönde politikalar yürütmeye çalışmıştır. Fakat bu tutumu devam edememiştir. Bunun birinci sebebi, sahip olduğu enerji kaynaklarını ihraç edebilmesi için Rusya'nın boru hatlarının gerekliliğidir. İkincisi ise, Kerimov'un liderliğini sürdürme isteği bakımından muhaliflere yaptığı baskının Rusya'ya karşı alternatif ilişkiler geliştirdiği ABD ile ilişkilerine zarar vermesidir. Bu doğrultuda, Rusya ve Özbekistan 2004 yılında aralarında "stratejik ortaklık" anlaşması imzalamışlardır.[196]Buna ek olarak, 2005 yılında Rusya ile imzaladığı müttefiklik anlaşması kapsamında Özbekistan toprakları üzerinde Rus askeri üssünün kurulmasına karar verilmiştir. Böylece, 11 Eylül sonrası terörizme karşı Özbekistan topraklarında konuşlanan ABD askerleri yapılan bu anlaşma sonucu ülkeden ayrılmıştır. Bu gelişmeler, Özbekistan dış politikasının Rus ekseninde şekillenme eğilimi gösterebileceğini düşündürmektedir.[197]

Kerimov'un ölümünden sonra iktidara gelen Mirziyoyev; bölgesel, siyasi ve ekonomik işbirliğini artırmak, uluslararası yatırımları teşvik etmek, serbest piyasa ekonomisinin yürütülmesi gibi hedefleri hayata geçirmeyi planlamıştır. Özbekistan sadece komşu devletlerle işbirliği politikaları yürütmemiş aynı zamanda Rusya, ABD, Çin ve Türkiye ile de ekomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde de adımlar atmıştır.[198]

Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan Rusya'ya büyük oranda bağımlıdırlar. Buna rağmen, Rusya da onların doğal gazlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu duruma göre;[199]

- Orta Asya devletlerinin Rusya dışındaki devletlerle işbirliği yapmaları Rusya'nın gücünü zayıflatacaktır. (NATO ve AB'nin bölgedeki politikaları göz önüne alındığında)

[195] Özbay, 2011, 38.
[196]**age,** 46.
[197]Nevra Yaraç Laçinok, "Özbekistan Dış Politikası'nda ABD- Rusya", http://www.tasam.org/tr TR/Icerik/363/ozbekistan_dis_politikasinda_abd-_rusya [01.05.2019].
[198] Hatice Çelik, " Özbekistan: Orta Asya'nın Kilidi", https://www.sde.org.tr/hatice-celik/genel/ozbekistan-orta-asyanin-kilidi-kose-yazisi-8261 [02.03.2019].
[199] Bilgin, **Yeni Asya'nın,** 4.

- Ekonomik olarak, bu devletlerin Rusya'nın aracılığı olmadan Avrupa'ya doğal gaz satmaları Rus ekonomisini olumsuz etkileyecektir.
- Teknik olarak, Rus gazının Avrupa'nın artan talebini tek başına karşılaması çok güç görülmektedir. Rusya'nın Orta Asya gazını uygun fiyatlı alıp ihtiyacı bu şekilde karşılaması çok daha ucuz bir yol olmaktadır.

Rusya'nın Orta Asya devletleri üzerindeki hedeflerinin gerçekleşmemesi durumunda, talep güvenliğine olan bağımlılığından dolayı pazarlık gücünü yitirebilme ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple, Rusya BDT ülkelerine doğal gaz ihraç etmenin yanında Gazprom ve diğer enstrümanlarla bu ülkeler üzerinde nüfuz kurmayı ve Avrupa'daki yerel dağıtım şirketlerini ele geçirerek gaz dağıtımının tüm aşamalarını kontrol etmeyi istemektedir.[200]Fakat BDT ülkelerinden Ukrayna ve Gürcistan'ın topluluktan ayrılması Rusya'nın hedeflerine ulaşmasının önünde engel teşkil etmiştir.[201]Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) kurulması üye devletlerin sayısı az olsa da Rusya'nın dış politika hedeflerini gerçekleştirmesi yönünde imkanlar sağladığı açıktır.

Verilen örneklerle birlikte, Rusya'nın gaz fiyatları ve kesintilerle elinde bulundurduğu enerji gücünü etkin bir dış politika aracı olarak kullandığı yönündeki argüman açıklanmaya çalışılmıştır. Rusya, Sovyetler Birliği döneminde askeri gücünü etkin bir şekilde kullanırken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra enerji politikalarını da güç unsuru olarak kullanmaya başlamıştır. Rusya enerji politikalarını çok yönlü olarak kullanmaktadır. Şöyle ki, Rusya çevresindeki ülkelere bazen düşük fiyatlı gaz ihracatıyla ilgi çekici fırsat adresi olarak gözükmekte, bazen de ülkelerin aldıkları politik kararların kendi dış politikasıyla çeliştiği zamanlarda doğal gazı bir etki aracı olarak kullanmaktadır.[202]Buna karşılık Rusya; Kazakistan, Belarus, Tacikistan ve Kırgızistan'ın aralarında bulunduğu ülkelerle Avrasya Ekonomik Birliği'ni (AEB) kurmuş ve taraflar arasında serbest hizmet, sermaye ve

[200] Mitat Çelikpala, "Rus enerji stratejisi", **Stratejik analiz**, s. 94 (2008): 58.
[201]"BDT'nin tarihçesi, amaçları ve hedefleri", https://tr.sputniknews.com/infografik/201701121026740030-bdt-rusya-ukrayna-beyazrusya-ermenistan-azerbaycan-kazakistan/ [02.03.2019].
[202] Pamir, 2011, 248.

mal dolaşımı imkanı sağlanmıştır. Aynı zamanda, enerji kaynakları, madenler ve sanayi alanında da işbirliği alanları doğmuştur.[203]

Rusya, yakın çevresi üzerinde uyguladığı, enerji politikalarının politik bir araç olarak kullanılması yöntemini Avrupa ülkelerine de uygulamak istemektedir. Bu anlamda, Rusya'nın doğal gaz hedefleri, Batı'da Türkiye ve Avrupa, doğuda da Çin ve Japonya üzerinden yeni pazar arayışları şeklindedir. Bu denklem Rusya için çok büyük önem arz etmektedir. Dış politikasını büyük ölçüde sahip olduğu doğal kaynaklar üzerinden gerçekleştirmeye çalışan bir ülke için aynı zamanda tehlikeli olabilme ihtimali de bulunmaktadır. Bu nedenle, Rusya Hazar bölgesi ve dünya pazarında etkin olabileceği politikalar yürütmeye çalışmaktadır.[204]

Karşılıklı bağımlılık ekseninde bakıldığında, Rusya açısından hassasiyetve kırılganlık oluşturabilecek unsur, ekonomisinin fosil kaynakların ihracatına daha da bağımlı hale gelmesi olarak gözükmektedir. Bu durum, onu fosil kaynakların uluslararası piyasalardaki fiyatlarına karşı aşırı duyarlı hale getirmektedir.Uluslararası alanda ekonomik ve jeopolitik unsurlarla petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan düşüş Rusya için önemli bir sorun olabilmektedir. Bunun yanında, kaya gazının üretimindeki gelişmeler, ABD ve AB'nin ambargoları gibi unsurlar Rus ekonomisini etkileyen unsurlar arasında yer almaktadırlar. İlerleyen dönemde kaya gazı alanında yaşanan gelişmelerle birlikte Rusya'nın doğal gaz ve petrol alanlarında yeni sahalara duyduğu ihtiyaç, uluslararası piyasadaki fiyat artışlarına yönelik hassasiyetine ve kırılganlığına etki edebilecek faktörlerden birisidir.[205]

Rusya'nın özellikle yakın çevre politikası gereği uyguladığı enerji kesintisi politikası pazarlık gücünü elinde bulunduran bir aktör olarak ona çoğu zaman büyük ölçülerde kazanç sağlayabilmektedir. Fakat enerji güvenliğinin en önemli kıstaslarından birisi "sürekli" ve "ödenebilir" olmasıdır. Bu nedenle, enerji tedarikinde yaşanan kesintiler, ithal eden ülke kadar ihraç eden ülkeye de zarar vermek durumundadır. Bu şekilde yürütülen politikalar ihraç eden ülkeye uzun vadede, özellikle ithal eden ülkenin ihtiyacını karşılayacak alternatif bir yol bulması durumunda, zarar verecektir.

[203]Canseyit Tüymebayev," Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları" http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR [06.04.2019].
[204] Bilgin, 2005, 49-50.
[205] Pamir, 2016, 218-219.

Putin'in 2013 yılında yayınlanan Yeni Dış Politika Doktrini'nde uluslararası sistemin çok kutuplu sisteme evirildiği vurgulanarak, Batının küresel sistemi baskılamada politik ve ekonomik olarak zayıfladığı belirtilmektedir. Belgede, Asya-Pasifik bölgesinin öneminin arttığı ve uluslararası alandaki istikrar ve güvensizliğin Rusya açısından önemli tehditlere neden olduğu ve bunun pragmatizm anlayışıyla çözülebileceği ifade edilmiştir.[206] Buradan Rusya'nın ilerleyen dönemlerde enerjiyi dış politikasında daha baskın kullanacağı çıkarımı yapılabilmiştir.

AB'nin Rus gazına olan bağımlılığına karşılık, Rus ekonomisi de talep güvenliği adına AB'nin gaz ithalatına bağımlıdır. Nitekim, %60 oranında olan talep bağımlılığı, AB ekonomisine olan bağımlılığının büyük ölçüde olduğunu göstermektedir.[207] Bu durum, Rusya'nın AB'ye karşı olan pazarlık gücünü azaltmakta ve aynı zamanda AB'ye karşı talep bağımlılığının hassasiyetini ve uzun dönemde kırılganlığını göstermektedir.

3.3. Türkiye'nin Enerji Güvenliği Politikaları

1973 yılında yaşanan Petrol Krizi'nden sonra enerji güvenliği küresel ekonomi ve gelecek yüzyıllarda gelişmenin sürdürülebilir olması için önemli bir etken haline gelmiştir. Bağlantılı olarak enerji kavramı ülkelerin politik gündemlerinde de öncelikli sırada yer almıştır. Enerji güvenliğinde yaşanan bu değişimden birçok ülke gibi Türkiye de etkilenmiştir. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında Türk enerji diplomasisinin Batılı ülkeler ve Kafkas ülkeleri ile olan ilişkilerinde etkili olan faktörlerden birisi de enerji güvenliğidir.[208]

[206] Elnur İsmayılov, "21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, c. 1, s. 1 (2013): 89.
[207] Tom Casier, "The Rise of Energy to the Top of the EURussia Agenda: From Interdependence to Dependence?", **University of Kent, Brussels School of International Studies** (2011): 542.
[208] Biressellioğlu, **age**, 101-102.

Türkiye'de yerel kaynaklarla üretilen enerji miktarlarına bakıldığında;

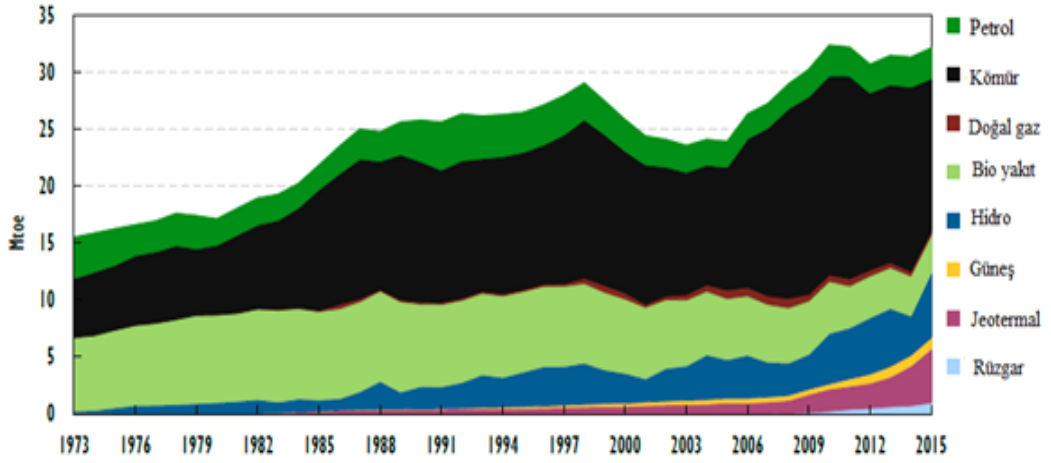

Şekil 3: Yerel Kaynaklarla Üretilen Enerji

International Energy Agency, **Energy Policies of IEA Countries: Turkey 2016 Review**, (France: 2016).

Türkiye'nin kendi topraklarında ürettiği enerji kaynakları sürdürülebilir enerji kaynakları arasında yer almaktadır. Fakat bunun miktarının az oluşu ve tükettiği enerjinin çoğunlukla fosil kaynaklardan oluşması, ihtiyaç duyduğu doğal gazın %1'ini üretebilmesi, onu büyük ölçüde dışa bağımlı kılmaktadır.[209]Bu şartlar altında Türkiye enerji ihtiyacını karşılamak adına bir takım politikalar geliştirmiştir. Bu politikalar;[210]

- Yerel arz kaynaklarının artırılması
- Dışa bağımlılığın azaltılması
- Arz kaynaklarının ve rotalarının çeşitlendirilmesi
- Doğal gaz ve petrol boru hattı projelerini gerçekleştirmek
- Enerji yeterliliğinin ve sürdürülebilir enerji kullanımının artırılması
- Fosil yakıtların tüketiminin azaltılması
- Elektrik ve doğal gaz pazarındaki rekabeti artırmak
- Doğal gaz depolama alanlarını genişletmek ve nükleer enerji santrali projelerini başlatmak şeklinde ifade edilmektedir.

[209] International Energy Agency, **Energy Policies of IEA Countries: Turkey 2016 Review**, (France: 2016): 23.
[210] **age**, 28.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bölgeye olan etkisinden Türkiye de etkilenmiştir. Türkiye ve Sovyetler Birliği, iki kutuplu dünya düzeninde zıt kutuplarda yer almışlardır. SSCB'nin dağılması, Türkiye için bazı belirsizlikler de oluşturmuştur. Fakat Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumdan, tarihi ve kültürel bağlarından faydalanarak Orta Asya ve Kafkasya üzerinde bir takım politik tutumlar geliştirmeye çalışmıştır. Bu politikalarda, enerji ihtiyacını karşılama arzusu bu yönde geliştirilen enerji politikaları da etkili olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin dış politikasını olumsuz yönde etkileyen unsurların başında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Batı için tehdidin ortadan kalkması ve Doğu Avrupa devletlerinin entegrasyon süreci bulunmaktadır. Yine buna bağlı olarak, Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye girme süreçleri için görüşmeler başlamış ve bu gelişmeler Türkiye'nin müzakere sürecinde aksamalar olmasına etki etmiştir. Bu durum da, Türkiye'nin alternatif işbirliği yolları aramasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında başlayan bu alternatif çözüm yolları arayışı bir bakıma günümüze kadar gelmekte ve Türkiye için dış politikadaki ana eğilimlerden birini oluşturmaktadır.[211]

Türkiye'nin enerji politikasının dış politikasıyla etkileşim halinde olmasının bir sebebi de coğrafi konumudur. Türkiye'nin, doğal kaynaklar yönünden zengin olan devletler ve bunu ithal eden devletlerarasında transit bir bölgede olması, onun küresel enerji diplomasisinde bir güç olarak ortaya çıkmasının temel nedenleri arasındadır.[212]

Türkiye'nin enerji pazarı konusunda yaptığı atılımlardan biri Kafkaslara yönelmektir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki süreçte Türkiye için Hazar bölgesindeki Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları önemli olmuştur. Bunun nedenleri arasında, dil ve kültür gibi birçok yönden bağı olan devletlere yakın olma ve bu bölgelerde siyasi ve ekonomik güç kazanma fırsatı gösterilmektedir. Bunlarla birlikte, bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinde Türkiye'nin coğrafi konumu gereği potansiyel olarak en uygun transit ülkelerden biri olması da bu ülkelerle olan ilişkilerini geliştirme isteğinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, 1992 yılında Karadeniz Ekonomik

[211] İdris Bal, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", **21.yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal (İstanbul: Nobel Yayın, 2004), 826.
[212] Biressellioğlu, **age,** 103.

İşbirliği'ni (KEİ) kurmuştur. Böylelikle Karadeniz'e kıyısı olan devletlerle ekonomik ilişkiler üzerine işbirliği ortamı yaratmayı hedeflemiştir.[213]

Türkiye'nin enerji politikaları biraz daha detaylı ele alınacak olunursa; Türkiye'nin enerji güvenliğine yönelik kaygıları ve Rus enerjisine olan büyük bağımlılığı, artan enerji talebi, üretici ve tüketici devletlerarasında enerji merkezi olma amacı, AB üyesi adayı olması ve dönemin iktidarının yaklaşımları, enerji politikasını şekillendiren unsurlar arasında yer almaktadır. Fakat artan enerji talebiyle ilgili politikalara kılavuzluk eden en önemli faktörler; Türkiye'nin dünya üzerindeki jeopolitik pozisyonu ve enerji güvenliği kaygılarıdır.[214] Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin enerji politikası, Kerkük-Yumurtalık hattını ve Rusya'dan Bulgaristan'a kadar uzanan Batı hattı ile ilgili kısa ölçekli politikaları kapsamıştır. Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte ise Türkiye'nin Kafkaslar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde enerji koridoru olma rolü ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte bölgesel güvenlik ve istikrar önemli kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır ve birçok ülkede olduğu gibi Türk dış politikasının öncelikleri arasına girmiştir.[215] Nitekim, 2003 yılında gerçekleştirilen Türkiye'nin IX. Enerji Kongresi'nde alınan kararlardan biri de; enerji güvenliği kavramının ulusal güvenlik kavramıyla ayrılmaz bir bütünsellik oluşturduğudur. Bu da, dışa bağımlı olunan kaynakların temini sağlanırken kaynak, ülke, miktar, güzergâh gibi yönlerden çeşitliliğe gidilmesini gerekli kılmaktadır.[216]

Türkiye'nin enerji politikalarından birisi de, iç ve dış sebeplerle birlikte bölgede enerji köprüsü haline gelmektir. Jeostratejik pozisyonu üreten ve tüketen ülkeler arasında olduğu için doğal enerji merkezi olmaya yardım etmektedir. Dünyadaki petrol üretiminin %73'ü Türkiye'ye yakın olduğu için bu onu doğal olarak enerji merkezi yapmaktadır. Türkiye tüketici AB ülkeleri ile Rusya, İran, Azerbaycan, Irak gibi üretici ülkeler arasında transit ülke olmayı amaçlamaktadır.[217] Türkiye'nin enerji merkezi olma hedefi, enerji dağıtımında, Doğu-Batı koridoru ve Kuzey-Güney Koridoru olma şeklindedir. Doğu-Batı koridorunda, Kafkasya, İran ve Irak enerji üretim alanlarındaki enerjiyi Türkiye'den Avrupa'ya taşımayı

[213] Bilgin, 2005, 63-65.
[214] Yılmaz, **age,** 70.
[215] Biressellioğlu, **age,** 103.
[216] Uğurlu, **age,** 225.
[217] Yılmaz, **age,** 75.

hedeflemektedir.[218] Bu durum, Türkiye'nin diğer ülkelerle birlikte karşılıklı fayda sağlamak amacıyla iyi ilişkiler geliştirmesini gerektirmektedir.[219]

Türkiye için büyük bir enerji oyuncusu olma çabası BTC boru hattı projesiyle başlamıştır. Nitekim küresel çağda ülkelerin enerji tedarikçilerini çeşitlendirme hedefleri Türkiye'yi enerji pazarı olma hayalinde daha istekli yapmaktadır. Keza jeopolitik konumu doğu- batı ve kuzey-güney yönünde enerji pazarı olmak için de uygun gözükmektedir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum gereği stratejik ve ekonomik olarak birçok unsurun birleşim yeri olması enerji stratejisinin dış politikasında etkin bir rol oynamasına neden olmuştur.[220]

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konumu kullanmak, İran ve Rusya'nın Kafkasya üzerindeki etkisini azaltmak adına Gürcistan, Azerbaycan ve Orta Asya devletleriyle iyi ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemin şartlarına uyarak, enerji koridoru olma hedefleri adına bölge üzerinde enerji diplomasisi geliştirmiştir. Türkiye'yle ortak politika yürüten ABD de ekonomik çıkarlarının olduğu bölgelerde Rusya'nın rolünü azaltmayı amaçlamaktadır. Fakat Türkiye'nin enerji politikası sadece ABD ile ilişkisiyle bağlantılı değildir. Çünkü onun enerji koridoru olma hedefi, aynı zamanda tükettiği enerji miktarını karşılaması gereklidir. Bu nedenle Türkmenistan ve İran'la arasında Tebriz-Erzurum boru hattı anlaşması yapılmıştır. Böylelikle hem Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak hem de transit ülke olma hedefi için Türkmen ve İran doğal gazının geçiş hattı olmaktadır.[221] Bu da Türkiye'nin Rusya'ya karşı olan hassasiyet ve kırılganlığını azaltmaya çalışmasının bir diğer yoludur.

Türkiye'nin Kafkasya üzerinde yürüttüğü politikalar, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile enerji projelerini hayata geçirmede yeterli olamamıştır. Bunun yerine İran, Azerbaycan ve Rusya arasında gaz boru hattı anlaşması yapılmıştır.

---

[218] Ali Tekin, Paul A. Williams, "Turkey's Role as a 'Trans-European' Energy Corridor", **Geo-Politics of the Euro-Asia Energy Nexus The European Union, Russia and Turkey**, ed. Stuart Croft (London: Palgrave Macmillan, 2011): 149.
[219] Dünya ve Türkiye, 59.
[220] Biressellioğlu, **age,** 92-93.
[221] Biressellioğlu, **age,** 105-106.

Enerjiyi ithal eden birçok ülke gibi Türkiye açısından da, ulusal güvenlik ve dış politika açısından enerji arzı güvenliği temel bir faktördür. Türkiye,doğal gaz ihtiyacının %70 kadarını Rusya'dan temin etmektedir. Rusya'nın sahip olduğu enerji avantajı, Türkiye'nin ulusal enerji güvenliğine ve ekonomisine zarar verme yönünden kaygı yaratmaktadır.[222]

Bu kaygıların bir diğer nedeni olarak, Türkiye'nin stratejik konumunu kullanarak enerji köprüsü olma hedefini gerçekleştirmede güçlükler yaşaması gösterilebilmektedir. Bunda, Rusya'nın Türkiye ve Hazar bölgesinde uyguladığı politika etkili olmaktadır. Keza, AB açısından da Hazar bölgesindeki kaynakların aktarımında Türkiye Rusya'ya karşı alternatif bir yol konumundadır.[223]Türkiye, Avrupa enerji güvenliği için önemli bir enerji koridoru olma yönünde politikalar izlerken, paradoksal olarak Rus gazına olan yüksek bağımlılığı nedeniyle kendi içinde bir takım zorluklara sahiptir. Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler ele alındığında, Türkiye'nin Rusya'ya olan yüksek enerji bağımlılığı iki ülke arasındaki asimetrileri ifade etmektedir.[224] Aynı zamanda, Türkiye'nin Rus gazına olan talebi Rusya'yı da Türkiye'nin enerji talebine bağımlı hale getirmektedir.

Dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden birisi olan AB için, Orta Asya ve Hazar kaynaklarına ulaşma konusunda Türkiye stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle Türkiye AB'nin enerji güvenliğinde önemli bir rol oynamaktadır.[225] Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon yataklarının ortaya çıkması yönündeki son gelişmelerle birlikte, enerji merkezi olma hedefini gerçekleştirmek adına çeşitli alternatifleri bulunmaktadır. Bu durum da, AB ile aralarındaki enerji koridoru ilişkisine katkı sağlamaktadır.[226]

İthal eden ülkeler açısından enerji üreten ülkelerin etkisini azaltmak için çeşitli yollar bulunmaktadır. Bunlar; enerji rotalarını ve ihracatçıları çeşitlendirmek, yerel üretimi artırmak, gaz ve petrol ithalatına bağlı enerji tüketimini azaltmak ve enerjinin korunmasıdır. İthal eden ülkeler sadece bir ülkeye bağlı olmamalıdır.

---

[222]Yılmaz, **age,** 73.

[223] Ali Tekin, Iva Walterova, "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle", **Middle East Policy**, c. 14, s.1 (2007):89'dan aktaran Şuhnaz Yılmaz, Duygu Sever Mehmetoğlu, "Linking Foreign Policy and Energy Security: An Asset or a Liability for Turkey?", Uluslararası İlişkiler, c. 13, s. 52 (2016): 115.

[224] Şuhnaz Yılmaz, Duygu Sever Mehmetoğlu, "Linking Foreign Policy and Energy Security: An Asset or a Liability for Turkey?", **Uluslararası İlişkiler**, c. 13, s. 52 (2016): 115.

[225] Bahgat, 2011, 54.

[226] Vedat Yorucu, Özay Mehmet, **The Southern Energy Corridor: Turkey's Role in European Energy Security**, (Cham: Springer International Publishing ,2018), 2.

Çünkü bu şekilde ihraç eden ülkeler, ithal eden ülkelerin dış politikasını daha çok kontrol edecektir. Örneğin Türkiye'nin enerji ihtiyacının %53,5'ini[227] Rusya'dan ithal etmesi onu Rusya'ya karşı kırılgan ve pasif yapabilmektedir.

Türkiye'nin enerji politikasında kaynak çeşitliliğine gitme nedenlerinden biri, artan enerji talebidir. Yerel kaynaklarla ancak %26 oranında ihtiyacın karşılanması sonucu; ithal edilen petrol ve doğal gazın kaynak ve güzergâhının çeşitlendirilmesi, yerel ve yenilenebilir enerjinin payının artırılması, enerji verimliliğinin artırılması ve nükleer enerjinin kullanımına yönelim ön plana çıkmaktadır.[228]

Şekil 4: Nükleer Enerji Hedefleri

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü,**https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

Şekilde gösterildiği üzere, nükleer enerjiye sahip olmak istenmesinin bazı amaçları vardır. Bunlar; enerji arz güvenliğinin sağlanması, sera gazı emisyonunun azaltılması, istihdam sağlanması gibi hedeflerdir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin nükleer enerji alanında politika geliştirmesinin amacı yakıt çeşitliliğini arttırmak amacıyla nükleer enerjiyi arz portföyüne dâhil etmektir. Enerji politikaları kapsamında enerji arz güvenliğinin sağlanması ve sera

[227] Dünya ve Türkiye, 40.
[228] "Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi", http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerjistratejisi.tr.mfa [13.02.2019].

gazı emisyonunun azaltılması amaçlanmaktadır[229] Nitekim nükleer enerjiye sahip olma hedefi, 1956 yılında Uluslararası Atom Enerji Ajansı'na (UAE) üye olduktan sonra başlamıştır. Bu bağlamda 1965 yılında ilk girişimlerine başlamış ve 1974 yılında Akkuyu Nükleer Enerji Santrali için saha izni alınmıştır. Fakat nükleer santral inşası için bir takım girişimler olsa da ancak 2010 yılında Rusya ile anlaşma imzalanmıştır. Daha sonra 2013 yılında Japonya ile ikinci nükleer enerji santrali için anlaşma imzalanmıştır.[230]

3.4. Tarihsel Perspektifte Türkiye ve Rusya Arasındaki Enerji İlişkisi

Enerji güvenliği kavramı ve devletlerin enerji politikaları günümüzde fosil kaynakların tüketiminin çok olmasından dolayı çoğunlukla petrol, doğal gaz üzerinden belirlenmektedir. Doğal gazınen çok tüketilen enerji kaynakları arasında üçüncü sırada yer alması ve üretim ve tüketiminin küresel olarak da hızla artması, onu uluslararası ticarette ön plana çıkarmaktadır. Doğal gaz, devletlerarasındaki ilişkilerde uzun süreli anlaşmalara dayalı olması bakımından petrole kıyasla ön plana çıkmaya başlamaktadır.[231] Yapılan uzun süreli anlaşmalar, ithal eden ülkelerin hareket serbestisini kısıtlama imkânına sahip olabilmektedir. Bu durum da ithal eden ve ihraç eden devletlerarasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşturmaya olanak sağlamaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında ülkeler arasındaki ilişkiler aynı coğrafya üzerinde uygulamak istedikleri farklı politikalar nedeniyle başlarda anlaşmazlıklara neden olmuştur. Fakat sonrasında birbirlerine karşı işbirliği yönünde politikalar izlemeleri ilişkilerine farklı boyut kazandırmıştır. Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisi, bağımlılığın asimetrisi yönüyle büyük öneme sahip olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye hassasiyet ve kırılganlık oranlarını azaltmak adına, Rusya ise sahip olduğu pazarlık gücünü artırma yönünde politikalar yürütmüştür.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye ve Rusya arasındaki işbirliği ilişkisi iki farklı dönemler halinde ele alınabilmektedir. İlişkiler 1990'lı yıllarda büyük oranda rekabet unsuruna dayalı iken, 90'lı yılların sonrası işbirliği ve stratejik ortaklığın arttığı bir dönem olmuştur. 1990'lı yıllardaki koşullarda

[229] Dünya ve Türkiye, 53.
[230] **age,** 55.
[231] Shaffer, 2013, 115.

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya üzerinde yürüttüğü politikalar etkili olmuştur.[232]Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişki, 90'lı yıllarda ekonomi ve enerji gibi alanlarda rekabet unsuruna dayalıdır. 2000 sonrasındaki süreçte ise, rekabete dayalı dış politika anlayışlarının sona ermesi ve birçok yönden işbirliği yapılarak ekonomik faydanın maksimize edilmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde, iki ülke arasındaki güven duygusunun güçlenmesi üzerine çalışılmıştır.[233]

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkide siyasi ve ekonomik yönden bakıldığında farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye siyasi açıdan, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusya'nın "yakın çevresi"nde eski Sovyet yönetimini oluşturmak istemesinden kaygı duymuştur. Aynı zamanda Rusya açısından da, tek süper güç olarak kalan ABD'nin NATO bünyesinde Türkiye ile ittifak kurması ve Doğu'ya doğru genişleyen NATO'nun, Barış için Ortaklık Programı (BİO) kapsamında eski Sovyet Devletleri arasında güvenlik işbirliğini artırmaya çalışması rahatsız edici unsurlar olmuştur. Bununla birlikte, bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlıkların sonucu olarak iki ülke arasındaki siyasi anlaşmazlıklarda Balkanlar, Güney Kafkasya ve Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve kültürel çıkar farklılıkları da etkili olmuştur. Ancak siyasi yönün aksine ekonomik ilişkiler gelişmiştir. Ekonomik ilişkilerin iyi olması iki ülke arasındaki çatışma ihtimalini azaltmada etkili olmuştur.[234]

Türkiye'nin enerji politikasının büyük ölçüde fosil kaynaklar etrafında şekillenmesi ve fosil kaynak bağımlılığının da tek bir ülkeye dayandırılması, Rus gazına olan bağımlılığı, kaynak çeşitliliği sağlama politikasını engelleyici bir unsur olmaktadır. Bu durum yalnızca kaynak çeşitliliğini engellememekte aynı zamanda iki ülke arasındaki anlaşmazlık durumunda Rusya'nın bundan faydalanarakenerjide kesinti yapma ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, Türkiye enerji arz güvenliği için İran'dan boru hatları yoluyla, Cezayir ve Nijerya'dan da LNG yoluyla gaz ithalatı yapmaktadır. Fakat hem bu ülkelerden temin edilen gaz miktarının azlığı hem de LNG yoluyla iletimin ve sıvı doğal gazın tekrar kullanıma hazır hale getirilmesinin maliyetinin yüksek olması kaynak çeşitlendirmesinde Türkiye'yi zora sokmaktadır. Bu durumda, Türkiye'nin doğal gaz alımında Rusya'nın etkin rol oynamaya devam edeceği görülmektedir. Fakat Türkmenistan ve Azerbaycan ile

[232] Aktürk, **age,** 341.
[233] Özbay, 2011, 38.
[234] William Hale, "Türk Dış Politikasındaki Ekonomik Sorunlar", **Türkiye'nin Yeni Dünyası**, çev. Hür Güldü (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002): 44.

gerçekleştirilebilecek projeler, diğerlerine göre daha uygun maliyetli olacaklarından dolayı, tedarikçi çeşitliliği için olanak sağlayabilme kapasitelerine sahiplerdir.[235]

Türkiye'nin yeni işbirliği alanlarının Avrasya bölgesinde olması, sahip olduğu jeopolitik konumun sunduğu işbirliği imkânlarını artırmaktadır. Avrasya'daki kaynak işbirliklerinin hem aktör hem de miktar bazında çeşitlendirilmesi Türkiye'ye fırsat sunmaktadır.[236] Bu doğrultuda, Hazar'ın Türkiye için önemine bakıldığında: Hazar petrollerinin Avrupa'ya aktarımı Türkiye'nin enerji politikalarında önemli yer tutmaktadır. Nitekim Türkiye; Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın sahip oldukları enerji potansiyelleriyle doğal gaz tüketicisi ve enerjinin Avrupa'ya ulaşımında önemli bir transit ülke seçeneği olması yönünden ilgilenmiştir.[237]Böylelikle Türkiye, dış politikasının önemli bir unsuru olan enerji politikasını geliştirmeyi ve enerji tedarikçilerini çeşitlendirmeyi amaçlamıştır. Bir diğer yönden de, bölgede enerji merkezi olma hedefi için de bir adım atmış olmaktadır.

Fakat Türkiye'nin Hazar petrolleri üzerindeki dış politika hedefleri Rusya açısından hoş karşılanmamış ve Bakü-Ceyhan hattına karşılık Bakü- Novorossisk projesi alternatif olarak sunulmuştur. Bu duruma karşı tepki olarak hattın kendilerinden geçmediği takdirde İran üzerinden geçmesi yönünde tutum sergilemişlerdir. Ülkelerden birinin tehdit olarak algıladığı bir durum karşısında hassasiyet ve kırılganlığını azaltmaya yönelik alternatif yollar aramasına bir örnek olarak da 1994 yılında boğazda yaşanan kaza gösterilebilir. Kazada dökülen petrollerin yanması ve boğazın kapanması sonucunda Türkiye boğazlardan geçişte Türk kaptan alma koşulu getirmiştir. Rusya bunun Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne uymadığı ve Bakü- Ceyhan hattının alternatifi olan Bakü- Novorossisk'in gerçekleşmemesi için bilinçli yapıldığı yönünde iddiada bulunmuştur. Bu bağlamda Rusya, Türkiye'nin koyduğu kuralı kaldırmaması karşısında, boğazları bypass ederek Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a uzanan yeni bir boru hattının inşası üzerine işbirliği arayışına girişmiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki enerji hattı rekabetinde, boru hattı güvenliği açısından tehdit unsuru olan Türkiye'nin güneydoğusu ve Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı hareketler, Türkiye ve Rusya arasındaki diğer sorunlara da etki etmiştir. Yaşanan sorunların çözümü veya artması bir diğerinin çözülmesi

[235] Uğurlu, **age,** 346-348.
[236] Bilgin, Yeni Asya'nın, 2.
[237] Hale, **age,** 40.

üzerinde etkili olmuştur.[238]Böylelikle, devletlerarasındaki ilişkilerin etkileşim oranlarının artmasıyla birlikte, dış politikadaki sorunların birçok unsurla iç içe geçmesine sebebiyet verdiği söylenebilmektedir.

İki ülke arasında yaşanan siyasi olumsuzluklara rağmen, 1992 yılında karşılıklı güven ve işbirliği tesis etmek adına anlaşma yapılmıştır. Anlaşmanın kapsamı; Ermeniler ve Azerbaycan Türkleri arasındaki savaşa karşılıklı olarak müdahale edilmeyeceği, ikili ilişkilerde kuvvet kullanımından ve tehditten kaçınılacağı, karşılıklı saldırılarda bulunulmayacağı ve bölücü hareketlerin karşılıklı olarak kullanılmayacağı yönündedir.[239]

Türkiye ve Rusya arasında yüzyıllardır süren jeopolitik rekabet 21.yy'ın başlarında değişmiştir. 2005 yılında iki ülke sahip oldukları ekonomik ve dış politika çıkarları için büyük ölçüde işbirliğine dayalı ilişki geliştirme yönünde hareket etmişlerdir. Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin başında enerji tedariki gelmektedir. Doğal gaz tüketiminin %70'ini Rusya'dan sağlayan Türkiye, hâlihazırda bu ülkeyle Batı Hattı, Mavi Akım ve Samsun-Ceyhan boru hatları başta olmak üzere projeler gerçekleştirmiştir. Enerji ilişkilerinin haricinde iki ülke arasındaki diğer ekonomik ilişkiler, farklı alanlardaki(yiyecek, inşaat vb.) ekonomik ilişkilere ve turizm ilişkisine dayanmaktadır.[240]

Soğuk Savaş sonrasında bölgede rekabet halinde olan Türkiye ve Rusya için ilişkilerin iyiye gitmesini etkileyen politik unsurlardan biri, Türkiye'nin 2008 yılında Gürcistan ve Rusya arasında olan savaşta barış yanlısı politika izlemiş olmasıdır. Bir diğeri ise, NATO ve ABD'nin Gürcistan'a yardım kapsamında gemilerinin boğazlardan geçmesi konusundaki tutumunun Rusya'nın Soğuk Savaş sonrasındaki Türkiye algısında değişikliklere neden olmasıdır. Nitekim Türkiye'nin Karadeniz üzerindeki temel argümanı, bu bölgede olan sorunların komşu ülkelerle çözülmesinden yana olmuştur. Bu bağlamda, NATO ve ABD'nin bu bölgedeki sorunlara karışmamaları öngörülmektedir.[241]

Türkiye ve Rusya arasındaki doğal gaz anlaşmalarında yaşanan sorunlardan birisi, Rusya'nın doğal gaz alım anlaşmalarında "al yada öde" şeklinde bir politika

---

[238] Duygu Bozoğlu Sezer, "Türk- Rus İlişkileri: Düşmanlıktan Fiili Yakınlaşmaya", **Türkiye'nin Yeni Dünyası**, çev. Hür Güldü (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002): 142-143.
[239]**age,** 130.
[240] Biressellioğlu, **age,** 152.
[241] Özbay, 2011, 66.

uygulamasıdır. Bu şekilde, Türkiye, fazla gazı depolama imkânı olmadığı için çoğu zaman tüketemeyeceği miktarda doğal gazı da almak durumunda kalmaktadır. Diğer yandan bu durum stratejik olarak Türkiye'nin doğal gazda yurt dışına olan bağımlılığının oldukça kırılgan noktalara gelmesinde potansiyel tehlike olmaktadır. Bu şekilde, doğal gazın Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanılma ihtimali bulunmaktadır.[242]

Rusya kontrat devirleri yoluyla Türkiye'de yılda 4 milyar metreküp doğal gazı doğrudan satmaktadır. Aynı zamanda uluslararası doğal gaz piyasasının %11'i ona aittir. Türkiye'deki gaz dağıtım ihalelerine girerek Türkiye'nin doğal gaz dağıtım piyasasında etkin olmaya çalışmaktadır. Böylece gaz fiyatlarının kontrolünü elinde tutmaya çalışmaktadır. Bu durum Rusya'nın pazarlık gücünü artırmak için uyguladığı başka yöntemlerden biri olmaktadır. Buna karşılık bölge devletleri özelinde bakıldığında, Rusya bu enerji üzerindeki hâkimiyet politikasına karşılık olarak yeni yollar bulmaya çalışmaktadır. Böylece dış politika ve enerji güvenliği kavramları açısından devletlerarasındaki bu mücadele enerji merkezli dış politika oluşturulmasında etkili olmaktadır.[243]

Gaz ithalatına olan bağımlılık Türkiye'yi Rusya'nın çıkarlarına karşı zor durumda bırakmaktadır. Rus gazına yönelik güçlü alternatif seçeneklerin olmaması, Türk ekonomisini savunmasız bırakabilmektedir.[244]

Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler çoğunlukla ticaret, inşaat ve turizm üzerinedir. Bu yöndeki ekonomik gelişmeler, iki ülke arasında ekonomik karşılıklı bağımlılık üzerinde etkili olmaktadır.[245] Nitekim, karşılıklı parasal işlemlerin olduğu yerlerde karşılıklı bağımlılık olduğu ifade edilmektedir.[246] Türkiye ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinde Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının büyük ölçüde enerji tedariki üzerine olması ve Rusya'nın ise turizm ve inşaat üzerine olması iki devlet arasındaki bağımlılığın asimetrilerine etki etmektedir. Enerji güvenliğinin modern zamanda insan hayatındaki yeri göz önüne alındığında, Türk- Rus ilişkisindeki karşılıklı bağımlılığın asimetrileri ve olası bir anlaşmazlıkta tarafların hassasiyet ve kırılganlıklarına etki edebilme potansiyeli gözükmektedir. Bu

[242] Sinan Oğan, "Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık", http://turksam.org/mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik [04.04.2019].
[243] Çelikpala, **age,** 61.
[244] Demiryol, 2013, 132-133.
[245] Sezer, **age,** 148.
[246] Nye, Keohane, **age**, 9-11.

bağlamda, bağımlılık oranı daha az olan Rusya, Türkiye'ye karşı ithal ettiği şeyleri de ekonomik bir ambargo olarak kullanabilme imkânına sahip olabilmektedir.

Rus gazına olan bağımlılıklarını azaltmak isteyen Avrupa devletleri ve sahip oldukları kaynakları pazara sunmada alternatif yol bulmakta zorlanan Orta Asya ve Kafkasya devletleri arasında işbirliği arayışları olmuştur. Nabucco projesi de bu işbirliği arayışlarından birisi olmuştur. Aynı zamanda bu proje Türkiye'nin enerji merkezi olma hedefi için de önem arz etmiştir. Türkiye, böyle bir proje için stratejik ve jeopolitik konumu ile NATO üyesi ve AB'ye aday ülke olarak bölgedeki potansiyel enerji merkezi konumundadır. Bu aynı zamanda Rusya'ya olan bağımlılığı karşısında hassasiyetini ve kırılganlığını azaltma ve doğal gaz fiyatlarında pazarlık gücünü elinde bulundurabilmek adına da önem taşımaktadır.[247]

Türkiye'nin Nabucco Projesi'ni imzalamasının diğer bir unsuru ise, Rusya'nın Güney Akım Projesi'nin bir kısmının Türk karasularından geçmesi için Türkiye'den izin istemesidir. Güney Akım'ın desteklenmesi Türkiye için tereddüt unsuru olmuştur ve pazarlıklar sonucu Türk karasularından geçiş izni alınmıştır. Türkiye, Rusya ile bu yönde gelişen ilişki karşısında, seçeneksiz olmadığını göstermek adına aynı yıl içerisinde NABUCCO projesiyle ilgili imzayı atmıştır.[248] Türkiye bu şekilde, hem enerji merkezi olma hedefini geçekleştirmek hem de Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak adına Orta Asya ve Kafkasya devletleriyle işbirliği içinde olmayı hedeflemiştir. Nabucco, geniş kapsamlı bir proje olup sadece Türkiye'ye gaz tedariki sağlamak değil aynı zamanda Avrupa'ya da gaz tedariki sağlamayı amaçladığı için bu proje Rusya'nın Güney Akım Projesi'ne alternatif bir proje olarak görülmektedir fakat yeterli mali desteği alamamıştır.[249]

Bağımlılığı azaltma yönünden izlenen politikalardan bir diğeri ise, TANAP Projesi'dir. Hem bağımlılığı azaltma ihtiyacı hem de politik nedenlerin enerji güvenliği üzerindeki etkisine bir vurgu olması açısından örnek teşkil etmektedir. Nitekim Türkiye ve Rusya'nın Suriye üzerinde farklı politikalar izlemeleri ve bu anlamda sorunlar yaşamaları, Türkiye'yi dış politik sorunların enerji güvenliğini etkilememesi için TANAP gibi projeler üzerinde yoğunlaşmaya yöneltmiştir.[250]Fakat

[247] Bülent Aras, Emre İşeri, "The Nabucco Natural Gas Pipeline: From Opera to Reality**", SETA Policy Brief**, s.34 (2009): 6.
[248] Demiryol, 2013, 131.
[249] Tekin, Williams, **age,** 154-156.
[250] Yılmaz, Sever Mehmetoğlu, **age,** 119.

bu projelerin gerçekleşememesinde Rusya'nın negatif etkisinin olmasının yanı sıra, projelerin hayata geçmesi için maddi kaynak sağlanamaması da etkili olmuştur. Bu da projeler için uygun yatırımcıların olmadığını göstermektedir. Böylece görülmektedir ki, Rus gazına olan bağımlılığı azaltmak için hem jeopolitik hem de ekonomik olarak ciddi engeller bulunmaktadır.[251]

Türkiye'nin Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak adına alternatif yollar aramasının yanı sıra Rusya ile ortak projeler gerçekleştirme hedefleri de bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında yalnızca Türkiye'nin bağımlılığını azaltma çabası değil aynı zamanda Rusya'nın da talep bağımlılığına yönelik kaygıları da gösterilebilmektedir. Rusya, AB'nin 3. Enerji Paketi'yle Avrupa'daki rekabete dayalı pazar anlayışıyla yoğun rekabetle karşılaşmıştır ve bu konuda Türkiye hem AB'ye üye olmaması hem de güvenilirliğinden dolayı ideal ortak konumundadır. Rusya'nın kaygılarından birisi de bölgedeki devletlerden birisi olan Ukrayna ile yaşadığı sorunlardan dolayı güvenilir ortak olarak görülmemesidir. Keza Güney Akım Projesi'nden vazgeçip Türk Akımı Projesi'ni hayata geçirmeye yönelik adımlar atılması da bunun bir göstergesi sayılabilmektedir.[252]

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticareti ilişkisi içinde riskleri ve fırsatları barındıran seçenekler bulunmaktadır. Bu seçeneklerin sağlanması, dış politikanın enerji politikalarıyla uyumlaştırılmasıyla kolaylaşma imkânına sahip olabilmektedir.Nitekim, ihraç ve ithal eden ülkelerin dış politikaları arasındaki uyumsuzluklar, ithal eden ülkelerin ihraç eden diğer ülkelerle yeni diyaloglar geliştirmesine neden olabilmektedir. Türkiye için, Rus gazına karşılık pazarlık gücünü artırıcı unsur olarak kullanabileceği yeni işbirliği alanları bulunmaktadır. Bunlar: Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerine geliştirilebilecek stratejiler, Kafkasya üzerindeki boru hattı projeleri, LNG ve yenilenebilir kaynaklar şeklinde ifade edilebilmektedir.[253]

Rusya açısından Türkiye, Almanya'dan sonra en büyük ikinci alıcısı olması nedeniyle, Rus doğal gazı için büyük bir pazardır. Rusya'nın gelirlerinin çoğunun enerji ticaretine dayalı olduğu göz önüne alınırsa, enerji ticaretindeki aksaklığın Rus ekonomisine etkisi fazla olacaktır. Bununla birlikte, ekonomik sonuçlar siyasal

[251] Yorucu, Mehmet, **age,** 6.
[252] Azime Telli, "Rusya- Türkiye Enerji İlişkilerinde Akkuyu'nun Rolü: Bağımlılık mı, Karşılıklı Bağımlılık mı?", **Alternatif Politika** (2017): 163.
[253] Yılmaz, Sever Mehmetoğlu, **age**, 120.

sonuçlara neden olacaktır. Rusya'nın Türkiye ve AB gibi büyük alıcılarıyla yaşayacağı bir krize karşılık talep bağımlılığı için alternatif bir seçenek bulması zorlaşmaktadır. Bu durum da, talep güvenliğine yönelik kırılganlık (vulnerability) oranının yüksek olduğu yönünde bir gösterge niteliğindedir. Bunun yanı sıra, jeopolitik konumu gereği Hazar ve Rus kaynakları için bir geçiş koridorudur. Bu da transfer ülke sorunu için Türkiye'yi jeopolitik konumunun getirisiyle birlikte güçlü bir ortak yapmaktadır. Keza bu Türkiye'nin enerji merkezi olma hedefine de fırsat sunmaktadır.[254]

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde bağımlılığın arttırılması ve potansiyel kırılganlığın gazın silah olarak kullanılmasına karşı değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Kısa dönemde, arz eksikliğinin maliyetinin daha yüksek ve daha tehlikeli olacağı görülmektedir. Böylece kriz zamanları devletler kısa dönem hedeflerine odaklanabilme imkânı bulabilmektedirler. Bakıldığında, ithal eden devletler ihraç eden devletlere göre daha kırılgan olsalar bile, ihraç eden devletler için de pazar büyük öneme sahiptir. Bu nedenle talep güvenliğinde oluşabilecek beklenmedik durumlar, kısa dönemde ihraç eden devletlerin hassasiyeti üzerinde etki etme potansiyeline sahiptirler.[255]

Sonuç olarak, aktör bazında değerlendirildiğinde Rusya ve Türkiye'nin de birbirlerine karşı pazarlık unsuru olabilecek enerji kartları bulunmaktadır. Verilen örneklerle birlikte, iki ülkenin de sahip oldukları enerji kartlarını enerji politikaları doğrultusunda kullandıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye ve Rusya'nın da yaşanacak anlaşmazlıklar doğrultusunda birbirlerinin kısa vadeli hassasiyet ve uzun vadeli kırılganlık oranlarını etkileme kabiliyetine sahip oldukları görülmektedir.

[254] Tolga Demiryol, " Does Economic Interdependence Promote Political Cooperation? Political Economy of Russian-Turkish Energy Relations", https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/3910125a-13f9-4eaa-b18c-e480663ac2c1.pdf, [12.03.2019]: 19-20.
[255] Shaffer, 2009, 39.

4. BORU HATLARI VE NÜKLEER ENERJİ SANTRALİ

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri temelde doğal gaz ticareti üzerine olmaktadır. Fakat son dönemde Akkuyu Nükleer Enerji Santrali Projesi'yle birlikte, iki ülke arasındaki ilişkide nükleer enerji faktörü de devreye girmiştir.

Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisinin bağımlılıklarının asimetrilerine etkisi, boru hattı projeleri ve Akkuyu Nükleer Enerji Projesi üzerinden ele alınacaktır. İlk olarak Batı Hattı'nın asimetriler üzerindeki etkisi, sonrasında Mavi Akım'ın iki ülke arasındaki dengelere olan etkisi incelenecektir. Daha sonra Türk Akım hem kapsam olarak hem politik etkiler açısından aktörlerin sahip oldukları enerji kartlarına olan etkisi ile ele alınacaktır. Son olarak Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin fosil kaynaklardan farklı bir kaynak olarak ilişkiler üzerindeki olası etkisi ve Türkiye'nin enerjide bağımlılığını azaltmaya yönelik uygulamak istediği politikalar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Batı Hattı Projesi

Batı Hattı Projesi, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticareti için önemli bir başlangıç olmuştur. Nitekim Batı Hattı Projesi'yle birlikte gelişmeye başlayan ilişkiler günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde ise, daha kapsamlı projelerle birlikte iki ülke arasındaki enerji ilişkisi farklı boyut kazanmıştır.

Türkiye'nin artan enerji talebine karşılık alternatif enerji arayışı sonucu 1984 yılında Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arasında Rusya- Türkiye Doğal Gaz(Batı Hattı) Anlaşması imzalanmıştır. Görüşmeler sonucu 1986 yılında Ankara'da BOTAŞ ve SoyuzGazExport arasında 25 yıl süreli doğal gaz anlaşması imzalanmıştır. Proje kapsamında, hat güzergâhı; Rusya, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye gelecek şekildedir.[256] 845 km uzunluğundaki Batı Hattı, Türkiye'ye Malkoçlar'dan girerek; İstanbul, Bursa, Eskişehir güzergâhından Ankara'ya ulaşmaktadır. 1987 yılından itibaren gaz alımına başlanmış ve yılda 6 milyar

[256] "Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri", https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri [11.02.2019].

metreküp gaz sevkiyatı yapılmıştır. Daha sonra hat kapasitesi yılda 14 milyar metreküp olarak artmıştır.[257]

Şekil 5: Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü**,https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

1990'lı yıllarda Türkiye, artan nüfusu ile birlikte önemli bir pazar olarak görülmektedir. Türkiye bu anlamda, enerji ihracatı için potansiyel sunmuştur.[258] Türkiye'nin Batı Hattı'na alternatif bir boru hattına sahip olmaması onu hat üzerinde yaşanabilecek bir kesintiye karşı daha hassas kılmaktadır.

Ülkeler arasında enerji ithalatı süresince yaşanabilecek sorunlardan birisi de gaz tedarikinin bilinçli olarak kesilmesidir. Genel anlamda enerji ticaretinin sürekliliği, ihraç ve ithal eden devletlerin ortak çıkarlarına hizmet ettiği için bu duruma çok sık rastlanılmamaktadır. Fakat önceki bölümlerde, bir dış politika aracı olarak kullanıldığı takdirde başvurulan bir yöntem olduğu ifade edilmiştir.Bazen de transit ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, tedarik eden ülke nezdinde olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu nedenle enerji tedarikinin sürekliliğinin koşulları ele alınırken taraf ülkeler arasındaki ilişkiler ve karar alma süreçleri dikkate alınması

[257] Dünya ve Türkiye, 72.
[258] Nadejda M. Victor, David G. Victor, "Bypassing Ukraine: exporting Russian gas to Poland and Germany", **Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040**, ed. David G. Victor, Amy M. Jaffe, Mark H. Hayes (Cambridge: Cambridge University Press, 2006): 143.

gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Tedarikin kesilmesi kararları üst yönetim birimleri tarafından verilmektedir. Ukrayna hükümetinin Rusya ile yaşadığı politik sorunları Batı Hattı gaz aktarımına yansıtması bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.[259]

Transit bir ülke olarak Ukrayna, Batı Hattı Projesi kapsamında tedarikin sürekliliğinin sağlanamaması adına bir takım olumsuzluklara sebep olmaktadır. Batı Hattı projesinin Türkiye'nin enerji güvenliğini etkileyebilecek olumsuzluklarının başında transit ülke faktöründen dolayı yaşanan doğal gaz kesintileri gelmektedir. Ukrayna ve Rusya arasında siyasi yönden yaşanan sorunlar, dönem dönem doğal gazın Türkiye'ye aktarımında kesintilere neden olmaktadır. Bu durum, Batı hattının beslediği ve büyük ölçüde elektrik sektöründe kullanıldığı için en fazla gaz tüketen bölge olan Marmara bölgesinde yaşanan kesintiler, Türkiye'nin enerji güvenliğini tehdit etmektedir.[260] Batı Hattı üzerinde yaşanan kesintiler, Türkiye'nin arz güvenliğine yönelik olumsuz sonuçlarıyla birlikte, olası gaz kesimi anında hassasiyet ve kırılganlık seviyesini de etkilemektedir. Hattın Türkiye'nin sanayi bölgesi olan ve nüfus olarak da en kalabalık bölgesi olan Marmara bölgesini beslemesi de kesintinin Türkiye'ye olan etkisini gösterebilmektedir. Türkiye, Batı Hattı üzerinden yaşanan bir kesintiyi ikame etmekte zorlanabilmektedir. Bu da, Batı Hattı üzerindeki kırılganlığını göstermektedir.

Türkiye'nin Batı Hattı'yla birlikte Rusya'dan enerji transfer ettiği diğer boru hattı Mavi Akım'dır. Mavi Akım Boru Hattı, transfer ülke faktörünün olmadığı Karadeniz üzerinden direkt Türkiye'ye ulaşan bir hattır. Türkiye'nin Batı Hattı üzerinden yaşadığı sıkıntıların sebeplerinden biri olan transfer ülke faktörünün olmaması iyi bir gelişmedir. Fakat Mavi Akım'ın gaz kapasitesinin az olması ve nüfus yoğunluğunun az olduğu Anadolu'yu beslemesi Türkiye için Batı Hattı'nın önemini azaltmamaktadır.[261]

Bu bağlamda, Türk Akımı projesi Batı Hattı'nın geleceğini de etkilemiş bulunmaktadır. Türk Akımı'nın devreye girmesiyle birlikte, Batı hattı devreden çıkartılacaktır. Batı Hattı'nın güvenilirliği konusunda Türkiye'den ziyade Rusya'nın da tereddütleri bulunmaktadır. Nitekim 20 yılı aşkın süredir Batı hattı üzerinde

[259] Shaffer, 2013, 119.
[260] Pamir, 2016, 344.
[261] Telli, **age,** 163.

yatırım ve yenileme yapılmaması da güvensizliğin bir diğer göstergesi niteliğindedir. Aslında, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan sorunlar hattın geleceğini etkileyen temel melese olarak gözükmektedir. Ukrayna'nın Rusya için güvenilir bir ortak olarak görülmemesi, Güney Akım'ının sonlanması ve Türk Akımı'nın başlatılmasıyla ilgili çıkarım yapılmasını mümkün kılmaktadır. Türk Akımı Projesi ile birlikte, transit ülke faktörü ortadan kalkarak Türkiye için tedarikin güvenilirliği artacak, hassasiyet ve kırılganlık oranı azalacaktır. Rusya açısından da talep güvenliğinde transit ülke faktörünün ortadan kalkması, Ukrayna'ya yönelik izlediği politikalarla uyumluluk göstermiş olacaktır. [262]

Batı Hattı Projesi, Türkiye ve Rusya arasındaki bağımlılığın asimetrisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu projeyle birlikte, Türkiye nüfus yoğunluğu en büyük alanların enerji ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Aynı zamanda, gaz kapasitesi bakımından ikame edeceği yeterli bir boru hattı projesi olmayışı Rusya'ya olan bağımlılığının asimetrisini artırmıştır. Rusya açısından da yeni bir pazar olan Türkiye'ye karşı elindeki pazarlık gücünügüçlendirebilecek bir unsur olmuş fakat Türkiye'ye karşı talep bağımlılığıyla birlikte, hassasiyet ve kırılganlık oranını da arttırmıştır.

4.2. Mavi Akım Projesi

Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte iki ülkenin dış politika hedefleri zıt yönde olmasına rağmen, Türkiye ve Rusya arasında 1992 yılında yapılan Türk- Rus Dostluk Anlaşması kapsamında iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Başbakan Victor Chernomyrdin'in 1997 yılında Türkiye'ye gelerek Mavi Akım Doğal Gaz Anlaşması'nı imzalaması iki ülke arasındaki karşılıklı güvenin tesisi için önemli bir adım olmuştur.[263] Aynı zamanda Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesiyle artan rekabet ortamı ortadan kalmış ve işbirliğine yönelik yaklaşımlar sergilenmiştir. Mavi Akım, Batı Hattı'ndan sonra, ilerleyen dönemlerde gelişecek olan ilişkileri için itici güç niteliğinde görülmüştür.

[262] Mithat Yurdakul, "TürkAkım Gücümüze Güç Kattı", http://www.milliyet.com.tr/turkakim-gucumuze-guc-katti-ekonomi-2781548/ [16.02.2019].
[263] Sezer, **age,** 130.

Mavi Akım'la birlikte, Türkiye Rusya'nın enerji ticaretindeki en büyük ortaklarından biri haline gelmiştir.[264]

Rusya'nın hedefleri arasında, Karadeniz'deki Rus topraklarından doğrudan Türkiye pazarına uzanan bir boru hattıyla Ukrayna faktörünü ortadan kaldırmak yer almaktadır.[265]

Şekil 6: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

"Dünyanın Enerjisinin Kalbi Türkiye" https://www.gzt.com/haber/dunyanin-enerjisinin-kalbi-turkiye-3464401 [29.03.2019].

Mavi Akım, 1997 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında 25 yıllık doğal gaz alım- satım anlaşması, BOTAŞ ve Gazexport şirketleri arasında, imzalanmıştır. Anlaşma kapsamına göre hat Rusya'dan Türkiye'ye Karadeniz üzerinden geçerek direkt olarak gelecektir. Bu hat üzerinden yıllık 16 milyar metreküp gaz temini yapılacak ve hat Anadolu'nun enerji ihtiyacını karşılayacaktır.[266] Mavi Akım Anlaşması 65 milyar dolarlık maliyetliye Türkiye'deki en büyük enerji anlaşması niteliğindedir.[267]Buna ek olarak doğal gazın uzun dönemli anlaşmalarla sağlanmasından dolayı politik etkilere karşı özellikle kırılgandır.[268]

[264] Özbay, 2011, 41.
[265]Nadejda M. Victor, David G. Victor, **age,** 125.
[266] Doğal Gaz, **age.**
[267] "Rusya ile Tarihi İmza", **Sabah Gazetesi**, 16 Aralık 1997, 23.
[268] Shaffer, 2009, 10.

Fakat iki ülke arasındaki bağımlılığın asimetrileri değerlendirildiğinde, Mavi Akım Projesi'nin özellikle Türkiye için çoğunlukla negatif sonuçları olmuştur. Türkiye, arz çeşitliliğine gitmek adına Türkmen gazı üzerine yaptığı görüşmelerde, Hazar'ın statüsünden kaynaklı sorunlar nedeniyle Rusya'dan bağımsız bir güzergâh belirlemekte zorlanmıştır. Benzer nedenlerden dolayı, Kafkas ülkeleriyle olan enerji diyalogları da geri planda kalmıştır. Tüm bunlar, Türkiye'nin arz talebini karşılamak için Rusya ile yaptığı Mavi Akım anlaşmasının tetikleyici unsurlarındandır. Bu projenin gerçekleşmesi, Türkiye'nin Rus gazına olan bağımlılığının hassasiyet ve kırılganlık oranlarını azaltma anlamında etkili olamamıştır.[269]

Mavi Akım Anlaşması detaylı olarak ele alınacak olunduğunda:

> "Rusya hükümetler nezdinde kurduğu iyi bağlantılarla Trans Hazar projelerini rafa kaldıracak olan 25 yıllık bir süreyi kapsayan Mavi Akım doğal gaz projesini hayata geçirmiştir. Bu proje Hazar'da oluşabilecek ve Türkiye'nin kilit rol oynayabileceği bütünsel bir enerji rejiminin doğmasına izin vermez iken, Türkiye'nin önemli bir petrol ve gaz pazarı olmaktan öteye gitmesini engellemiş ve Türkiye'nin gaz tedarikinde yüzde 67 gibi ciddi bir oranda Rusya'ya bağımlı olmasını sağlamıştır. Bu noktada Türkiye'nin artan enerji ihtiyacına mukabil yapılan başarısız doğal gaz anlaşmaları ve bu anlaşmaların ülkeye getirdiği gereksiz yüklerin ortaya çıkmasıyla alternatif proje üretmedeki eksiklikler dikkat çekmektedir."[270]

Bu bağlamda Türkiye'yle Rusya arasındaki bağımlılığın asimetrileri ve yaşanabilecek anlaşmazlık durumunda Rusya'nın pazarlık gücüartmıştır.

Sovyetler Birliği ile yapılan Batı Hattı Projesi kapsamında, doğal gaz temininin karşılığında ödenmesi gereken ücretin bir kısmı Türkiye'nin ihraç ettiği mallar üzerinden yapılmaktaydı. Nitekim bu uygulama Türk ekonomisini ve ihracatını olumlu olarak etkilemekteydi. Fakat 1992 yılında yapılan düzeltmelerle bu uygulama son bulmuş ve ücret peşin olarak ödenmeye başlanmıştır. Bu durum, Mavi Akım anlaşmasıyla birlikte Türk ekonomisini de olumsuz yönden etkilemiştir.[271]

Türkiye ve Rusya arasında imzalanan Mavi Akım anlaşmasının ardından 1998 yılında, Trusgaz aracılığı ile alınacak olan doğal gaz anlaşması için hazırlanan Ek Mektup'ta(Side Letter), doğal gaz ithalatı sözleşmesinde yapılan değişiklikler Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Bu değişiklikler kapsamında;[272]

---

[269] Sinan Oğan, "Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık", http://turksam.org/mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik [04.04.2019].
[270] Bilgin, 2005, 69.
[271] Oğan, **Mavi Akım**, age.
[272] "TBMM Metni; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XXII", https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss622m.htm [11.02.2019].

- "Al ya da öde" (take or pay) yönteminin uygulanması
- Fiyat formülünün daha sonra Türkiye aleyhine değiştirilmesi
- Projenin normal şartlardan daha yüksek bir maliyete sahip olması
- Türkmenistan gazının da bu hattan gelmesinin engellenmesi
- Rusya'nın izni olmadan üçüncü ülkelere gaz verilmesinin engellenmesi
- Batı Hattı'nda uygulanan alınan doğal gazın ödemesinin %70'inin mal karşılığı yapılması olanağının kaldırılması
- İhtiyaç duyulan enerji miktarının olduğundan fazla gösterilmesi

Bu unsurları içeren anlaşma hem Türkiye'nin ekonomisini hem de enerji politikası hedeflerini olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya ile ekonomik ilişkilerinde etkili olan ödemelerin %70'inin mal karşılığında olması imkânının ortadan kalması, Rusya'ya karşı hassasiyet ve kırılganlık miktarını artırmıştır. Bununla birlikte, üçüncü ülkelere gaz verilmesinin engellenmesi, Türkiye'nin transit ülke olmasının belki de en büyük getirisini yitirmesine sebep olmuştur. Bu Türkiye'nin, Rusya'ya olan bağımlılığının asimetrisini azaltmak adına pazarlık gücü imkânını kaybetmesine neden olmuştur.

Türk ekonomisini ve anlaşmanın seyrini negatif yönde etkileyen unsurlardan birisi de, Türkiye'nin ihtiyacı olan doğal gaz miktarını olduğundan fazla göstermesi olmuştur. Bu durum iki ülke arasındaki anlaşmanın "al ya da öde"faktörünün yükümlülüğünü artırmaktadır. Bu şekilde, Türkiye'nin dışa bağımlılığı azaltma politikasını olumsuz yönde etkilemiştir.[273]

Bilindiği üzere projenin Türkiye'nin enerji güvenliğine en büyük katkılarından birisi, transit ülke faktörünü ortadan kaldırması olmuştur. Böylece, Batı Hattı'nda olduğu gibi transit ve ihraç eden ülkeler arasında yaşanabilecek sıkıntılardan kaynaklı gaz kesintilerinin yaşanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Mavi Akım Projesi, Rusya'nın enerji politikası için belki de en kapsamlı hedeflerinden birini gerçekleştirmesine imkân sağlamaktadır. Rusya, Mavi Akım hattıyla birlikte, yeni ve alternatif bir yol olarak, çok boyutlu bir ortaklık projesiyle

[273] Pamir, 2016, 346.

Ortadoğu ve İsrail pazarına girmeyi hedeflemiştir.[274] Rusya, Doğu- Batı ve Kuzey-Güney yönünde gerçekleştirmek istediği projeler kapsamında, hem Türkiye pazarı hem de İsrail üzerinden düşündüğü Asya pazarları için bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan biri olan Mavi Akım 2 projesiyle Rusya- Ceyhan- İsrail arasında uzanacak boru hattıyla bu amaca ulaşmayı hedeflemiştir.[275] Ceyhan'ın sahip olduğu jeopolitik konumla birlikte, pek çok boru hattının geçmesi Ceyhan'ın rolünü artıracaktır. Bu projeyle birlikte Rusya; Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan'ı kapsayacak bir proje geliştirmek istemiştir.[276]

Rusya hedefi doğrultusunda, sadece gaz tedarik eden ülke konumunda kalmamayı, aynı zamanda transit ülkede gerçekleşecek olan gaz dağıtım şebekelBerinde de hak sahibi olmayı amaçlamıştır. Rusya'nın enerji ihraç ettiği ülkedeki şirketin, hat aktarımının ileticisi, dağıtıcısı olması veya bunu hedeflemesi, hem transit ülkenin hem de aktarım yapılacak diğer devletlerin enerji güvenliğine ve ekonomisine yönelik doğrudan bir tehdit unsurudur. Nitekim Rusya'nın uyguladığı politikalar kapsamında, kaynaklarını bağımsız olarak ihraç etmek isteyen devletler ve kaynak çeşitlendirmeye gitmek isteyen devletler, Rusya'nın yaptırımları ve askeri olarak müdahaleleriyle karşılaşabilmektedirler.

Keza, devletlerin enerji güvenliklerine yönelik bu tehditler Türkiye içinde geçerli olmakta, sürdürülebilir bir enerji politikası yürütememesine sebep olmaktadır.[277] Bu bağlamda Türkiye, Samsun-Ceyhan hattında ilerleyecek olan Mavi Akım 2 hattının görüşmelerinde Rusya'nın kontrol yetkisinin olmasını kabul etmemiştir. Bu da ilerleyen süreçte Rusya'nın Türkiye'yi bypass ederek Yunanistan ve Bulgaristan ile Güney Akım projesini görüşmeye başlamasına neden olmuştur.[278]

Sonuç olarak, Türkiye Mavi Akım projesiyle enerji politikası kapsamında transit ülke pozisyonunu kullanmak adına önemli bir adım olabilecekken, bu hedefler yeterli oranda gerçekleştirilememiştir. Rusya'nın enerji politikaları kapsamında ise, Ek Mektup(Side Letter) ile yapılan düzenlemeler Rus enerji politikasına katkıda bulunurken Türkiye için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Türkiye ve Rusya arasındaki bağımlılığın asimetrilerine bakıldığında ise, Mavi Akım Projesi enerji

[274] Çelikpala, **age,** 94.
[275]Bilgin, **Yeni Asya'nın**, 15.
[276] Yorucu, Özay, **age**, 21.
[277] Uğurlu, **age,** 342-343.
[278] Zeyno Baran, "Security Aspect of the South Stream Project", **Center for Eurasian Policy Hudson Institute**, (2008): 15.

güvenliği açısından iki ülke arasındaki asimetriyi büyük ölçüde artırmıştır. Rusya açısından, pazarlık gücünü(bargaining power) arttırıcı bir unsur olarak görülse de, aynı zamanda Türkiye'nin enerji talebine olan bağımlılığını artırıcı bir unsur olmuştur. Türkiye'nin ise, Rus doğal gazının olası kesintisine karşı hassasiyeti(sensivity) kırılganlık(vulnerability) oranı artmış gözükmektedir.

4.3. Türk Akımı Projesi

İhracatçılar ve ithalatçılar arz güvenliği ilişkilerinde birbirlerine karşılıklı bağımlılık yönünden bağımlı oldukları zaman, gaz arzı politik ve güvenlik gelgitlerine karşı hem bir istikrar hem de zayıflık unsuru olabilmektedir. Hangisiyle yüzleşileceği, ülkeler arasındaki ilişkilerin bağımlılık veya karşılıklı bağımlılık olması, tüketici ve üreticilerin bağımlılıklarının asimetrileri, alternatif gaz arzı veya pazar seçeneklerinin artması ve aktarım alt yapısı gibi birçok faktöre bağlı olmaktadır.[279] Bu açıdan Türk Akımı Projesi ele alındığında şu noktalar ön plana çıkmaktadır.

Şekil 7: Türk Akımı Boru Hattı Projesi

Kaynak: "Batı Hattı Devre Dışı Kalacak", https://www.yenisafak.com/ekonomi/bati-hatti-devre-disi-kalacak-2628761 [19.-3.2019].

Türk Akımı Projesi 2016 yılında Türkiye ve Rusya arasında imzalanmıştır. Proje, her biri yıllık 15,75 milyar metreküp gaz taşıma kapasitesine sahip olan iki

[279] Shaffer, 2009, 4.

hattan oluşmaktadır. Hatlar, Rusya'dan Karadeniz üzerinden Türkiye'ye gelerek bir tanesi Marmara bölgesinin enerji ihtiyacını karşılamak, diğeri ise Yunanistan üzerinden Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamak üzere planlanmıştır. Hattın deniz bölümünde yer alan kısmının inşaatı ve işletimi Rusya tarafından yapılacaktır. Hatların kara kısmında ise Türkiye'yi besleyecek olan hattın inşası BOTAŞ aracılığıyla yapılacaktır. Türkiye'nin, Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılayacak olan hattın inşası ve işletiminde %50 ortaklık payı olacaktır.[280]

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji güvenliği politikalarının temel niteliğini Shaffer şu sözleriyle ifade etmektedir:

> "Tüketiciler enerji arz seçeneklerini kolaylıkla değiştirememektedirler. Onların potansiyel olarak değiştirebilecekleri şey kaynak çeşitliliğidir. Enerji tüketen ve üreten devletler, uzun dönemli gaz arzı ilişkileriyle birbirlerine bağlıdırlar. Karşılıklı bağımlılık sıklıkla: tüketicinin arza, üreticinin de pazara olan ihtiyacından kaynaklanır. Üretici ve tüketici devletlerarasında karşılıklı bağımlılık olduğu zaman, gaz politik ve güvenlik dalgalanmalarına karşı genel olarak kırılganlıkları arasındadır. Üretici ve tüketici devletlerarasındaki ilişkinin bağımlılık ya da karşılıklı bağımlılık olarak görülmesi, üretici ve tüketicinin bağımlılığının simetrisi ve sahip olunan alternatif arz veya pazar seçenekleri ve ulaştırma alt yapısı gibi faktörlere bağlıdır."[281]

Türk Akımı Projesi'nde Türkiye'nin jeopolitik konumu dikkate alındığında, Türkiye'nin coğrafi konumu gereği doğal bir enerji köprüsü olması Türk Akımı projesiyle tekrar görülmektedir. Proje, Türkiye için sadece transit ülke faktörünü ortadan kaldırarak kendi enerji ihtiyacını temin etmek değil, aynı zamanda Rus gazının Avrupa ülkelerine iletilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Fakat burada Türkiye, Rusya ve AB ülkelerinin birbirlerine karşı yürüttükleri dış politikalar da projenin geleceği açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki, Türk Akımı anlaşması imzalanmadan önce yaşanan sürece bakıldığında, projenin geleceğinin belirlenmesine yine devletlerarası politik diyaloglar etki etmiştir.

Bu bağlamda, Türk Akımı Projesi'nin alternatif olarak devreye sokulmasına sebep olan nedenleri ele almak yerinde olacaktır. Türk Akımı Projesi'nin yerine bir süredir üzerine konuşulan ve Türkiye bypass edilerek yürütülmek istenen proje Güney Akım Projesi'dir. Fakat proje Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan krizden dolayı hayata geçirilememiştir.

Rusya'nın Güney Akım projesini başlatma nedeni Nabucco projesini saf dışı bırakmaktır. Bu bağlamda da iki önemli unsur vardır. Birincisi, Gazprom'un

---

[280] "Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri", https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri [11.02.2019].
[281] Shafffer, 2009, 39.

potansiyel rekabeti sürdürmesidir. Diğeri ise, Kafkas ülkelerinin gaz kapasitelerinin yetersizliği öne sürülerek geniş kapsamlı ve uzun süreli projeler sunmaktır.[282]

Rusya'nın Güney Akım'a karşılık yaptığı bu hamlenin AB ve Rusya arasındaki enerji politikalarındaki ve siyasi alandaki farklılıklar ve karşıtlıklar gibi farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Avrupa komisyonunun 2009 yılında yasallaşan 3. Enerji paketi kapsamında, AB toprakları üzerinden geçen tüm boru hatlarına üçüncü tarafın erişim şartı koyulmakta ve bazı boru hatlarına(TAP-Trans Adriatic Pipeline) muafiyet tanınırken, AB Kuzey Akım ve Güney Akım'a bu muafiyetleri tanımamaktadır. Bu durum Rusya açısından, AB'den gerekli talebi görememesi nedeniyle, 63 Milyar metreküp gibi büyük bir hacmi olan projende AB'ye ulaştırılacak olan gazın yarısını başka devletlerle paylaşması anlamına gelmekte ve büyük sorun oluşturmaktadır. Diğer bir sebep olarak, Rusya'nın Kırım'ı işgali sonrasındaki Avrupa'nın yaptırımları, da Güney Akım projesinden vazgeçme konusunu tetikleyici unsur olarak görülmektedir.[283]

Rusya, Avrupa ve Türkiye'ye yaptığı ihracatı dış politikasında sorunlar yaşadığı ülkelerden uzaklaştırmak isteyerek yeni güzergâhlar aramıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan Türk Akımı Projesi, Güney Akım Projesi yerine oluşturulmuştur.

Ancak, iki ülkeyi karşı karşıya getiren Suriye Savaşı, zaman zaman bu projelere gölge düşüren gelişmelere sahne olmuştur. 2012 yılında Suriye'nin Türk keşif uçağını uluslararası hava sahasında düşürmesi sonucu angajman kuralını değiştiren Türkiye, sınır ihlali yapan uçakları uyarmadan vuracağını ilan etmiştir. Bunun sonucunda sınır ihlalleri yaptığı gerekçesiyle bir Rus uçağı düşürülmüştür.[284] Ardından açıklama yapan Dışişleri bakanı Sergey Lavrov vatandaşlarının Türkiye'ye gelmemesi yönünde konuşmuş ve Rus savunma bakanlığı da ilişkileri askıya alarak Rus uçakları için tehdit oluşturan tüm hedeflerin vurulacağını ifade etmiştir.[285] Bu şekilde politik gerekçeyle gergin bir şekilde başlayan "uçak krizi" süreci, iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel, siyasi ilişkileri birçok yönden etkilemiştir. Aynı şekilde, enerji güvenliği açısından da Türk Akımı projesinin gerçekleşmesi tehlikeye girmiştir.

---

[282] Baran, **age**, 9.
[283]Volkan Özdemir, "Rusya Güney Akım'dan Neden Vazgeçiyor, Yeni bir Doğalgaz 'HUB'ı mı Doğuyor?", http://www.eppen.org/index.php?sayfa=Yorumlar&link=&makale=152 [01.01.2019].
[284] "Gereği Yapıldı", **Posta Gazetesi**,25 kasım 2015, 1.
[285] "Hava Kurşun gibi Ağır", **Posta Gazetesi,**25 kasım 2015, 17.

2014 yılında ilişkilerin iyi bir şekilde ilerlemesinin sonucu olarak doğal gaz aktarım güzergâhı üzerine Türkiye düşünülürken, iki ülke arasında yaşanan olumsuzluklar sebebiyle ilişkiler bir süre askıya alınmıştır. Böylelikle Türk Akımı Projesi görüşmeleri de durmuştur. İlişkilerin bu denli etkilenmesinin nedenleri arasında iki ülke arasında 2015 yılında yaşanan Uçak Krizi gösterilebilir. Politik olarak, Türkiye ve Rusya arasındaki ana oyun değiştirici faktör, Suriye Krizi'nde ortaya çıkan jeopolitik farklılaşmadan kaynaklı olarak Türkiye'nin Orta Doğu üzerindeki sert güvenlik etkileridir. Nitekim Uçak Krizi öncesi Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler, daha çok jeostratejik farklılıklar üzerine yoğunlaştırılmıştır. Türkiye ve Rusya arasında yaşanan Uçak Krizi'nin enerji anlaşmaları üzerine bir takım sonuçları olmuştur. Bunlar, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin inşasında yaşanan olumsuzluklar ve üzerinde anlaşmaya varmak adına görüşmeler yapılan Türk Akımı Projesi'nin askıya alınmasıdır. Fakat daha sonra, iki ülke arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisi, 2016 yılında Dünya Enerji Kongresi'nde Putin'in Türk Akımı Projesi'ne yönelik ifadeleri sonucu tekrar aktifleşmiştir. Bu durum enerji politikası ve dış politikanın birbirine olan etkisini bir kez daha göstermektedir.[286]

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in bir araya gelmesi, iki ülke arasında bozulan ilişkilerde yeni bir sürecin başlayacağını göstermiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında, öncelikli hedefler arasında Türk Akımı Projesi'nin hayata geçirilmesi de yer almıştır ve bu konuda çalışmaların başlayacağı ifade edilmiştir.[287]

Tüm bu yaşananlarla birlikte projenin Türkiye, Rusya ve AB açısından farklı parametreleri bulunmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında, Karadeniz'den geçişi 930 km olan projenin büyük bir bölümü Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden (MEB) geçmektedir. Bu da hukuki olarak Türkiye'nin yetki vermemesi halinde projenin gerçekleşmeyeceği anlamına gelmektedir. Karadeniz'e sınırı olan ülkelerle yaşadığı sorunlar, Rusya'nın Türkiye haricinde alternatif yol bulma ihtimalini büyük ölçüde azaltmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu stratejik

[286] Yılmaz, Sever Mehmetoğlu, **age,** 118.
[287] Emre İlter, Hülya Kınık, "Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı ve Türk Akımı", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, s. 18 (2017): 12.

konum,ithal edilen gazın fiyatını birçok açıdan kendi lehine çevirebileceği bir pazarlık gücü oluşturmaktadır.[288]

Türkiye, Rusya ve Avrupa arasında denge unsuru olarak rol almaktadır. Şöyle ki, Ukrayna'yla yaşadığı kriz sonrası Avrupa'ya doğal gaz aktarımı için alternatif yol arayan Rusya için Türkiye ve Türk Akımı projesi önemli bir alternatiftir. Eğer Türkiye Rusya ve AB arasındaki çıkarlarda iyi bir denge sağlayabilirse, önemli bir enerji rotası haline gelebilir.[289]

Türk Akımı Projesi'nin gerçekleşmesi Batı Hattı Projesi'ni devre dışı bırakacaktır. Fakat Avrupa'ya gidecek olan gaz hatlarının gerçekleşmesi AB ile yapılacak olan anlaşmalara bağlı olmaktadır. Bu nedenle, öncesinde aktörler arasındaki sorunların çözülmesi gerekmekte ve bu kısım tartışmalı olarak gözükmektedir. Nitekim, enerji anlaşmalarının sağlanmasında, dış politika tutumlarının büyük ölçüde etkisi bulunmaktadır. Bunun bir örneği olarak, 2014 yılında anlaşmaya varılan projenin 2015 yılında yaşanan uçak krizi sebebiyle ertelenmesi gösterilebilir. Bu durum, hem karşılıklı bağımlılık kapsamında siyasal pazarlık sürecinin önemini ifade etmekte hem de devletlerarasındaenerji güvenliğinin dış politikalarını gerçekleştirmeden bir araç olarak kullanıldığı yönünde örnek sunmaktadır.[290]

Projenin ikinci aşamasında yaşanan sorunlara bakıldığında; Rusya'nın uygulamalarından biri olarak yapılan uzun süreli sözleşmeler, doğal gaz tüketiminin öncelikli olduğu birçok Avrupa devleti için kaygı vericidir. Bunun nedeni, Rusya'nın uyguladığı bu yöntemle devletlerin ekonomilerini ve politikalarını kolayca manipüle edebilmesidir. Nitekim Türkiye'de olduğu gibi, kullanılandan fazla olan gazı ödemek zorunluluğu ve arz kısıtlaması bile, Rusya'nın iç ve dış politikadaki etkisini göstermektedir. Avrupa için sadece Türk Akımı değil, aynı zamanda Kuzey Akım projeleri de bağımlılıkları artırıcı ve arz çeşitliliğini engelleyici bir unsur olarak görülmektedir. Ayrıca AB'nin Rus enerjisine olan yüksek bağımlılığı dışında, Rusya'yı diğer tedarikçilerden ayıran bir özellik de, AB'nin enerji politikaları üzerinde katalizör etkisi olmasıdır. Rusya'nın çeşitli sebeplerle yaptığı kesintiler AB politikaları için artık farklı bir düzeyde olmaktadır. Bu durum, AB'nin enerji

[288] Pamir, 2016, 272.
[289] Biressellioğlu, **age,** 145.
[290] Pamir, 2016, 268-269.

politikalarının keskin hatlarla oluşmasında büyük etken olmuştur. Bu nedenle, projenin geleceğinde de etkili olacağı beklenmektedir. [291]

Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, Rusya'nın istenen talebi karşılama konusunda yarattığı belirsizlik ve güvensizlikten etkilenmektedir.[292] Enerji arz kesintileri genellikle, Rusya'nın enerji politikası hırsından kaynaklanmaktadır. Rusya'dan sağlanan gaz tedariki çoğunlukla Ukrayna üzerinden gerçekleşmektedir. Bu da AB ülkelerini, arz ve transit yönünden büyük ölçüde sadece tek bir ülkeye bağlı kıldığı için bağımlılığın asimetrilerini etkilemektedir.[293]

2008 yılında Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan sorunlardan dolayı, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giden gazın 12 gün kesilmesi, Avrupa'nın altyapı ve yönetmeliklerinde ciddi anlamda değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Avrupalılar, Üçüncü Enerji Paketi kapsamında; tek bir firmanın gaz üretimine, transit boru hatları ve dağıtım şebekelerine sahip olmasını yasadışı ilan etmişlerdir. Bununla birlikte, ABD'de kaya gazının üretilmesi, Norveç'le artan gazticareti ve LNG yoluyla sağlanan gaz tedarikleriyle birlikte, Gazprom'un fiyat indirimine gitmesi sağlanmıştır.[294]

AB'nin gaz tedarikçilerini değiştirmesi yönünde bir takım değişiklikler de mevcuttur. Bunlardan biri olarak, Arap Baharı ve Doğu Akdeniz'deki son gaz bulgularından sonra AB Güney Gaz Koridoruna ve Doğu Akdeniz'e odaklanmıştır. Nitekim Güney Gaz Koridoru konusunda yapılan çalışmalar enerji politikalarındaki en önemli gündemlerden birini oluşturmaktadır. Bu şekilde AB'nin hedefleri arasında Rusya'ya ve Kuzey Afrika'ya olan bağımlılığını azaltmak ve tedarikçiler arasında fiyat rekabetini oluşturmak yer almaktadır. AB'nin bu stratejisi komşuluk politikasıyla da yakından ilgili olmaktadır.[295]

Bu bağlamda Türkiye, diğer konularda yaşadığı sıkıntılara rağmen, Avrupa için çok önemli bir ortak konumundadır. Enerji üreten bir ülke olmamasına rağmen, küresel olarak kanıtlanmış olan hidrokarbon rezervlerinin ¾'ünden fazlasına komşu durumdadır. Bu da onun jepolitik konumunun önemini AB açısından da ortaya

---

[291] Tekin, Williams, **age**, 54.
[292] Mankoff, **age**, 8.
[293] Yılmaz, **age,** 52.
[294] Carlos Pascual, Evie Zambetakis, "The Geopolitics of Energy: From Security to Survival", **Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications**, ed. Carlos Pascual, Jonathan Elkind, (Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2010): 22.
[295] Yorucu, Özay, **age,** 28.

koymaktadır. Keza stratejik konumu gereği Orta Doğu, Hazar, Doğu Akdeniz gibi AB'nin tedarikçi çeşitlendirmesinde önem verdiği bölgelerin hepsine yakın olması, güvenlik ve maliyet açısından da uygun bir ülke olması, onu AB için önemli konumda tutmaktadır.[296]

Özetlenen koşullar ile Türk Akımı Projesi'nin ikinci hattının geleceği konusunda AB ve Rusya arasında bir takım anlaşmazlıkların yaşanacağı görülmektedir. Nitekim politik tutum, projenin uygulanabilirliğini etkileyecek en önemli konulardan birisidir. AB'nin kararlarını etkileyebilecek unsurlardan birisi de ABD'nin Türk Akımı ve Kuzey Akım-2 projelerinin altyapı yoluyla hibrit bir nüfuz aracı olarak kullanıldığı yönündeki görüşüdür.[297]

Ukrayna ve Bulgaristan'la yaşanan anlaşmazlıkların sonucu olarak, Rusya için en iyi çözüm Türk Akımı Projesi olarak görülmektedir. Fakat AB ve ABD tarafından tereddütle yaklaşılan bir projedir. Bu nedenle, projenin uygulanabilirliği Rusya, Türkiye, AB ve ABD'nin yaklaşımlarına göre şekillenecektir.[298]Fakat projenin gerçekleşmesinin lehine olan bir durum da bulunmaktadır. Bu durum, devletlerin tutumlarının AB'nin almaya çalıştığı önlemlere uymamasıdır. Rus gazına olan bağımlılığın artması Avrupa'ya yalnızca daha fazla bölünme yaşatmakta ve bölünmüş bir Avrupa, ortak dış politika kararı almayı büyük ölçüde başaramamaktadır.[299] Avrupa'nın yaşadığı bu bölünmüşlük tablosu Türk Akım projesinin geleceği için Rusya ve Türkiye lehine imkân tanıyabilmektedir.

Türk Akımı Projesine karşılık olarak değerlendirmeler arasında Kuzey Akım 2 ve Güney Akım Projeleri yer almaktadır. Bu projelerin gerçekleşmesi açısından önemli olan bir unsur da AB'nin enerji piyasasını serbestleştirme ve Rusya'dan tedarik edilen doğal gaz miktarını azaltma politikalarıdır. Bu politikaların temelinde Gazprom'un bölgesel kısıtlamalar getirmesi, bazı AB üyesi devletlere farklı fiyatlandırma politikaları uygulaması ve alt yapı taahhütleri alması gibi faktörler vardır. Fakat Rusya'nın enerjisini böylesine kullandığı bir durumda alınan önlemler, ulusal siyasi ve ticari çıkarlar sebebiyle uygulamaya konamamış ve AB devletleri

[296]**age,** 1.
[297]"Perry, Rusya'dan AB ve Türkiye'ye Gaz Boru Hatlarında 'Zararlı Etki' Gördü", https://tr.sputniknews.com/abd/201903141038208478-rusya-abd-turkiye-gaz-boru-hatti-zararlietki/?utm_source=https://t.co/5C6tSbmfBk&utm_medium=short_url&utm_content=kbT&utm_campaign=URL_shortening, [04.04.2019].
[298]Oğuzhan Akyener, Çağrı Şirin, "Russian Chess on Gas Politics: Evaluation of Turkish Stream", http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/6590 [11.02.2019]: 115.
[299] Baran, **age**, 5.

arasında bu anlamda birlik oluşturulamamıştır. [300]Bu durum Türk Akımı projesinin geleceği açısından ele alındığı zaman, öncelikle AB'nin enerji politikaları kapsamında Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma hedefi Türk Akımı'nın ikinci kısmının faaliyeti konusunda tereddütler oluşturmaktadır. Fakat AB'nin kısa dönemde bu hedefini gerçekleştirme imkânının düşük olması da projenin ikinci aşamasının gerçekleşmesi için motivasyon sağlamaktadır.

Eğer Avrupa'daki bu bölünmüş dış politika tutumu devam ederse, Rusya Avrupa'nın güneyini ve kuzeyini kontrol altına alabilecektir. Böylece, Rusya'nın bölgedeki projelere hâkim olması Avrupa'nın bağımlılığını ve kırılganlığını artırmada etkili olacaktır.[301]

Genel olarak bakıldığında, Türkiye ve AB'nin enerji politikalarındaki temel sorun; Boru hatlarının çeşitlendirilip Türkiye'nin de içinde bulunduğu güvenli bir geçiş bölgesinin sağlanması, hem de Rusya'ya olan bağımlılığın risk ve maliyetlerinin nasıl azaltılabileceğidir.[302]

Daha önce ifade edildiği gibi, enerji ithal eden ülkelerin nasıl ki enerji arz güvenliğinden kaynaklı hassasiyet ve kırılganlıkları varsa, benzer şekilde enerji ihraç eden ülkelerin de enerji talep güvenliğinden kaynaklı olarak bir takım hassasiyet ve kırılganlıkları bulunmaktadır. Rusya'nın enerji politikası hedefleri doğrultusunda ele alındığı zaman, Türk Akımı ve Kuzey Akım projeleri, hâkim olmak istediği Avrupa pazarı için büyük önem arz etmektedir. Fakat Rusya, Güney Akım Projesi'nin sonlandırılma sürecinde yaşadıkları sorunları referans alarak projenin ikinci hattı için bir takım kaygılara sahiptir. Nitekim hükümet yetkilisi Sergey Prihodko'nun, Rus gazına ilgi duyan AB ülkelerinden Türk Akım doğal gaz boru hattı projesinin ikinci kolunun yapım planlarının Brüksel'in siyasi kararlarıyla bozulmayacağı konusunda garanti istemesi[303]talep güvenliği konusundaki kaygısını göstermektedir. Keza, 2014 yılında AB Komisyonu'nun isteğiyle Bulgaristan'ın Güney Akım Projesi'nden çekilmesi, Rusya'nın Avrupa'nın talebine olan bağımlılığının asimetrilerini göstermektedir.

---

[300] Daniela Munteanu, Ciro Sarno, "South Stream and Nord Stream 2- Implications for the European Energy Security", **Análise Europeia**, s. 2 (2016): 65.
[301] Baran, **age,** 24.
[302] Uğurlu, **age,** 238.
[303]"AB Türk Akımı-2'ye Müdahale Etmeyeceğine Dair Garanti Vermeli", http://enerjienstitusu.de/2019/03/05/ab-turk-akimi-2ye-mudahale-etmeyecegine-dair-garanti-vermeli/ [01.04.2019].

Buna ek olarak, Rusya'nın kaygısını besleyecek unsurlardan biri olarak Kuzey Akım 2 konusunda Avrupa Parlamentosu'nun Rus gazına olan bağımlılığı artıracağı gerekçesiyle verdiğiprojenin durdurulması kararı gösterilmektedir. Bu karar bağlayıcı hükme sahip olmasa bile Rusya'nın kaygılarını beslemektedir. Diğer yandan Avusturya gibi bazı AB ülkeleri bu kararı desteklememektedir.[304]Nitekim, Sırbistan Türk Akımı projesinin kendi topraklarından geçecek olan hattın inşasına en yakın zamanda başlayacağını duyurmuştur.[305]Bu durum da, uygulamada en azından uzun vadede Rus gazının tamamen reddedilmeyeceğini göstermektedir.

Türk Akımı Projesi'nin Güney Akım Projesi'ne göre 2 bin 100 kilometre daha kısa olması sebebiyle (Güney Akım Boru Hattı, 931 kilometresi Karadeniz, bin 455 kilometresi Avrupa karasında toplam 2 bin 386 km'dir) sadece deniz güzergâhı için 10 milyar dolar tasarruf edileceğinden, tasarruf edilen bu miktar petrol fiyatlarında yaşanan düşüş nedeniyle zora giren Rus ekonomisine katkı sağlamaktadır.[306]

Türk Akımı Projesi'nin Türkiye ve Rusya için artıları sıralanacak olunursa;[307]

- Rusya politik sorunlar yaşadığı Ukrayna'yı aradan çıkartarak güvenilir bir transit ülkeye sahip olmuş olacak
- Talep edilen pazarlara doğrudan ulaşabilecek
- Türkiye, doğrudan ulaşan ikinci bir doğal gaz hattına sahip olacak ve transit ülke faktörünü ortadan kaldıracak
- Gaz transit merkezi olma hedefini gerçekleştirmek adına imkân bulabilecek
- Proje, Güney Akım'a nazaran daha az maliyetli olacak ve Bulgaristan gibi anlaşmalar üzerine sorun yaşanan devletlerle de uğraşmak zorunda kalınmayacaktır.

Bunlarla birlikte, Batı'nın Rusya ile ilişkilerinin kötüye gitmesi durumunda, Türkiye'nin zorda ve seçim yapmak durumunda kalabilme ihtimali

[304]"AB'den Kuzey Akım 2'yi Durdurma Çağrısı", https://enerjigunlugu.net/icerik/31551/abden-kuzey-akim-2yi-durdurma-cagrisi.html [01.04.2019].
[305]"Vucic: Türk Akımı'nın Sırbistan'dan Geçen Kısmının Yapımına En Kısa Zamanda Başlanacak", https://tr.sputniknews.com/avrupa/201903301038508772-vucici-turk-akimi-srbistan-bolumu insasienkizazamandabaslayacak/?utm_source=https://t.co/2PVq9WTpRq&utm_medium=short_url&utm_content=mcQ3&utm_campaign=URL_shortening [01.04.2019].
[306] Mehmet Can Demirci, "Türk Akımı mı, Rus Akımı mı? Boru hattı en çok kime yarıyor?", https://tr.euronews.com/2019/01/28/turk-akimi-mi-rus-akimi-mi-dogal-gaz-boru-hatti-en-cok-kime-yariyor [01.04.2019].
[307] Oğuzhan Akyener, Çağrı Şirin, **age,** 120.

bulunmaktadır.[308]Nitekim AB'nin Rusya'ya karşı doğal gaz temininde alternatif politikalar geliştirmesi hem Rusya'nın bölge üzerine yürüttüğü politikasını hem de Türkiye'nin yürüttüğü politikaları önemli ölçüde etkileyecektir. Bu durum, Türkiye'den ziyade Rusya'nın hassasiyet ve kırılganlık oranını etkileyecektir. Böylelikle hem Avrupa'ya karşı hem de Türkiye'ye karşı pazarlık gücünde düşüş yaşayacaktır.

Türk Akımı Projesi muhatabı olan tüm aktörler için kritik bir pozisyondadır. Çünkü bu aktörlerin birbirlerine olan bağımlılıkları bulunmaktadır. Bağımlılıkları gidermek adına alternatif yolların bulunması ise kısa vadede mümkün gözükmemektedir.

4.4. Akkuyu Nükleer Enerji Santrali

Türkiye ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi ele alınırken, bağımlılığın asimetrilerini etkileyen unsurlar arasında Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin oluşturduğu şartlar da bulunmaktadır. Bu nedenle, bu başlıkta Türkiye'nin enerji politikaları doğrultusunda, arz çeşitliliğine yönelik sahip olmayı hedeflediği Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin iki ülkenin bağımlılığının asimetrilerine olan etkisi ele alınacaktır.

Genel olarak bakıldığında, dünya genelinde nükleer enerji santrallerinin yaygınlaşmaya başlamasına neden olan etkenlerden birisi 1973 Petrol Krizi olmuştur. Bunun nedenleri arasında, petrol, doğal gaz ve diğer hidrokarbon kaynaklara sahip olamayan devletlerin bağımlılıklarını azaltmak ve enerji arz güvenliklerini sağlamak istemeleri bulunmaktadır. Nükleer enerjinin Türkiye'deki geçmişine bakıldığı zaman, Türkiye 1957 yılında Uluslararası Atom Enerji Ajansı'na(UAEA) katılmış, 1960'lı yıllardan itibaren nükleer santrale sahip olma yönünde girişimlerde bulunmuş fakat amacına ulaşmada bir takım güçlükler yaşamıştır. Türkiye, yıllarca süren uğraşlar sonucu hedefine ulaşmış ve 2010 yılında Rusya ile Akkuyu Nükleer Enerji Anlaşması yapılmıştır.

Türkiye'nin enerji tüketimi, artan nüfusundan ve sanayileşmeden kaynaklı olarak her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin nüfus artışı ve hızlı sanayileşmesi enerji ihtiyacını bir önceki yıla göre %10 arttırmaktadır. Bu durum,

[308]"Erdoğan'ın Rusya Gündemi Enerji Ağırlıklı", http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdoganin-rusya-gundemi-enerji-agirlikli-13457166 [01.04.2019].

Türkiye'nin enerji ihtiyacının 7 yılda bir ikiye katlanması anlamına gelmektedir.[309]Artan enerji tüketimi, elektrik enerjisi üretiminde daha fazla kullanılmasından dolayı, çoğunlukla doğal gaz gibi fosil kaynaklardan sağlanmaktadır. Fakat birçok ülke gibi Türkiye de fosil kaynaklara olan bağımlılıklarını azaltmak adına yeni yollar aramaktadır. Aranan alternatif yollar arasında yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerji de bulunmaktadır.

Enerji tedarikinin sağlanmasında çeşitlilik unsuru bakımından nükleer enerjiye büyük önem verilmektedir. Bu açıdan, Türkiye nükleer enerjiyi kendi topraklarında üretmek hakkını korumuştur. Bu nedenle, Türkiye enerji arzının güzergâhını boru hatları projeleriyle çeşitlendirmeye çalışırken aynı zamanda kaynak çeşitlendirmesinde nükleer enerjiye de yer vermiştir.[310]

Türkiye için yenilenebilir kaynak denemelerinin ardından farklı olabilecek bir yol olan nükleer enerji, bir takım artılara sahipken aynı zamanda bazı tedirginlikleri de barındırmaktadır. Bu tedirginlikler arasında, Türkiye'nin enerji politikasının temel unsurları olan dışa bağımlılığın azaltılması ve arz çeşitliliğinin temini hususları da bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ticareti ilişkileri ele alınırken, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin Türkiye'nin doğal gazda büyük ölçüde bağımlı olduğu Rusya'ya yaptırılmasının iki ülke arasındaki bağımlılığın asimetrilerini ne ölçüde etki edeceği önem arz etmektedir.

Bu bağlamda bakıldığında, nükleer enerji santraline duyulan ihtiyacın gerekliliği üzerine bir takım anlaşmazlıklar vardır. Bu anlaşmazlıkları tetikleyen unsurlar arasında radyoaktif sızıntı ihtimali bulunmaktadır.[311] Buna karşın, yetkililer tarafından ÇED raporuna onay verildiği ifade edilmiştir. Bir başka açıdan da nükleer enerji, kaynak çeşitliliği ve arz güvenliği için önemli görülmektedir.[312] Nükleer enerji üzerine farklı bakış açılarına sahip olunsa da, doğal gazın en iyi alternatifleri olarak yenilenebilir kaynaklarla birlikte nükleer enerji ön plana çıkmaktadır.

---

[309] Ahmet Yüksel Özemre, "Yeni nükleer enerji kanunu türkiyeyi nereye götürür?", **Stratejik Analiz**, s.93 (2008): 27.
[310] Hasan Öztürk, Ömer Faruk Türk, "Prof. Dr. Nurşin Ateşoğlu Güney ile Söyleşi", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, (2013): 19.
[311]"Türkiye'nin Nükleer Enerji Serüveni", https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/turkiyenin-nukleer-enerji-seruveni [04.03.2019].
[312] Yurdagül Şimşek, "Enerji Bakanlığı Vekillerin Akkuyu NGS ile İlgili Sorularını Yanıtladı: Bugün devrede olsaydı elektrik ihtiyacımızın yüzde 12'sini karşılıyor olacaktı", https://tr.sputniknews.com/columnists/201811261036321780-enerji-bakanlik-akkuyu-ngs-soru-devre-elektirik-ihtiyac/ [03.03.2019].

Bu kapsamda, yenilenebilir kaynakların güçlendirilmesi enerji politikaları doğrultusunda arz çeşitliliği için mühimdir. Rüzgâr, güneş gibi yenilenebilir kaynakların verimlilikleri mevsimlere göre değişkenlik göstereceği için, bunlar güvenli fakat güvenilir değildir, nükleer enerji santrali kadar etkin görülmemektedir.[313] Fakat nükleer enerjinin güvenirliliğini zedeleyecek örnekler de yaşanmıştır. Nükleer enerjinin olumsuz ve tehlikeli etkilerinden birisi olan tehlikeli maddelerin yayılması, Çernobil ve Fukushima felaketlerinde görülmüştür. İhmalkârlıktan kaynaklanan bu felaketlerin etkisi çok büyük olmuştur. Böylelikle nükleer enerjinin güvenli olduğu düşüncesi sarsılmıştır.[314]

Nükleer enerji, kullanılan uranyumun maliyetinin doğal gaz veya petrole göre daha az olması ve elektriğin üretim maliyetleri üzerinde de dengeleyici unsur olması nedeniyle enerji güvenliği için önemlidir.[315] Nitekim, güvenlik kavramının enerji arzı üzerindeki etkisine daha önce değinilmişti. Diğer önemli unsur ise,nükleer enerjinin doğal gaz ve petrole göre fiyat istikrarına sahip olmasıdır. Çevresel etki olarak ise, karbon salınımının önlenmesi nükleer enerjinin en önemli özelliklerindendir.[316] Bunlarla birlikte, nükleer enerji üretilirken kullanılan hammaddenin azlığı maliyeti düşürmekte, üretilen enerjinin 10 yıl depolanabilmesi yönünde avantajlara da sahip olunmaktadır.[317] Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin 9 şiddetindeki bir depreme ve 400 tonluk bir cismin düşmesine karşı dayanıklı olduğu ifade edilmiştir. Fakat bu iddianın aksi de dile getirilmektedir.[318]

Karşılıklı bağımlılık ekseninde ele alındığı zaman, nükleer enerjiye sahip olmanın enerji güvenliğine olan pozitif etkisi olarak, iki ülkenin bağımlılıkları arasındaki asimetrileri azaltıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle, bağımlılık oranı yüksek olan devletin hassasiyetve kırılganlık oranlarında azalma

---

[313]"Nükleer Santraller ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler", 31, https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fN%C3%BCkleer+Santraller+ve+%C3%9Clkemizde+Kurulacak+N%C3%BCkleer+Santrale+%C4%B0li%C5%9Fkin+Bilgiler.pdf [19.03.2019].

[314] Cem İskender Aydın, "Nuclear Energy in Turkey: Past, Present and Future", 5, file:///C:/Users/TLM/Downloads/NuclearEnergyinTurkeyPastPresentFuture%20(3).pdf [04.04.2019].

[315] Erkan Erdoğdu, "Nuclear Power in Open Energy Markets: A Case Study of Turkey**",** **Energy Policy** s. 35 (2007): 3064.

[316] Emre İşeri, Cem Özen, **age**, 166.

[317] Erdal Tanas Karagöl, "Nükleer Enerji Neden Gerekli?", https://www.setav.org/nukleer-enerji-neden-gerekli/ [06.01.2019].

[318]Rengin Aslan, "Akkuyu: Nükleer Enerji Güvenli Mi?" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150212_akkuyu_nukleer_santral [06.01.2019].

olabilecektir. Nükleer enerji koşullara göre, iki ülke arasındaki pazarlık gücü ve maliyetdengesini de değiştirme imkânına sahip olabilmektedir.

Nükleer enerjinin ve geleceğinin bağımlılık asimetrileri üzerindeki etkisi, diğer kaynaklarda olduğu gibi maliyet etkisine de bağlı olmaktadır. Fakat ana etken bu değildir. Nükleer enerjinin geleceği, ekonomik performansı, tehlikeli maddelerin yayılması, terör tehdidi, radyoaktif atık, toplum algısı gibi nedenlere de bağlı olmaktadır. Bu sorunların çözümünü etkileyen en önemli etkenlerden birisi ulusal ve uluslararası politik sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.[319]

Türkiye ve Rusya ilişkisinde Akkuyu Nükleer Enerji santrali ele alındığında;

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını azaltılması bakımından Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin Rusya'nın 20 milyar ABD doları sermayesiyle, risk oranının Rusya'ya ait olacak şekilde kurulması planlanmaktadır. Santralden 40 milyar kWh elektrik üretilecek olup, üretilen elektrik sayesinde ithal edilen doğal gazda, 8 milyar metreküp, yani 3,6 milyar ABD doları miktarında azalma görülecektir. Üretilen elektrik enerjisinin %50'sinin 15 yıl boyunca TETAŞ tarafından alınması şartı sağlandıktan sonra yıllık olarak proje şirketi net karının %20'sini 45 yıl sonra Türk tarafına verecektir. Bu şekilde, dışa bağımlılığın azalmasında bir etki görüleceği düşünülmektedir.[320] Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin, uluslararası alanda artan enerji fiyatlarına karşı enerji maliyetinin etkisini azaltacağı ifade edilmektedir.[321]

Fakat anlaşma metni kapsamındaki şu hususlara da dikkat etmek gerekmektedir;[322]

- Rus Yetkili Kuruluşlarının Proje Şirketi'ndeki toplam payları, hiçbir zaman %51'den az olamaz. Proje Şirketi'nin geride kalan azınlık hisselerinin dağıtımı, her zaman, ulusal güvenlik ve ekonomi konularında ulusal çıkarların korunması amacıyla tarafların rızasına tabidir.
- Bu projenin yatırım ve işletim dönemlerini kapsayan risklerin sigortalanması sorumluluğu proje şirketine aittir.

[319]Erdoğdu, **age**, 3067.
[320] "Nükleer Santraller, 44.
[321] Yunus Furuncu, "Hızlı Büyüyen Türkiye'ye Nükleer Enerji Desteği", https://www.setav.org/hizli-buyuyen-turkiyeye-nukleer-enerji-destegi/ [08.01.2019].
[322] "Milletlerarası Andlaşma(6007 S.K)", **Resmi Gazete**, 27721 (Temmuz 2010): 3-5.

- Rus Tarafı, Proje Şirketi'nin başarısızlığı halinde, iş bu Anlaşma'dan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyi temin etmek amacıyla gerekli tüm yetkinlik ve kabiliyete sahip olması öngörülen Proje Şirketi'nin halefini belirlemede tüm sorumluluğu üstlenecektir.
- Her bir Güç Ünitesi için ESA'nın sona ermesini müteakip, ancak her bir Güç Ünitesinin ticari işletmeye giriş tarihinden sonra 15 yıldan daha erken olmamak kaydıyla, Proje Şirketi, NGS ömrü boyunca, NGS Ünite 1, Ünite 2, Ünite 3 ve Ünite 4 için, Türk Tarafı'na yıllık bazda Proje Şirketi'nin net kârının %20'sini verecektir.
- Proje Şirketi, NGS tarafından üretilen elektrik de dâhil olmak üzere NGS'nin sahibidir.

Şeklindeki maddelerde, anlaşmanın Türkiye için bazı olumsuzluklara neden olma potansiyeline sahip olabileceği görülmektedir.Fakat anlaşmanın 13. ve 14. Maddeleri'nde yer alan "fikri mülkiyet" ve "ifşa koşulları" başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklarda, bilgilerin erişiminin sınırlı tutulmasının ulusal mevzuatlara göre düzenleneceği ifade edilmiştir.[323] Bu nedenle, anlaşma şartlarının yayınlanan kısmı Türkiye için bazı olumsuzluklar içerse de, projenin görünen halinden farklı boyutları olduğu da anlaşılmaktadır.

Akkuyu Nükleer enerji santralinin önemli bir özelliği de dünyada ilk kez bir nükleer santralin, BOO modeli "yap, işlet, sahip ol"(Build Own Operate) anlayışıyla yapılacak olmasıdır. Öte yandan proje, uzun vadeli sözleşmelerle inşa edilmiştir.[324] Buna ek olarak, Türkiye'nin sahip olacağı ilk nükleer enerji santralinin(VVER-1200) daha önce hiçbir yerde denenmemiş ve bir ilk olması yaşanabilecek bir ihmalkârlığın ne gibi sonuçlara sebebiyet vereceğinin belirsizliği de söz konusudur. Bu belirsizlik, ülkenin enerji güvenliği için tehlikeli olarak görülmektedir.[325]

Türkiye, nükleer enerji santraliyle enerji arzında çeşitlilik yaşayacaktır. Fakat enerjide bağımsızlaşma hususunda soru işaretleri mevcuttur. Nükleer enerji ile birlikte enerji arzında bağımsızlaşmayı sağlayabilecek unsurlardan birisi de yeterli

[323]Milletlerarası Andlaşma, **age,**7-8.
[324] Telli, **age,** 168.
[325]Aydın, **age**, 274.

miktarda uranyuma ve bunu işleyecek teknolojiye sahip olunması olarak görülmektedir.[326] Buna karşın,anlaşma metninde yakıtın Rusya'dan alınması yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır. Buna ek olarak, zaman içerisinde yakıtın Türkiye'de üretilmesi imkânı da bulunmaktadır.[327]Bu durum da bağımlılık yönünde değerlendirildiğin de Türkiye için pozitif bir unsur olmaktadır.

İlerleyen süreçlerde Türk şirketlerinin, katılacakları projeler ve kazanacakları tecrübelerle diğer ülkelerin nükleer santral projelerinde tedarikçi olabilme imkânı bulabilecekleri düşünülmektedir.[328] Böylece, Orta veya Uzun vadede alınan eğitimler ve tecrübelerle birlikte Türkiye'nin tedarikçi pozisyonuna ulaşması durumunda, enerji güvenliğinde bağımsızlaşma hedefi adına büyük bir adım atılabilecektir.

Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nde kullanılan modellere bakıldığında, Türkiye'nin enerji transferi yapacağı YSİ ve YİD modelleri, santrali inşa eden ülkeyi bilgi, teknoloji, sağlanan yakıt ve üretim miktarı konusunda asıl belirleyici olarak seçmektedir. Bu durum ise enerji güvenliğinin geleceği için tehlikeli görülmektedir.[329]

Rusya'nın Akkuyu Nükleer Enerji Santrali ile ilgili amaçları arasında projenin "stratejik yatırım" olarak kabul edilmesinin istenmesi de bulunmaktadır. Rusya bu şekilde, Türkiye'deki vergi indirimlerinden yararlanmak istemektedir. Bu şartlar büyük ölçüde kabul edilecek görülmektedir ve bu şekilde Rusya BOO Modeli'yle farklı jeopolitik ve jeoekonomik avantajlar elde etme imkânı bulabilecektir.[330]

Rusya'nın enerji politikaları kapsamında yaptığı uygulamalarına bir örnek olarak, nükleer enerji ve uranyumun zenginleştirilmesi yönünden İran'a verdiği destek gösterilebilmektedir. Bu şekilde İran'ın Türkmenistan ve Azerbaycan'la birlikte ortak yürütebilecekleri doğal gaz boru hattı projelerini engellemeyi amaçlanmaktadır. Rusya İran'ın komşularıyla ilişkilerindeki pozisyonundan yararlanarak bu politikasını pekiştirmeye çalışmakta ve ilişkilerinin iyi olduğu bir diğer devlet olan Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmesi yönünde destek

[326] Emirhan Göral, Ferat Kaya, "Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası", **Akademik Bakış Dergisi**, s. 57 (2016): 429.
[327] Nükleer Santraller, 44.
[328] "Akkuyu Nükleer Güç Santrali neler getirecek?", https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/akkuyu-ngs-neler-getirecek/25 [12.01.2019].
[329] Göral, Kaya, **age**, 432.
[330] Telli, **age**, 172.

vermektedir.[331]Bu örnektekine benzer politikaların Türkiye'ye karşı uygulanması ihtimali de farklı bir kaygı unsurunu ortaya çıkarmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte, hidrokarbon kaynaklara bağımlılıkları olan devletlerin, bağımlılıklarını azaltmak amacıyla nükleer enerji ve yenilenebilir enerjiye sahip olma çabalarının, dünya üzerindeki doğal gaza ve petrole olan bağımlılığın yüksek olması nedeniyle kısa vadede istenilen düzeyde sonuç vermeyeceği düşünülmektedir.[332] Fakat daha önce tecrübe edinilmemiş bir alanda hedeflere ulaşmak için daha çok orta ve uzun vadeli perspektifler gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin enerji bağımlılığını azaltma yönündeki çabalarından birisi olan nükleer enerji projesi uzun süredir amaçlanan bir projedir. Fakat bu yönde atılan ilk adım olan Akkuyu Nükleer Enerji Santrali çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Yukarıda, anlaşmanın olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Karşılıklı bağımlılık ekseninde ele alındığında ise, anlaşmanın bazı yönlerinin Türkiye'nin Rus enerjisine karşı hassasiyet ve kırılganlığını arttıracağı öngörülmektedir. Fakat önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, enerji güvenliği kapsamında sadece arz bağımlılığı bulunmamakta, aynı zamanda talep bağımlılığı da bulunmaktadır. Bu nedenle, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali Rusya için Türkiye'nin enerji talebine olan hassasiyetini ve kırılganlığını artırıcı bir unsur olmuştur. Bununla birlikte, karşılıklı bağımlılık kuramının temel argümanlarından birisi bağımlılığın asimetrik oluşudur. Buradan yola çıkılacak olunursa, projenin bağımlılığın asimetrilerinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

[331] Bilgin, **Yeni Asya'nın**, 5.
[332] Lehmann, **age,** 21.

5. SONUÇ

Soğuk Savaş döneminin sonlanmasının ardından devletlerarası etkileşim ve işbirliği olanakları artmış ve ekonomik ilişkiler önem kazanmıştır. Ekonomik İlişkilerin ön plana çıkmasını etkileyen unsurlardan birisi de 1973 Petrol Krizi'yle birlikte ortaya çıkan enerji ticareti olmuştur. Yaşanan krizle, enerji güvenliğinin dış politikada ne kadar etkili olabileceği görülmüş, buna bağlı olarak güvenlik ve jeopolitik kavramlarıyla olan ilişkisi ön plana çıkmıştır.

Böylelikle, devletlerarasındaki ilişkilerin geleneksel kalıpların dışında ele alınabileceği bir atmosfer oluşmuştur. Değişen şartlarla birlikte karşılıklı bağımlılık olgusudevletlerarası ilişkilerin anlaşılmasındaetkin rol oynamaya başlamıştır. Ekonomik ilişkilerin ön plana çıkmasıyla ülkeler arası karşılıklı bağımlılık ilişkisinin analiz edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, karşılıklı bağımlılık teorisi devletlerarası karşılıklı bağımlılık ilişkisini "maliyet" ve "kısıtlama" unsurlarına dayandırmış ve ilişkileri simetrik değil de asimetrik olarak ele almıştır.

Bu süreçte, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde de ekonomik ilişkiler önemli bir faktör haline gelmiştir. Enerji güvenliği kavramı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. İki ülke arasında arz-talep ekseninde şekillenen enerji ticaretinde doğal gaz büyük önem arz etmiştir. Enerji ticareti ilişkilerini etkileyen en önemli unsur Türkiye'nin artan enerji ihtiyacı ve buna bağlı olarak doğal gaz talebi olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ekonomik ilişkilerde gelişmeler yaşanırken, jeopolitik yönden iki ülkenin de ilgi duyduğu bölgeler üzerinde bir takım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu anlaşmazlıklar, iki ülkenin birbirlerine yönelik uyguladıkları politikaları etkilemiştir. Buna karşı, 2000'li yıllarla birlikte ilişkiler stratejik ortaklık yönünde ilerlemiştir.

Rusya'nın enerji politikasını ve dış politikasını şekillendiren faktörlerden birisi, enerji güvenliği kavramının dış politikada etkili olmasının yanında, kavramın bir araç olarak kullanılması anlayışıdır. Böylelikle, Geleneksel güç anlayışıyla birlikte ekonomik güç de ön plana çıkmıştır. Enerji güvenliğinin dış politikanın bir

aracı olarak kullanılması Rus dış politikasında açıkça görülmüştür. Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını başta BDT devletlerine karşı kullanmak üzere bir dış politika aracı haline getirmiştir. Nitekim bunu bazen Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı cezalandırma politikası olarak, bazen de Ermenistan ve Belarus'a karşı ödüllendirme politikası olarak uygulamıştır. Bunlarla birlikte, Rusya'nın enerji politikası hedefleri arasında bölgeye hakim bir gaz tedarikçisi olmak da yer almaktadır. Bu anlamda Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerine önem vermiştir. Fakat politik sıkıntılarla birlikte gaz tedariğini kesme yönündeki tutumları ilişkilerini etkilemektedir.

Türkiye'nin enerji politikası ise, fosil kaynaklar yönünden yetersiz olmasından ve artan enerji ihtiyacından kaynaklı olarak dış politikasını ve enerji politikasını etkilemiştir. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, bağımsızlığını kazanan devletlerle olan ilişkileri bu eksende şekillenmiştir. Türkiye bu bölgede hem kültürel bağlar hem de enerji arzını çeşitlendirme ihtiyacıyla hareket etmiştir. Öte yandan, Türkiye'nin enerji politikasının belirlenmesinde jeopolitik konumu da etkili olmuş ve Kuzey-Güney ve Doğu- Batı koridorunda enerji hubu olmayı hedeflemiştir. Böylelikle, fosil kaynaklar bakımından zengin olamasa da transit ülke olarak kaynakların geçiş güzergahı üzerinde söz sahibi olmayı enerji politikası olarak belirlemiştir.

Türkiye ve Rusya arasında Batı Hattı projesinin hayata geçirilmesiyle başlayan enerji ticareti ilişkisi günümüze kadar farklı aşamalar kaydetmiştir. Türkiye'nin Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük ikinci doğal gaz ithalatçısı olması iki ülkeyi de birbirleri için önemli hale getirmiştir. Bu süreçte yapılan enerji projesi anlaşmaları ve ticaret anlaşmalarıyla iki devlet arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri geliştirilmiştir.

Enerji projeleriyle birlikte doğal kaynakların ülkelerin karşılıklı bağımlılıklarının asimetrilerine olan etkileri incelenmiş ve bu bağlamda bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında:

- Batı Hattı projesinin Türkiye'de sanayinin en çok geliştiği, nüfus ve tüketim yönünden en büyük bölgesi olan Marmara bölgesini beslemesi Türkiye'nin hassasiyet(sensivity) ve kırılganlık(vulnerability) düzeyini etkilemektedir. Hattın Türkiye'ye

gelene kadar farklı ülkelerden geçmesi, transit ülke tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak, ihraç eden ve transit ülke arasında yaşanabilecek sorunların Türkiye'nin enerji ithalatına olumsuz etki etmesi söz konusu olmuştur. Öte yandan, transit ülke faktörü yalnızca Türkiye için değil Rusya için de önemli bir sorun olmuştur. Nitekim Ukrayna ile yaşadığı politik ve ekonomik sorunlar, talep güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Bu durum da Rusya'nın hassasiyet(sensivity) ve kırılganlık(vulnerability) düzeyini etkilemiştir.

- Mavi Akım projesinin ise, büyük ölçüde asimetrileri arttırıcı bir unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Rus gazının yerine Kafkas ve Orta Asya devletleriyle alternatif yollar bulmaya çalışan Türkiye hedefine tam anlamıyla ulaşamamıştır. Anlaşmanın çoğunlukla Türkiye için olumsuz sonuçları olmasının en önemli sebepleri; "al ya da öde" uygulaması, Rusya'nın izni olmadan üçüncü ülkelere gaz verilememesi, Türmen gazının projeye dahil edilmesinin engellenmesi ve doğal gaz ücretinin ödenmesinde kullanılan %70'inin mal karşılığında ödenmesi uygulamasının kaldırılmasıdır. Bu etkenler Türkiye'nin enerjide bağımsızlaşma ve enerji hubu olma hedefine ulaşmasını engellemektedir. Bu durum Rusya için ise pazarlık gücünü (bargaining power) arttırıcı bir unsur olmuş ve enerji politikası hedeflerini gerçekleştirmesinde katkı sağlamıştır.

Türk Akımı Projesi ise, sahip olunan jeopolitik konumun asimetriler üzerinde yapacağı etkiyi göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda dış politikadaki anlaşmazlıkların da projeler ve asimetriler üzerindeki etkilerini göstermektedir. Jeopolitik konumun etkisine bakıldığında, fosil kaynaklar yönünden yetersiz olan Türkiye, konumu gereği transit ülke pozisyonunda olarak Rusya'ya olan bağımlılığının asimetrilerine etki edebilme ve projenin Avrupa'ya uzanacak olan ikinci hattı için enerji kartına sahip olmuştur. Öte yandan, projenin tamamlanmasıyla birlikte Batı Hattı projesinin iptal olması kararlaştırılmıştır. Böylelikle, Rusya ile hat güzergahında bulunan diğer devletlerle yaşanabilecek/yaşanan sorunların ortadan kalkması sağlanıp enerji tüketimi fazla olan Marmara bölgesinin enerji temini tehlikesi azaltılmış olacaktır. Batı Hattı'nın

iptal edilmesinin Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı sorunlara ve buna bağlı olarak talep güvenliğinin sağlanmasına da pozitif etkileri olacaktır.

Bununla birlikte dış politikadaki anlaşmazlıkların etkisine bakıldığında, Türk Akımı Projesi Güney Akım projesinin alternatifi olarak adlandırılmıştır. 2014 yılındaki Ukrayna Krizi'yle birlikte projenin geleceği etkilenmiş ve yön değiştirmiştir. Benzer sorun Türk Akımı için de yaşanmıştır. Güney Akım projesinin durdurulmasıyla görüşmelere başlanan Türk Akımı projesi Uçak Krizi ile birlikte sekteye uğramıştır. Fakat daha sonra düzelen politik ilişkilerle birlikte projenin inşasına başlanmıştır. Dış politika tutumunun önemini gösteren bir diğer unsur ise, projenin ikinci hattının inşasının gerçekleşmesinde Avrupa ülkelerinin tutumlarıdır. Rusya ile gaz kesintileri üzerine yaşadıkları sorunlar bu ülkeleri alternatif yollar aramaya itmiştir. Yine de AB ve ABD Türk Akımı projesine karşı sert tutum sergilemişlerdir. Buna karşı AB kararları ile projenin gerçekleşmesini isteyen Avrupa ülkeleri çatışma yaşamaktadır. Bu nedenlerden dolayı Rusya, projenin ikinci aşamasının inşaası için gaz alımının kesin olacağı yönünde taahhüt istemektedir. Böylelikle, Rusya'nın talep güvenliği yönünden kaygıları olduğu görülmektedir. Nitekim gaz tüketiminde en büyük talepleri Avrupa'dan almaktadır. Bu belirsizlik onun hassasiyet(sensivity) ve kırılganlık(vulnerability) düzeyini etkilemektedir. Aynı zamanda Avrupa'nın bölünmüşlüğü Türkiye ve Rusya lehine imkan sağlayabilmektedir.

İki ülke arasındaki enerji ticareti ilişkisinde doğal gaz temel bir unsur iken, nükleer enerji ilişkileri farklı bir yöne doğru çekmiştir. Şöyle ki, enerji kaynağına bağımlı olan bir ülkenin bağımlılığını azaltmak için kaynak çeşitliliğine gitmesi alternatif yollardan birisidir. Türkiye için de nükleer enerji 1950'li yıllardan beri bu anlamda bir hedef olmuş ve bu doğrultu da adımlar atılmıştır. Böylece 2010 yılında Akkuyu nükleer enerji santrali için Rusya ile anlaşmaya varılmıştır.

Akkuyu nükleer enerji santralinin inşası, bazı teknik ve politik tereddütlere neden olmuştur. Bu tereddütlerin başında; inşa edilecek nükleer enerji santralinin daha önce hiçbir yerde denenmemiş olması, BOO Modeli'nin uygulanması, büyük payın santrali inşa eden şirkete verilmesi gibi faktörler gelmektedir. Bu faktörlerle birlikte, yapılacak nükleer enerji santralinin daha önce hiçbir yerde denenmemesinin ciddi kazalara mahal verebileceğini, aynı zamanda atık problemleriyle ilgili olarak da çevreye ve deniz canlılarına zarar vereceği düşünülmektedir. Akabinde, BOO

modelinin "yap, işlet, yönet" anlayışına sahip olmasının Rusya ile olan karşılıklı bağımlılık asimetrilerini arttıracağı ve benzer argümanla büyük payın santrali yapan şirkete verilmesi de Türkiye'nin enerji güvenliğini sağlamak adına enerjide bağımsızlaşma çabasına da olumsuz etki edeceği düşünülmektedir.

Fakat çevreye olan etkisine yönelik ÇED raporunun onayı olmadan hareket edilmeyeceği ve kaza riskinin yapılacak denetimlerle önüne geçebileceği ifade edilmiştir.[333] Buna ek olarak anlaşmada gizli tutulan maddeler, anlaşmanın asimetrilerine tamamen olumsuz etki edeceği yönünde çıkarımlar yapılmasını engellemektedir. Anlaşmayla birlikte Türkiye arz çeşitliliğine gitmiş olsa da kısa vadede Rusya ile olan karşılıklı bağımlılık ilişkisinin olumsuz yönde etkileneceği sonucuna varılmıştır.

Rus kaynaklarına karşı alternatif yollara arasında öne çıkanlar; TANAP ve Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon yataklarıdır. TANAP'ın gerçekleşmesi asimetriler üzerinde etki edebilecektir. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları konusunda ise bölge devletleriyle yaşanan anlaşmazlıklar bağımlılığın asimetrilerinin kısa vadede etkilenmeyeceğini düşündürmektedir.

Son olarak, anlaşmaya varılan projeler asimetriler üzerinde dönemlerinin koşullarına göre olumlu ve olumsuz etkilere neden olmuşlardır. Bağımlılıkların asimetrileri değerlendirilirken, her ne kadar enerji arzı yönünden kaygılar ön plana çıksa da talep güvenliği yönünden de ciddi kaygıların bulunduğu dikkate alınmalıdır. Yapılan anlaşmalar Türkiye'yi hassasiyet ve kırılganlık açısından etkilediği gibi Rusya'yı da gaz ihracatı yaptığı ikinci en büyük ülkenin Türkiye olması ve bölge devletleriyle yaşadığı sorunlar yüzünden alternatif yol bulma imkanının azalması nedeniyle etkilemektedir. Bu sebeple, Rusya'nın pazarlık gücü ve kırılganlık oranının büyük ölçüde olumsuz yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.

[333] "Nükleer Santrallerin Çevreye Etkileri Var mıdır?", http://www.taek.gov.tr/tr/sik-sorulan-sorular/136-nukleer-enerji-ve-nukleer-reaktorler-sss/844-nukleer-santrallerin-cevreye-etkileri-var midir.html [21.04.2019].

KAYNAKÇA

"AB Türk Akımı-2'ye Müdahale Etmeyeceğine Dair Garanti Vermeli". http://enerjienstitusu.de/2019/03/05/ab-turk-akimi-2ye-mudahale-etmeyecegine-dair-garanti- vermeli/ [01.04.2019].

"AB'den Kuzey Akım 2'yi Durdurma Çağrısı". https://enerjigunlugu.net/icerik/31551/abden-kuzey-akim-2yi-durdurma-cagrisi.html [01.04.2019].

Akdoğan, Ömer. "Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi". Yüksek Lisans Yezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Akkuyu Nükleer Güç Santrali neler getirecek?". https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomi/akkuyu-ngs-neler-getirecek/25 [12.01.2019].

Aktürk, Şener. "Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002)". **Turkish Studies.** c. 7. s.3 (2006): 337-264.

Akyener, Oğuzhan, Çağrı Şirin. "Russian Chess on Gas Politics: Evaluation of Turkish Stream", http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/6590 [11.02.2019]: 108- 123.

Ang, B.W, W.L.Choong n, T.S.Ng. "Energy security:Definitions, Dimensions and Indexes". **Renewable and Sustainable Energy Reviews**. c. 42. (2015): 1077-1093.

Aras, Bülent, Emre İşeri. "The Nabucco Natural Gas Pipeline: From Opera to Reality". **SETA Policy Brief.** s.34 (2009): 1- 12.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**. 3.bs. İstanbul: Alfa, 1999.

Armaoğlu, Fahir. **20.yy Siyasi Tarihi.** 16.bs. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007.

"Aslan, Rengin. "Akkuyu: Nükleer Enerji Güvenli Mi?", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150212_akkuyu_nukleer_santral [06.01.2019].

"Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)". http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa [12.04.2019].

Aydın, Cem İskender. "Nuclear Energy in Turkey: Past, Present and Future", 1- 16, file:///C:/Users/TLM/Downloads/NuclearEnergyinTurkeyPastPresentFuture%20(3).pdf [04.04.2019].

Bahgat, Gawdat. "Global Energy Outlook: Opportunities and Challenges". **Perceptions.** c. 19, s. 3 (2014): 5- 15.

_____.**Energy Security: an interdisciplinary approach.** 1.bs. New Delhi: John Wiley & Sons, 2011.

"Bal, İdris. "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi". **21.yüzyılda Türk Dış Politikası.** ed. İdris Bal. İstanbul: Nobel Yayın, 2004, 823- 841.

Baran, Zeyno. "Security Aspect of the South Stream Project". **Center for Eurasian Policy**

Baumann, Florian. "Energy Security as Multidimensional Concept". **Center for Applied Policy Research.** (2008): 1-16.

"BDT'nin tarihçesi, amaçları ve hedefleri". https://tr.sputniknews.com/infografik/201701121026740030-bdt-rusya-ukrayna-beyazrusya-ermenistan-azerbaycan-kazakistan/ [02.03.2019].

Bilgin, Mert. "Yeni Asya'nın Enerji Paradigmasında Orta Asya ve Kafkaslar: Rusya, AB, ABD, Çin, İran ve Türkiye arasındaki açmazlar ve stratejik açılımlar". http://www.stratejikongoru.org/pdf/yeniasyaninenerjiparadigmasi.pdf [12.04.2019]: 1-15.

_____.**Avrasya Enerji Savaşları.** İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Biressellioğlu, Mehmet Efe. **European Energy security: Turkey's Future Role and Impact.** London: Palgrave Macmillan, 2011.

Bozoğlu Sezer, Duygu. "Türk- Rus İlişkileri: Düşmanlıktan Fiili Yakınlaşmaya". **Türkiye'nin Yeni Dünyası.** çev. Hür Güldü. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Bradshaw, Michael J. "The Geopolitics of Global Energy Security". **Geography Compass.** c. 3. s. 5 (2009): 1920- 1937.

Bull, Hedley. **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics.** 3.bs. Newyork: Palgrave, 2002.

Buzan, Barry. **People,States and Fear: The National Security Problem in International Relations.** Brighton: Wheatsheaf Books, 1983.

Casier, Tom. "The Rise of Energy to the Top of the EU Russia Agenda: From Interdependence to Dependence?". **University of Kent, Brussels School of International Studies.** (2011): 536- 552.

Cohen, Saul Bernard. **Geopolitics: The Geography of International Relations.** 3.bs London: Rowman & Littlefield, 2015.

Çelik Wiltse, Evren. "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık". **Küresel Siyasete Giriş.** ed. Evren Balta. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014:133-151.

Çelik, Hatice. " Özbekistan: Orta Asya'nın Kilidi". https://www.sde.org.tr/hatice-celik/genel/ozbekistan-orta-asyanin-kilidi-kose-yazisi-8261 [02.03.2019].

Çelikpala, Mitat. "Rus Enerji Stratejisi". **Stratejik analiz**. s. 94 (2008): 55- 62.

Dedeoğlu, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji.** 3.bs. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları, 2014.

Deese, David A. "Energy: Economics, Politics and Security". **International Security.** c.4. s.3 (1979): 14-153.

Demirci Soranlar, Evrim. "Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Türkiye'nin Sahip olduğu Potansiyelin Nabucco Projesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Demirci, Mehmet Can. "Türk Akımı mı, Rus Akımı mı? Boru hattı en çok kime yarıyor?". https://tr.euronews.com/2019/01/28/turk-akimi-mi-rus-akimi-mi-dogal-gaz-boru-hatti-en-cok-kime-yariyor [01.04.2019].

Demiryol, Tolga. "Does Economic Interdependence Promote Political Cooperation? Political Economy of Russian-Turkish Energy Relations". 1- 37, https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/3910125a-13f9-4eaa-b18c-e480663ac2c1.pdf, [12.03.2019].

_____. "Rusya- Türkiye İlişkilerinde Enerjinin Rolü: Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık ve Sınırları". 1438-1455, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/543656 [12.01.2019].

_____. "The Geopolitics of Energy Cooperation between Turkey and the European Union". **L'Europe en Formation.** (2013): 109-134.

"Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri". https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri [11.02.2019].

"Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf [09.03.2019].

Elkind, Jonathan. "Energy Security: Call for a Broader Agenda". **Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications**. ed. Carlos Pascual, Jonathan Elkind. Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2010: 119-149.

Erbil, Yazgan. "Rusya Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Enerji Güvenliği". Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Erdoğan'ın Rusya Gündemi Enerji Ağırlıklı". http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdoganin-rusya-gundemi-enerji-agirlikli-13457166 [01.04.2019].

Erdoğdu, Erkan. "Nuclear Power in Open Energy Markets: A Case Study of Turkey**". Energy Policy.** s. 35 (2007): 3061- 3073.

Esakova, Nataliya. **European Energy Security Analysing the EU-Russia Energy Security Regime in Terms of Interdependence Theory.** Heidelberg: Springer VS, 2012.

"Flavin, Christoper, Seth Dunn. "A New Energy Paradigm for the 21st Century". **Journal of International Affairs.** c.53, s.1 (1999): 167-190.

"Furuncu, Yunus. "Hızlı Büyüyen Türkiye'ye Nükleer Enerji Desteği". https://www.setav.org/hizli-buyuyen-turkiyeye-nukleer-enerji-destegi/ [08.01.2019].

"Gazprom: Türkiye üzerinden tüm Ortadoğu'ya gaz gönderilebilir". http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/gazprom-turkiye-uzerinden-tum-ortadoguya-gaz-gonderilebilir-10598370 [18.04.2019]

Gereği Yapıldı". **Posta Gazetesi.** 25 Kasım 2015.

Gilpin, Robert. **War and Change in World Politics.** Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Göral, Emirhan, Ferat Kaya. "Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası". **Akademik Bakış Dergisi.** s. 57 (2016): 421- 438.

Göral, Emirhan. "European Energy Security Policy and Turkey". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, 2011.

Günvar, Murat. "Türkiye ile Rusya Arasındaki Nükleer Enerji İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri". Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2011.

Hale, William. "Türk Dış Politikasındaki Ekonomik Sorunlar". **Türkiye'nin Yeni Dünyası**, çev. Hür Güldü. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Hartley, Peter, Kenneth B. Medlock. "The Baker Institute World Gas Trade Model". **Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040.** ed, David G. Victor, Amy M. Jaffe, and Mark H. Hayes, (Edinburgh: Cambridge University Press, 2006: 407-439.

Has, Kerim. "Rus Dış Politikası'nın 2013 Yılı Değerlendirmesi: Kazanımlar ve Ötesi". **Ekonomi ve Stratejik Araştırmalar Dergisi.** s. 25 (2014): 40- 46.

Hasanov, Ali. **Jeopolitik.** çev. Azad Ağaoğlu, Fuad Şammedov. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2012.

Hava Kurşun gibi Ağır". **Posta Gazetesi.** 25 Kasım 2015.

Hirschman, Albert O. **National Power and the Structure of Foreign Trade.** California: University of California Press, 1980.**Hudson Institute.** (2008): 1-35.

International Energy Agency, **Energy Policies of IEA Countries: Turkey 2016 Review.** France, 2016.

Isakova, Irina. **Russian Governance in The Twenty-First Century: Geop-strategy, Geopolitics and Governance.** London: Frank Cass, 2005.

Işık, Özge. "Bölgesel Güvenlik: Türkiye ve Rusya İşbirliği". Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

İlter, Emre. Hülya Kınık. "Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı ve Türk Akımı". **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi.** s.18 (2017): 185- 200.

İsmayılov, Elnur, Türkan Budak. "Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Enerji Politikası". **Bilgesam.** (2015): 1- 9.

İsmayılov, Elnur. "21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi". **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi.** c. 1. s. 1 (2013): 87- 107.

"İsrail Genel Hücuma Geçti". **Milliyet.** 9 Ekim 1973.

İşeri, Emre, Cem Özen. "Türkiye'de Sürdürülebilir Enerji Politikaları Kapsamında Nükleerin Konumu", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.** s. 47 (2012):161- 180.

Kamalov, İlyas. "Rusya Orta Asya'nın Enerji'k baskısına Boyun Eğiyor", **Stratejik analiz**, s. 93 (2008): 14- 15.

Kanbal, Burcu. "Türkiye ve Rusya Federasyonu İlişkilerinde Boru Hatları Diplomasisi". Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2011.

Kavas, Alp Yüce. "Kazakistan'da Rusya-Çin Rekabeti". http://www.bilgesam.org/incele/1758/-kazakistan'da-rusya-cin-rekabeti/#.XNH8jI4zbIU [01.05.2019].

Kenneth N. Waltz. **Uluslararası Politika Teorisi**. çev. Osman S. Binaltı. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015.

Keohane, Robert O, Joseph S. Nye. **Power and Interdependence.** 2.bs. Harper Collins Publishers, 1989.

Krasner, Stephen D. **Structural Conflict: The Third World Against Globalism.** London: University of California Press, 1985.

Lehmann, Timothy C. "The Geopolitics of Global Energy". **The Geopolitics of Global Energy: The New Cost of Plenty.** ed. Timothy C. Lehmann. London: Lynne Rienner Publishers, 2017: 1-23.

Lo, Bobo. **Vladmir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy.** London: Blackwell Publishing, 2003.

M. Victor, Nadejda, David G. Victor. "Bypassing Ukraine: exporting Russian gas to Poland and Germany". **Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040**. ed. David G. Victor, Amy M. Jaffe, Mark H. Hayes. Cambridge: Cambridge University Press, 2006: 122- 169.

Mankoff, Jeffrey. "Eurasian Energy Security". **Council on Foreign Relations**. s.43 (2009): 1- 45.

"Milletlerarası Andlaşma (6007 S.K)". **Resmi Gazete,** 27721, Temmuz 2010.

Munteanu, Daniela, Ciro Sarno. "South Stream and Nord Stream 2- Implications for the European Energy Security", **Análise Europeia**, s. 2 (2016): 60- 96.

"Nükleer Santraller ve Ülkemizde Kurulacak Nükleer Santrale İlişkin Bilgiler", https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fN%C3%BCkleer+Santraller+ve+%C3%9Clkemizde+Kurulacak+N%C3%BCkleer+Santrale+%C4%B0li%C5%9Fkin+Bilgiler.pdf [19.03.2019].

"Nükleer Santrallerin Çevreye Etkileri Var mıdır?". http://www.taek.gov.tr/tr/sik-sorulan-sorular/136-nukleer-enerji-ve-nukleer-reaktorler-sss/844-nukleer-santrallerin-cevreye-etkileri-var-midir.html [21.04.2019].

Nye, Joseph S, Jr. David A Welch. **Understanding Global Conflict and Cooperation: an Introduction to Theory and History.** 8.bs. Boston: Longma, 2011.

Oğan, Sinan. "Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık". http://turksam.org/mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik [04.04.2019].

Oneal, John R, Bruce M. Russett. "The Classical Liberals Were Right: Democracy, Interdependence, and Conflict, 1950-1985". **International Studies Quarterly**. c. 41. s. 2 (1997): 267-293.

Organisation for Economic Co-operation and Development. **The Security of Energy Supply and the Contribution of Nuclear Energy**. Massachusetts, 2010.

Organisation for Economic Co-operation and Development. **The Security of Energy Supply and the Contribution of Nuclear Energy.** Massachusetts, 2010.

Organisation for Economic Co-operation and Development. **World Energy Outlook 2015.** France, 2015.

Özbay, Fatih. "21.yy'ın Başında Karadeniz'in Artan Jeopolitik Önemi ve Türkiye-Rusya İlişkilerine etkileri". **Dünya Jeopolitiğinde Türkiye**. ed. Hasret Çomak. İstanbul: Hiperlink, 2011: 51-74.

_____. "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010". **Bilge Strateji**. Cilt 2, Sayı 4 (2011): 36-77.

Özdemir, Volkan. "Rusya Güney Akım'dan Neden Vazgeçiyor, Yeni bir Doğalgaz 'HUB'ı mı Doğuyor?". http://www.eppen.org/index.php?sayfa=Yorumlar&link=&makale=152 [01.01.2019].

Özemre, Ahmet Yüksel. "Yeni nükleer enerji kanunu türkiyeyi nereye götürür?", **Stratejik Analiz**, s.93 (2008): 26-38.

Öztürk, Hasan, Ömer Faruk Türk, "Prof. Dr. Nurşin Ateşoğlu Güney ile Söyleşi", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, (2013): 5- 36.

Pamir, Necdet. **Enerjinin İktidarı**. 2.bs. İstanbul: Hayy Kitap, 2016.

Pascual, Carlos, Evie Zambetakis. "The Geopolitics of Energy: From Security to Survival". **Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications.** ed. Carlos Pascual, Jonathan Elkind. Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2010: 9-37.

Perry, Rusya'dan AB ve Türkiye'ye Gaz Boru Hatlarında 'Zararlı Etki' Gördü". https://tr.sputniknews.com/abd/201903141038208478-rusya-abd-turkiye-gaz-boru-hatti zararlietki/?utm_source=https://t.co/5C6tSbmfBk&utm_medium=short_url&utm_content=kbT&utm_campaign=URL_shortening [04.04.2019].

Polachek, Solomon W, John Robst, Yuan-Ching Chang. "Liberalism and Interdependence: Extending the Trade-Conflict Model". **Journal of Peace Research**. c. 36. s. 1(1999): 405- 422.

Polachek, Solomon W, John Robst, Yuan-Ching Chang. "Liberalism and Interdependence: Extending the Trade-Conflict Model". **Journal of Peace Research.** c. 36. s. 1 (1999): 405- 222.

Polachek, Solomon W. "Conflict and Trade". **The Journal of Conflict Resolution**. c. 24. s. 1 (1980): 55-78.

"Rusya ile Tarihi İmza". **Sabah Gazetesi**, 16 Aralık 1997.

"Rusya ve Gürcistan arasında 10 yıl sonra bir ilk: Rus parlamenterler Tiflis'e gidiyor". https://tr.sputniknews.com/rus_medyasi/201707201029365218-rusya-gurcistan-rus parlamenter/ [01.05.2019].

"Rusya, Ukrayna Batı Hattı'nı Kesti Türkiye 'Ek Gaz Alarmı'na Geçti". http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/rusya-ukrayna-bati-hatti-ni-kesti-turkiye-ek-gaz-alarmi-na-gecti-10714500 [12.02.2019].

"Rusya'dan Kazakistan'a Nükleer Santral Teklifi". https://tr.sputniknews.com/rusya/201904041038601833-rusya-kazakistan-nukleer-santral teklifi/ [01.05.2019].

Rzayev, Anar "Rusya- Azerbaycan İlişkilerinin Ekonomi Politiği". http://www.bilgesam.org/incele/885/-rusya-azerbaycan-iliskilerinin-ekonomi politigi/#.XNHa0Y4zbIW [06.04.2019].

Satiyeva, Kamşat. "Rusya- Kazakistan; Merkezi Asya'da Müttefik Mi Rakip Mi?". çev. Almagül İsina. http://www.tasam.org/trTR/Icerik/502/rusya_%E2%80%93_kazakistan_merkezi_asyada_mutt fik_mi_rakip_mi [01.05.2019].

Sevim, Cenk. "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Türkiye". **Journal of Yasar University.** c.26. s.7 (2012): 4378 – 4391.

Shaffer, Brenda. " Natural Gas Supply Stability and Foreign Policy". **Energy Security.** 2013.

_____.**Energy Politics.** Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.

"Soğuk Savaşa mı Dönülüyor?". **Posta Gazetesi.** 16 Ağustos 2008.

Sönmezoğlu, Faruk. **Uluslararası Dış Politika ve Dış Politka Analizi.** 5. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2012.

Svetlana Izosimova, "Understanding the Energy Interdependence Between the EU and Russia: Case of the Baltic Sea Region". Yüksek Lisans Tezi, Linköping Universitet, 2016.

Şimşek, Yurdagül. "Enerji Bakanlığı Vekillerin Akkuyu NGS ile İlgili Sorularını Yanıtladı: Bugün devrede olsaydı elektrik ihtiyacımızın yüzde 12'sini karşılıyor olacaktı". https://tr.sputniknews.com/columnists/201811261036321780-enerji-bakanlik-akkuyu-ngs-soru-devre-elektirik-ihtiyac/ [03.03.2019].

Tanas Karagöl, Erdal. "Nükleer Enerji Neden Gerekli?". https://www.setav.org/nukleer-enerji-neden-gerekli/ [06.01.2019].

"TBMM Metni; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XXII". https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss622m.htm [11.02.2019].

Tekin, Ali, Iva Walterova. "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle". **Middle East Policy**. c. 14, s.1 (2007): 84- 94 (Aktaran: Yılmaz, Şuhnaz, Duygu Sever Mehmetoğlu. "Linking Foreign Policy and Energy Security: An Asset or a Liability for Turkey?". Uluslararası İlişkiler, c. 13. s. 52 (2016): 105- 128.

Tekin, Ali, Paul A. Williams. "Turkey's Role as a 'Trans-European' Energy Corridor". **Geo-Politics of the Euro-Asia Energy Nexus The European Union, Russia and Turkey.** ed. Stuart Croft. London: Palgrave Macmillan, 2011: 145- 164.

Telli, Azime "Rusya- Türkiye İlişkilerinde Akkuyu'nun Rolü: Bağımlılık mı, Karşılıklı Bağımlılık mı?". **Alternatif Politika.** (2017): 156-181.

"Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi", http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerjistratejisi.tr.mfa [13.02.2019].

"Türkiye'nin Nükleer Enerji Serüveni". https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/turkiyenin-nukleer-enerji-seruveni [04.03.2019].

Tüymebayev, Canseyit. " Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları". http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR [06.04.2019].

Uçaray, Burcu. "Economic Interdependence and Security: The Russian- EU Case". Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University Institute of Economic and Social Sciences, 2002.

Uğurlu, Örgen. **Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları.** 1. bs. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2009.

Uyar, E. Önder. "Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Kurulacak Olan Nükleer Reaktörlerin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri". Yüksek Lisans Tezi, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2009.

Vucic: Türk Akımı'nın Sırbistan'dan Geçen Kısmının Yapımına En Kısa Zamanda Başlanacak". https://tr.sputniknews.com/avrupa/201903301038508772-vucici-turk-akimi-srbistanbolumuinsasienkizazamandabaslayacak/?utm_source=https://t.co/2PVq9WTpRq&utm_medium=short_url&utm_content=mcQ3&utm_campaign=URL_shortening [01.04.2019].

Waltz, Kenneth N. "Structural Realism after the Cold War", **International Security.** c. 25, s.1 (2000): 5-41.

Yaraç Laçinok, Nevra. "Özbekistan Dış Politikası'nda ABD- Rusya". http://www.tasam.org/tr TR/Icerik/363/ozbekistan_dis_politikasinda_abd-_rusya, [01.05.2019].

Yergin, Daniel. "Energy Security in the 1990s". **Foreign Affairs**. c.67. s.1 (1988): 110-132.

_____."Ensuring Energy Security". **Foreign Affairs.** c.85, s.2 (2006): 69-82.

_____."The Politics of Energy Conservation". **Annals of the New York Academy of Sciences.** c. 324. s. 1 (2006): 69-82.

_____. **The Quest Energy, Security, and the Remaking of the Modern World.** New York: ThePenguin Press HC, 2011.

Yılmaz, Remziye. **Interdependence between Energy and Foreign Policy Russia and Turkey As Case Studies.** Lap Lambert Academic Publishing, 2011.

Yılmaz, Şuhnaz, Duygu Sever Mehmetoğlu, "Linking Foreign Policy and Energy Security: An Asset or a Liability for Turkey?". **Uluslararası İlişkiler.** c. 13. s. 52 (2016): 105- 128.

Yorucu, Vedat, Özay Mehmet, **The Southern Energy Corridor: Turkey's Role in European Energy Security.** Cham: Springer International Publishing. 2018.

Yurdakul, Mithat. "TürkAkım Gücümüze Güç Kattı". http://www.milliyet.com.tr/turkakim-gucumuze-guc-katti-ekonomi-2781548/ [16.02.2019].

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Ekim Sarıkaya

Doğum Tarihi:01.12.1992

Doğum Yeri: Esenler/ İstanbul

Cep Telefonu: 0541 360 64 95

E-postası: ekimsarikayaa@gmail.com

Bildiği Yabancı Diller (Puan ve Yılı): İngilizce (72.500, 2018)

Aldığı Sertifikalar:

- Uluslararası Türk- Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi- 2018
- Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi- 2016
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Stajı- 2015
- Stratejik Araştırmalar Merkezi Dışişleri Bakanlığı Kış Okulu – 2014

Uzmanlık Alanı:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Uluslararası İlişkiler	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2011-2015
Y. Lisans	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Yıldız Teknik Üniversitesi	2016-2019

Yüksek Lisans Tez Başlığı ve Tez Danışmanı:

- Soğuk Savaş Sonrası Dönemden Günümüze Enerji Güvenliği Bağlamında Türk- Rus İlişkileri/ Prof. Dr. Mehmet Akif Okur

Ödüller:

- Karadeniz Teknik Üniversitesi Yüksek Onur Öğrencisi- 2015

Eserler:

- Enerji Güvenliği Bağlamında Türk- Rus İlişkileri/ Uluslararası Türk- Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi- 2018
- Rusya- NATO İlişkileri Bağlamında Karadeniz/ Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi- 2016